Türk - İslâm Tahta Oymacılık San'atından

RAHLELER

Koran-stands **Pupitres à Coran** **Koranständer**

Yazan
Cevdet ÇULPAN

MİLLÎ EĞİTİM BASIMEVİ — İSTANBUL

Türk - İslâm Tahta Oymacılık San'atından

RAHLELER

Koran-stands **Pupitres à Coran** **Koranständer**

Yazan
Cevdet ÇULPAN

M.E.B.
DEVLET KİTAPLARI

MİLLÎ EĞİTİM BASIMEVİ — İSTANBUL 1968

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulunun 6/Mayıs/1968 tarih ve 111 sayılı kararıyle bastırılması uygun görülmüş, Yayımlar ve Basılı Eğitim Malzemeleri Genel Müdürlüğünün 17/Mayıs/1968 tarih, 7520 sayılı emriyle 3000 adet basılmıştır.

İÇİNDEKİLER

Sahife

I. Giriş (Almanca özeti ile beraber) ..... I-XV

II. Rahlelerin yapılışı hakkında kısa bazı notlar ..... XVI-XVII

III. Rahle resimlerinin her biri hakkında açıklama (Metin ile resimler aynı sıra N: sına göredir.) .....

A. Türkiyedekilere ait: 1-52

a. Selçuklu devri 1-16

b. Osmanlı devri 17-52

B. Türkiye dışındakilere ait 53-59

C. Rahle ile ilgili bazı resimler 60-61

IV. Ek: .....

Müzelerdeki rahleler ve nerelerden geldiklerini gösterir çizelge: 62-65

a. Topkapısarayı Müzesi 62

b. Türk-İslâm Eserleri Müzesi 62-64

c. Ankara Etnografya Müzesi 64

d. Konya Müzesi 64-65

e. Niğde Müzesi 65

I. GİRİŞ

1. Genel sanat tarihi meyanında, Türk - İslâm tahta oymacılık sanatı; tarihsel kaynakları itibariyle Türkistan'dan Endülüs'e kadar Asya, Küç. Asya, Afrika ve güney Avrupa gibi çok geniş bir sahaya yayılmış bulunmakta ve (lâhitler, minberler, mihraplar, kürsüler, kur'an mahfazaları, rahleler, kapu ve pencere kanatları, sütunlar ve kaideleri, sandukalar etrafındaki süslü parmaklıklar (şebekeler), tahtlar, saltanat kadırgalarının köşkleri, tavanlar, çekmece ve sanduklar... ilâ) gibi çok zengin çeşitler göstermektedir.

2. Bu kitabın kaleme alınmasında güdülen maksatlar şunlardır:

A) Üzerinde muhtelif sanatkârların çeşitli incelikler göstermiş oldukları rahleler; tahta oymacılığı gibi çok geniş bir sanatın önemli kollarından birini teşkil etmekte olduklarından, bunları her devirdeki sanat tarzları bakımından - mümkün olduğu kadar - toplu bir şekilde gözden geçirmek imkânını hazırlamak, dolayısıyle sanat tarihine bu sahada bir hizmette bulunmak,

B) Zamanla bir yandan yıpranan ve sayıları günden güne azalan bu sanat eserlerinin örneklerini, hiç olmazsa, bir kitap halinde tespit etmek,

C) Müzeler teşkilâtında muhtelif zamanlardaki değişiklikler ve ayrıca Cumhuriyet inkılâpları sırasında bazı cami, hünkâr mahfili, mescitler ve kütüphaneler ile 30/II/1341 (M. 1926) gün ve 677 sayılı kanun gereğince kapatılan tekke, zaviye ve türbelerdeki sanat değerini haiz eşyadan müzelere yapılan nakiller neticesine göre rahlelerin halen nerelerde bulunduklarını göstermek,

D) Bilhassa, dedelerimizin ele aldıkları her bir konuda kemale ulaşmak hususunda gösterdikleri titizlik, azim ve iradeyi belirtmek, türklüğün kökündeki bu yüksek kaliteli yaratıcılık ruh ve enerjisinin daima taze ve zinde tutulması lüzumuna işaret etmek. (Burada rahleler, bu hususta ancak bir misal teşkil etmektedirler)

E) Yukarda belirtilen çerçeve içinde kalınarak, kitaba ancak sanat tarzları başka başka olan rahlelerden örnekler konmuştur. (Mevcut bütün

rahlelerin hepsinin şekillerini foto. ile tespit) ve (nispeten daha çabuk yıpranmakta olan bu gibi ahşap malzemenin korunma, bakım ve onarımlarının bir yönetmeliğe göre kayıt altına alınması) gibi hususlar, ilgili makamların kendilerine ait işlerinden sayılarak, bu kitabın konusundan dışarda bırakılmışlardır.

3. Böyle bir konunun ilk defa toptan ele alınması ve nispeten çerçevelenmiş olması, sanat âleminde tanınmış bazı muhterem kişilerin teşvikleri, yerli ve yabancı yayınlardan bu hususta edindiğim bilgiler ve bazı sanatseverlerin yardımları bana böyle bir kitap yazmak cesaretini vermiştir.

4. Türk yazı sanatkârları yazıyı nasıl tekemmül ettirdilerse, camilere en güzel şekilleri nasıl Türk sanatkârları verdi ise, en güzel minareleri gök tanrıya doğru nasıl Türk sanatkârları yükseltti ise, camilerin içini yazı, çini, renkli cam ve saire ile en güzel bir şekilde yine nasıl Türk sanatkârları süsleri ise; birbirinden güzel ve bilhassa çok çeşitli Kur'an rahlelerini de yine Türk sanatkârları meydana getirmişlerdir.

Rahle resimlerinin incelenmesi sırasında da görüleceği veçhile, kullanılan malzemenin yalnız tahtaya inhisar ettiği devirlerde sanatın bütün inceliği kabartma oymacılık üzerinde toplanmış, épigraphique yazılar, âyetler, hadîsler ve rumî, çiçek motifleri gibi çeşitler göstermek suretiyle XIII. yüzyılda Selçuklu sanatkârları tarafından şaheserler meydana getirilmiştir. Prof. Dr. Ernst Kühnel'in de kabul ettiği veçhile: [1](yekpâre tahtadan, dişli geçme olarak, iki kanatlı, açılır kapanır tarzdaki ilk rahleler de Anadolu Selçukluları zamanında yapılmışlardır).

Her sanat alanında olduğu gibi, tahta oymacılık sanatında da daima aynı tarz üzerinde durulmamıştır. Bilhassa XV. ve XVI. yüzyıllardan itibaren fildişi, sedef, abanoz, bağa ve saire gibi yeni malzemeden de faydalanılarak başkaca örnekler yaratılmasına çalışılmıştır. Bu yeni malzemenin gerektirdiği mâhirâne işçilik tekniği ile bu sahada da hayli zengin çeşitler ortaya konmuştur. Bu meyanda XVI. yüzyılda muhtelif geometrik şekillerde kafes oymalı (ajurlu) işçiliklere mükemmel bir örnek olarak İstanbul - Süleymaniye camiindeki va'z kürsüsü ve Gebze de mimar Koca Sinan eserlerinden olan hamamdaki geometrik ajurlu mermer işçiliği gösterilebilir. [2] Aynı tarz kafes oymalı işçilik XVII. ve XVIII. yüzyıllarda da devam etmiştir. (Resim: 17, 18, 19, 20).

Fildişi ve sedef işçiliklerde XVI.: XIX. yüzyıllarda yaratılan şekillerin zenginlik ve zarifliğine ise hayran olmamak kabil değildir. Bunlar meya-

[1] Ernst Kühnel : İslamische Schriftkunst, s. 198 - 203

[2] C. Esad Arseven : Arts décoratifs turcs, s. 204, ş. 493 ve s. 95, ş. 139.

nında bazıları - zamanın modasına uyularak - ampir tarzda işlenmişlerdir: (Resim: 36).

Kitaptaki rahle resimleri meyanında işçilik tarzları, diğer birinci derecedekilerle kıyaslandırılamayacak olanlar da vardır. Buna mukabil bunların da -kullanıldıkları yerler veya vakfedenler bakımından- tarihsel değerleri göz önünde tutulmuş ve kitaba ilâve edilmişlerdir. Misal olarak: İstanbul - Boğaziçi - Rumelihisarından alınmış olan rahle (Resim: 10) bunlar arasındadır.

Bilhassa Kur'anı -saygı nişanesi olarak- zeminden yüksekçe bir yerde tutmak, rahatça okumak ve bir yerden diğer bir yere kolayca nakletmek amacı ile vücuda getirilen (Rahle) lerin imalinde sanatkârlar öyle duygu ve düşüncelerle büyülenmişlerdi ki rahlenin adî bir marangozluk işi değil, âdeta (Sultan Kur'an) a bir (Taht-ı revân) olmasını diliyorlardı. Çünkü ortada (ilâhî bir kitap) bahis konusu idi. Bundan ötürü kendilerini tamamıyle sanatlarına vermişler, her biri diğerinden daha güzel iş yaratmaya çalışmış, bu suretle de çok güzel eserler meydana gelmiştir.

5. Rahleler üzerinde, muhtelif işçilikler arasında, dikkati çeken hususlardan biri de **(Çeşitli motifler)** dir. Bunlara ilk bakışta önem verilmemektedir. Fakat mahiyetleri incelenince değerleri meydana çıkmaktadır. Bu konuda, bu eserde rastladığımız şu bir kaç örneği burada sayabiliriz:

A. Tekerlek motifi :

Orta - Asya (Turfan) da, bir İslâm mezarlığında (çark sembolü) vardır. Bunun menşe'i Budismden gelmektedir. [3]

Birer dinsel sembol olan (çarklar), Orta - Asya'da, Buda dinindeki eski Türkler tarafından bolca kullanılır idi. [4]

Budistler de dünyanın ebediliğine ve bunun devamı olan başka bir âlemde hesap verileceğine inanırlardı. (Çark), bu suretle ebedîliğin bir sembolü olmaktadır. [5]

Halen Hindistan'da, Delhi (Konarak) daki bir güneş tapınağında, üzeri kabartma nakışlarla süslü ve kutsal sayılan bir (tekerlek) vardır ki, bu motifin el'an yaşayan bir örneğidir.

(Res. 45 de gördüğümüz aynı motifin hikmetini buraya bağlayabiliriz).

---

[3] A. V. Le Coq: Volkskundliches aus Ost - Turkistan, Taf. 2/1.

[4] Halim Bakı Kunter: Türk vakıfları ve Türk vakfiyeleri (Vakıflar dergisi, I., s. 103, Res. 17).

[5] İslâm Ansiklopedisi: s. 788, "Budda" kelimesi.

B. **Çapraz şekilde iç içe yerleştirilmiş (Dörtgenler) :**

Orta - Asya'da yapılan kazılarda M. Ö. Budistik devre ait bazı tavanların çapraz olarak üst üste yerleştirilmiş kirişler vasıtasıyle meydana getirilmiş oldukları tespit edilmiştir. Başlangıçta mimarî olan bu şekil, sonradan Budist ma'bedlerinin tavanlarında bir süs olarak da kullanılmıştır. [6]

Gerek mimarîde, gerekse süslemelerde eski çağlardan itibaren günümüze kadar bu motife de sık sık rastlanmakta ve bunun da kökünün dinsel olduğu anlaşılmaktadır.

(Kırşehir: Hacı Bektaş tekkesi tavanı) ile (Osmaneli: Rüstem Paşa camii tavanı) ve (Edremit: Bababurnu, Behramkale civarı, I. Murad camiinin tuğla ile örülmüş küçük kubbesi) gibi. 6 - a (Res. 58 deki motifi de bu bilgilerle açıklayabiliriz).

C. **8 şua'lı güneş motifi :**

(Eti = Hitit) ler, kutsal bir işaret (Güneş ilâhı sembolü) olarak (8 şua'lı bir güneş) kullanırlardı. Sonradan bir süs motifi olarak günümüze kadar devam edüp gelmiştir. [7]

(Sıra N : 58 rahle hakkındaki yazı ve resme bakılması).

D. **Bir dörtgen içinde, eksenler üzerine çapraz olarak, örgülü şekilde yerleştirilmiş altıgen motifler:**

Bunların benzerine, Bağdat ekolünün IX uncu yüzyıla ait çok değerli tahta oymacılık şaheserlerinden olan ve Afrika'da Kayruvan camiinde bulunan minberin çok çeşitli ve kafes işlemeli panoları içinde de rastlanmaktadır. [8]

Mısır'da V. ve VI ncı yüzyıl kopt kumaşlarında da bu örnekler görülmüştür. [9]

(Sıra N: 45 rahle hakkındaki yazı ve resme bakılması).

E. **Çintamani denilen inci ile bunun benzeri motifler :**

Çintamani motifinin menşe'i Orta - Asya Budist mitolojisine dayanmaktadır. Bunun benzeri olarak **(Pars beneği)** adı verilmiş olanlar ve (üçlü ay grupları) da vardır.

(Sıra N : II, 23, 24 rahlelere ait metin ve resimlere bakılması).

---

[6] A. V. Le Coq: Bilderatlas zur Kunstgeshichte Mittel - Asiens, s. 231: 238, 243: 244 ve: Die Buddistische Spaetantike in Mittelasien, III., s. 18, ş. 17.

[6 - a] Prof. Dr. Semavi Eyice: Akyazılı Sultan tekkesi (T. T. Kurumu, Belleten, cilt XXXI, sayı 124, Ekim 1967, Res. 18, 19 ve Y. Mimar E. H. Ayverdi notlarından.

[7] Celâl Esad Arseven : Arts décoratifs Turcs, s. 18, 20, ş. 31/3, 37.

[8] J. Strzygowski : Altai - İran, s. 198: 205, ş. 165: 170.

[9] Volbach : Spaetantike und koptische Stoffe aus aegypttischen Grabfunden, Taf, 3, J. 6814, s. 5.

F. **Çeşitli motiflerin anlamı :**

Yukardaki fıkralarda belirtildiği veçhile, rahleler üzerinde gördüğümüz çeşitli motifler ve süslemelerin menşe'leri dinseldir. Bunlar, Türklerin egemenlik kurdukları uzun devirler ve geniş bölgeler içinden derlenmişlerdir. Bunların anlamını, H. Glück: "Hiç bir millet, Çin'den Avrupa'ya kadar bütün dünya harslarını hâkimiyetle kabul etmek gibi büyük bir imkâna hiç bir zaman mazhar olmamıştır. Acaba Türk sanatında bütün bu hars unsurlarının bulunması keyfiyeti hayretimizi mucip olmalı mıdır?" sözleri ile çok güzel açıklamaktadır. [10]

6. Rahleler, yalnız Kur'an koymak için kullanılmakla kalmamış, şu maksatlara da hizmet etmiştir:

A. Kısa ayaklı masa şeklindeki (Ders rahleleri), eski devrin üniversitesi rolünü oynamış bulunan (Cami dersleri) nde müderrisler (öğretim üyeleri) tarafından (Ders kürsüsü) makamında kullanılmışlardı. Bugün de dinsel ders ve va'zlarda aynı maksatla kullanılmaktadırlar.

B. Sarayda şehzadeler (okuma çağı) na gelince kendilerine bir öğretmen tayin olunur ve tören ile derse başlattırılırlardı. Buna (Bed'-i Besmele = Allah'ın adını anarak işe başlama) denilirdi. Bu törende davetlilerin huzurunda ilkin Şeyhülislâm, şehzadeye alfabeyi okutur, sonra du'a eder ve törenden sonra şehzade kendi öğretmenine bırakılırdı. Şehzadenin derse başlaması münasebetiyle kendisine lâzım olan kitaplar ile cüz' kesesi ve sairenin mükemmel bir surette ciltlenmiş ve tezhiplenmiş olarak sadra'zam (başbakan) tarafından hediye edilmesi usuldendi. [11]

Şehzadelerin bu maksatla kullandıkları özel rahleleri de vardı. (Res. 37, 38) II. Hamid devrinde şehzadeler için hazırlattırılmış olması muhtemel görülen, altın nakışlarla süslü bir alfabe kitabı da İstanbul, Üniversite kütüphanesinde mevcuttur. (Env. 6519).

C. Evvelce bazı ailelerin çocuklarının ilk öğretimlerine de bir tören ile başlanırdı. (12, 13). Bu törende en önde içinde dinsel kitap bulunan

---

[10] Heinrich Glück : Türk sanatının dünyadaki mevkii (Türkiyat Mec., III., 1935).

[11] İ. Hakkı Uzunçarşılıoğlu : Osmanlı devletinin saray teşkiltâtı, s. 35, 110.

[12] Prof. Dr. Süheyl Ünver : Eski günlerin mektepleri ve ilk günler yapılan merasim (Vatan, 29/Eylül/1954).

H. Şehsuvaroğlu : Asırlar Boyunca İstanbul (Cumhuriyet yayınlarından, 1955, s. 91, 92: Eski ilk mektepler ve mektebe başlama merasimi).

[13] Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Mec., 1330, sayı 18 de (Boğaziçi ve ecnebi ressamları) adlı makalede (Van Mour) tarafından III. Ahmed zamanında İstanbul'da yapılan (âdetler ve kıyafet tarihine ait resimler) in listesi mevcuttur. Bunlar arasında (Mektebe başlama töreni) nden de bahsedilmektedir. Tedarik edilemediğinden ötürü bir kopyası bu kitaba konulamadı.

bir rahle baş üzerinde taşınır, bunu okul öğretmenleri, çocuk velîleri, okula başlayan çocuk ve dinsel ilâhiler okuyan okul çocukları takip ederlerdi. (Res. 87 - A, B). Çocuk okulda öğretmenin önünde yere oturur ve rahle üzerindeki kitaptan, öğretmenin okuduğu a, b... leri tekrarlardı. Bütün bu tören şekilleriyle (Okumaya başlama) da manevî ve kutsal bir tesir husule getirilmesi hedef tutulurdu.

D. Padişahların, sultanların vefatından sonra bunların ruhlarına ithâf edilmek üzere saray yakınları tarafından bazı cami ve türbelere (rahle) ile birlikte (Kur'an-ı kerîm) ler vakfedilirdi. (Res. 47, 48, 51). Camilere rahleler ve kur'anlar vakfedilmesi geleneği halk arasında da revaç bulmaktadır.

E. Rahle, ünlü ressamların tablolarına bir ilham kaynağı da olmuştur. Ressam Osman Hamdi Bey'in tanınmış böyle bir tablosu (Res. 86) vardır. Ressam Şevket Dağ'ın (Cami enteriyörü) adlı tablosu da, pencere yanında rahle ve şamdanı ihtiva etmektedir. [14]

7. Kitaptaki rahle resimleri şuralardan derlenmiştir:

A. Ankara	: Etnografya Müzesi.
B. Konya	: Eski eserler Müzesi.
C. İstanbul	: Topkapısarayı Müzesi.
D. —	: Türk - İslâm Eserleri Müzesi.
E. —	: Askerî Müze.
F. —	: Şehir Müzesi.
G. —	: Bazı cami, türbe ve kütüphaneler.
H. —	: Bazı özel kolleksiyonlar.
J. Bursa	: Müze ve camiler.
K. Edirne	: Müze ve camiler.
L. Niğde	: Müze.
M. Çankırı	: Ulucami.

N. Yabancı neşriyatta rastlanan rahle resimleri.

Bundan da anlaşılacağı veçhile bu kitapta, yalnız Türkiyenin başlıca şehirlerindeki değerli rahlelerin resimleri toplanabilmiştir. Genel olarak, eski ve değerli rahleler Konya, İstanbul, Ankara müzelerinde toplanmış olduklarından Türkiyenin - araştırılabilen - diğer şehirlerinde önemli bir rahle bulunamamıştır.

Dış memleketlerde tespit edilip bu kitaba eklenen birkaç rahle resmi ise şunlardır:

A. Berlin müzesi : 1907 de Türkiyeden Berlin Müzesine hediye edilmiş - Selçuklu devri, XIII. yüzyıl. (Resim:

[14] Arkitekt Dergisi, 1937, sayı 5, 6, s. 151.

4). Aslında Türkiyeye ait bulunan bu rahlenin resmi, kitapta Selçuklu rahleleri arasına konmuştur.

B. New-York Metropoliten Müzesi. : Mogol devri (M. 1360). (Resim: 81).

C. Paris-Louvre Müzesi. : Mısır: Memluk devri, XV. yüzyıl sonu (Resim: 82).

D. Mısır : Bazı cami ve medreseler (Resim: 77, 80) ve Kahire müzesi, Memluk devri, H. 911, M. 1505 (Resim: 83).

E. Tokyo : 1938 de inşa edilen camiden (Resim: 84).

F. Samarkand : Bibi Hanum mescidi yanında çok büyük taş rahle, XV. yüzyıl, (Resim: 85).

8. Mimar Koca Sinan'ın talebesinden olup sonradan İstanbulda Sultanahmet camiini inşa eden Mimar Mehmed Ağa tarafından XVI. yüzyılda (H. 998, M. 1589) meydana getirilüp III. Murad'a sunulan çok değerli bir rahlenin - bulunup görülemediğinden ötürü - resmi bu kitaba konulamamıştır. Bu rahle hakkında Cafer Çelebi şunları yazmaktadır:[15] (Sultan-ı Kur'an-ı azîme ve şahinşah-ı fürkân-ı kerîme böyle bî nazîr taht ve serîr olmaz ve dahi dünyada menendi bulunmaz adlâı müsellesat ve murabbaat ve eşkâli muhammesat ve müsebbeat, adlâ'ı birbirine mukaffel ve eşkâl-i gûna gûn ile müşekkel, yani bir köşesine nazar edicek bir cins eşkâl ve devair-i müdevvere görünüp ve köşe-i ahardan yine ol mahalle nazar edince ayrı cins nukuş ve eşkâl bağlayup ahar suver-i musavvere gösterir ve her ne kadar ki nazargâh tebdil oluna olkadar eşkâl dahı gayri suvere tahvil olunur). Bu sözler, rahlenin çok sanatkârrâne yapılmış olduğunu anlatmaktadırlar. Hatta III. Murad, hayret ve takdirlerini şöyle bir beyit ile ifade etmek istemiştir:

(Allah, Allah nedir bu hûb eşkâl)
(Mey gibi aklım aldılar filhâl)

9. Evliya Çelebi Seyyahatnamesinin (c. I, s. 216, 217) Sultanahmet camiinden bahseden kısımlarında: (Bu camiin mihrap tarafında olan müzehhep ve sedefkârî rahleler üzerinde nice yüz Kelâm-ı kadîmler vardır ki diyar-ı İslâmda ne kadar padişah camileri varsa hiç birinde bu kadar güzel kitaplar görülmemiştir.) denilmektedir. Halen camide böyle rahleler yoktur. Yalnız I. Ahmed türbesinden Topkapısarayı Müzesine (Env. 27/1, 27/2, 27/4, 27/29) ve Türk - İslâm Eserleri Müzesine (Env. 33, 99, 103, 104, 106) nakledildikleri anlaşılan bazı rahleler tespit olunmuştur.

[15] Tahsin Öz: Mimar Mehmed Ağa ve Risale-i Mimariye, 1944, s. 8.

10. Bursa'da müze ve camilerde ancak birkaç rahle görülebilmiştir. (Resim: 14, 75, 76). Kâzım Baykal: (Bursa'da Ulucami, 1950, s. 12, 13) de Ulucamide bazı değerli rahlelerden bahsetmekte ise de 1954 yılında mahallinde yaptığım araştırmada bunlar da bulunamamış ve nereye nakledilmiş oldukları hakkında müze Md. den, Vakıflar Md. den, bizzat eser sahibinden ve Bursa'nın yaşlı yerlilerinden de bir bilgi elde edilememiştir.

11. İstanbul, Belediye kütüphanesi, M. Cevdet yazmaları arasında 0.71 de kayıtlı bir vesikada (Topçular cemaatinden Demirci Ayas'ın 20. Muharrem. 913 de Bayazit camiine pirinç bir rahle vakfeylediğinden ve II. Bayazit'in kendisine 2000 akçe in'amda bulunduğundan) bahsedilmektedir. İstanbul Vakıflar Baş Md. de ve Bayazit camiinde mahfuz vakıf eşya meyanında yaptığım inceleme ve araştırmada böyle bir rahle de bulunamamıştır. (Bayazit camiine vakfedilen çeşitli eşya hakkında, Rıfkı Melûl Meriç'in, Ankara, İlâhiyat Fakültesi Yıllık Araştırmalar Dergisi, II, 1957 deki: "Bayazit Camii Mimarı" adlı makalesine de bakılması).

12. İstanbul, Tophanede eski kaadirî tekkesi yanındaki binada, evvelce kendisi ile görüştüğüm Gavsi Erkmenkul (halen merhum) dan öğrendiğime göre: Yusuf İzzettin Ef. tarafından, Balıklı'da Şabaniyye tarikatından yedinci batın Seyyid Nizam Hz. lerine müzehhep bir Kur'an-ı kerîm ile musanna' bir Kur'an rahlesi vakfedilmiştir. Bu rahle de bulunamadı.

13. Hermann Vambery: (Reise in Mittelasien, 1873, s. 190) da, Samarkant'ta Timur türbesinde iki rahleden, ayrıca Timur'un asıl mezarının bulunduğu alt hücrede diğer bir rahleden bahsetmektedir. Bu sonuncu rahle üzerinde ceylan derisi üzerine kûfî yazılı Kur'anın, Halife Osman'a ait ve Timur tarafından Yıldırım Bayezit hazinesinden elde edilerek Samarkant'a getirilmiş olduğu kaydedilmektedir. Rahlelerin menşe'i bildirilmemektedir.

14. Eski Osmanlı imperatorluğu parçalarından olup bugün Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında kalan memleketler ile İslâm kültürünün yayılmış bulunduğu diğer memleketlerde mevcut rahlelerden de - başkaca bir neşriyata raslanmaması ve her birini mahallerinde görüp tespit etmekteki güçlükler yüzünden - bu kitapta bahse imkân bulunamamıştır. Bununla beraber diğer memleketlerdeki rahlelerin resimlerinin de ayrı birer kitap halinde yayımlanmalarının, sanat bakımından, çok faydalı olacağı aşikârdır.

15. Bu kitapta, tek tahtadan, geçme ve açılır kapanır tarzda yapılmış olan en eski rahle resimleri XIII. yüzyıla (Seçuklu devrine) aittirler. (Resim: 1: 5). İslâmlık, M. VII. yüzyılda yayılmaya başladıktan ve III. Halife Osman tarafından Kelâm-ı kadîmler, eski tabiri ile (Sadır) dan (Satır) a tahvil edildikten, yani o zamana kadarki hafız-ı Kur'anların ezberinden de-

riler üzerinde yazılı hale getirildikten sonra - bilhassa VIII. yüzyılda Abbasîlerin kültür ve refah seviyesinin en parlak bir merhaleye ulaştığı Harûn el Reşid devrine ait olarak meydana getirilmiş daha eski rahlelerin de mevcut olması muhtemel görülmekte, bunların da incelenüp meydana çıkarılması gerekmektedir.

Nitekim, Mısır Asar-ı İslâmiye müfettişi Hasan Abdülvehhab Bey'in de teyid ettikleri veçhile: (Rahleler, III. Halife Osman tarafından büyük şehirlere Mushaflar gönderilmesinden sonra icat edilmişlerdir. Bu Kelâm-ı kadîmler büyük kıtada ve ancak bir yere konarak okunabilmekte idiler. Hem bu ihtiyacı karşılamak ve hem de Kur'an-ı kerîmleri zeminden yüksekçe bir yerde tutmak lüzumu karşısında ilk rahleler meydana gelmiştir. Bunlar (Resim: 77, 78) de görüldüğü veçhile, bidayette oturma yeri olmayan, sonradan oturma yeri de ilâve edilen çok büyük şekillerde idiler). Kâğıdın intişarı ile beraber büyük ve küçük, muhtelif boylarda Mushaflar yazılmağa başlayınca rahleler de o nispette çoğalmış ve sultanların, zaman ricalinin ve zengin meraklı kimselerin ilgi ve siparişleri derecesinde gittikçe daha sanatkârâne bir tarzda yapılmağa başlanmıştır. Kahire'de H. 529 yılında vefat eden ve Demirci şair diye anılan (Ebu Mansur Zafer b. Elkasım) ın, geçme olarak, açılır kapanır tarzda yapılmış olan rahle hakkında ve rahlenin ağzından söylediği bir beyit de mevcuttur. (II - Rahlelerin yapılışı hakkındaki notlar bölümüne bakılması). Bundan, bu tarz rahlelerin H. 529, M. 1135 yılında da mevcut oldukları anlaşılmaktadır.

16. Kitaptaki rahle resimleri ve bunlara ait açıklamalar üç grup halinde ve mümkün olduğu kadar kronolojik sıraya (rahlelere ait yazılar ile resimler de aynı sıra N: sına) göre tertiplenmişlerdir:

I. Türkiyedeki rahleler :

A. Selçuklu devri: (Resim: 1:5).

B. Osmanlı devri: (Resim: 6: 76). (İlk Osmanlı, klasik, barok, ampir, neoklasik).

II. Türkiye dışındaki bazı rahleler: (Resim: 77 : 85).

III. Rahle konusu ile ilgili bazı resimler (Resim: 86 : 87).

(İşçilik ve nakışları daha açık bir tarzda belirtmek düşüncesi ile, rahle foto. larının çoğu, kapalı vaziyette ve cepheden çektirilmişlerdir. Tetkik sırasında bu husus lütfen göz önünde tutulmalıdır).

17. Büyük Annem Sabiha ve Annem Behire Çulpan'ın elleri, sanki bir Kur'an rahlesi idi; onlardan hemen hiç bir zaman Kur'an eksik olmazdı. Bu kitabı, bu vesiyle ile, onların ve rahleleri yapmış olan ustaların ruhlarına ithaf ediyorum.

İstanbul; 23/Nisan/1957.

Cevdet ÇULPAN
(Emekli Tümgeneral)

EINFÜHRUNG

1. Die historischen Quellen der (Kunst der türkisch - islamischen Holzschnitzerei) verteilen sich von Turkestan bis Andalusien auf einem breiten Gebiet wie Asien und Kleinasien, Afrika und Südeuropa. Von dieser Kunst selbst haben wir zahlreiche Exemplare wie Sarkophage, Predigstühle, Altare, Korantruhen, Koranstaendar, Tür - und Fenster - Flügeln, Saülen und Saülenunterlagen, Decken, Kasten U.S.W.

In diesem Buch, wird nur das Thema: (Koranstaender) vorgenommen.

2. Die Gründe, die mich zur Verfassung dieses Buches bewogen, sind folgende:

A. Wahrung eines möglichst zusammenfassenden Überblicks über die Koranstaender, an welchen die Künstler in früheren Zeiten immer verschiedenartig, aber stets kunstvoll gearbeitet haben, und die wir als wesentliche Beispiele der Holzschnitzereikunst werten müssen.

B. Buchmaessiges Festhalten der vorhandenen Modelle, da diese in Jahrhunderten der Faulnis ausgesetzt sind und zerfressen werden.

C. Feststellung, wo sich diese z. Zeit befinden, da die Einrichtungen der Museen verschiedentlich umgestaltet worden sind.

D. Ferner wurde ich darin durch den Umstand ermutigt, dass das Thema (Koranstaender) erstmalig unter die Lupe genommen wird, das mitdem (Holzschnitzerei) in enger Beziehung steht. Nicht zuletzt wurde ich durch Zureden einiger verehrter Kunstfreunde und schliesslich durch meine aus in-und aus-laendischen Veröffentlichungen erworbenen Kenntnisse dazu veranlasst.

Ich möchte hier, den Willen und die Energie verdeutlichen, die unsere Vorfahren in jedem in Frage kommenden Thema bezeigt haben, stets auf das Beste zu gelangen, und ferner auf die Notwendigkeit hinweisen, dass der im Kern des Türkentums befindliche hohe Geist zum Schaffen stets frisch und leistungsfaehig gehalten werden muss.

3. Wie in früheren Zeiten die türkischen Künstler die alttürkische bezw. die arabische Schrift zur Blüte gebracht, die Moscheen in ihrer herrlichen Form gestaltet, die schlanken Minarets in erhabener Schönheit him-

melwaerts erbaut, das innere der Moscheen mit Schriften, Fayencen und farbigen Glaeser verziert haben; so sind auch die wunderschönen Koranstaender ebenfalls von türkischen Künstlern verfertigt worden.

4. Man merkt es gleich, dass die Künstler bei der Anfertigung begeistert waren, und sich von der Absicht leiten liessen, nicht nur eine gewöhnliche Schreinerarbeit, sondern gewissermassen einen (Thron) für den (Sultan Koran) herzustellen. Diese Koranstaender entstanden übrigens aus dem Bedürfnis, dass der Koran verehrungshalber etwas hoch gehalten werden muss, aber auch deshalb, weil der Staender es ermöglicht, den Koran mühelos zu lesen.

Solange das Holz als einziger Rohstoff in Frage kam, beschraenkte sich diese Kunst auf Relief-Schnitzerei, wobei epigraphische Schriften, Koransaetze, Spruche Muhammeds sowis Blumenmuster (Rumî) in reicher Auswahl geschaffen wurden. Im XIII. jahrhundert haben seldschukische Künstler darin Meisterwerke angefertigt. Wie Prof. Dr. Ernst Kühnel auf Seiten 198 - 203 seines Werkes: (Islamische Schriftkunst) bestaetigt: (In der seldschukenperiode Kleinasiens wurden besonlers in zwei miteinander verzahnten Platten gefertigte Koranklappstaender zum gegenstand reicher Schnitztaetigkeit).

Unter den seldschukischen Koranstaender befindet sich auch einer mit (seldschukischer Wappen. (Abb. 2 - A). Hirzu siehe: (Riefstahl, The art bulletin, 1933, vol. XV., N: 4). Eine kurze Beschreibung desselben ist auch im türkischen Text des betreffenden Koranstaenders wiedergegeben.

Wie in jeder Kunst immer wieder festgestellt wird, blieb man bei der Holzschnitzerei auch nicht fest an einem Muster bezw. Material. Insbesonders nach dem XV. und XVI. jahrhundert wurden Elfenbein, Perlmutter, Ebenholz, Schildpatt und dergleichen als Rohmaterial meisterhaft und mit geschmackvoller Technik verarbeitet. Besonders erwaehnenswert sind hierbei die geometrischen Figuren des Vortragspultes der Moschee Suleymaniye in Istanbul. (s. les arts décoratifs Turcs, Seite 204, Bild 493, von Prof. Celâl Esad Arseven. Die gleichen kaefigartigen Muster wurden auch in XVII. und XVIII. jh. angefertigt. (Abb. 17, 18, 19, 20).

Besonders bewunderswert sind die reichen Verzierungen der zwischen dem XVII. und XIX. jh. angefertigten Elfenbein - bezw. Perlmutter - werke. Unter ihnen sind solche, in die die Künstler, die Farbkontraste zwischen Elfenbein und Ebenholz ausnützend, die islamische Philosophie der Dualitaet wie: (Gut-Böse), (Hell-Dunkel), (Wohltaten-Sünde), (Paradies-Hölle), (Engel - Teufel) usw. hinzudeuten versuchten. (Abb. 21, 22). Anderseits ist auch damals das modische Empire - Muster vorgezogen worden. (Abb. 36).

Unter den in diesem Werke abgebildeten Koranstaendern gibt es aber auch solche, die in Bezug auf ihre schnitzerei mit den anderen erstklassigen nicht vergleichbar sind. Da diese aber dafür wegen ihrer Stifter oder ihrer Verwendungsorte einen geschichtlichen Wert haben, sind sie in unser Werk aufgenommen worden. Hirbei sei beispielweise der aus dem Rumelihisarı im Bosphorus stammende Koranstaender erwaehnt. (Abb. 10).

5. Die Staender wurden auch für andere Zwecke verwendet, und zwar für folgende:

A. Kurzfüssige, tischförmige Staender wurden in früheren Zeiten von den Lehrkraeften (Müderris) in den sogenannten Moscheeschulen, die damals als Universitaet galten, als Lehrpult (Ders rahlesi) verwendet. Auch heute werden diese im religiösen Unterricht-und Vortrag in gleicher Eigenschaft gebraucht.

B. Sobald ein Prinz (Şehzade) im Sultanpalast das Schulalter erreichte, wurde ein Lehrer mit seiner Ausbildung betraut, und dieser Anfang (Bed'-i-Besmele, d. h. Beginn mit Gottesnamen), wurde mit einem besonderen Akt gefeiert, wobei zunaechst der Scheichul-islam den Schüler vor den Eingeladenen das türkische Alphabet beginnen liess. Sodann betete er für Glück und Gelingen im Laufe des weiteren Lebens des Prinzen, schliesslich liess man den Prinzen mit seinem Lehrer allein und so endete die Zeremonie. Nach altem Brauch wurden die Bücher und die erforderlichen Büchertasche, mit Goldpraegungen eingebunden, bezw. reich mit Gold gestickt, vom Grossvizir geschenkt. Hierzu wurden den Prinzen spezielle Koranstaender zur Verfügung gestellt. (Abb. 37, 38).

C. Auch bei manchen bürgerlichen Familien wurde der erste Schultag des Kindes gefeiert. Bei dieser Feierlichkeit ging nach altem Brauch ein Diener, einen Staender mit einem religiösem Buch auf dem Kopfe tragend vor, dann folgten die Lehrer, die Eltern des Schülers und religiöse Lieder singende Schüler. (Abb. 87). Sobald die Schule erreicht wurde, setzte sich der Schüler vor dem Lehrer auf Boden nieder, und las das auf dem Staender befindliche Alphabet vor, indem er das wiederholte, was sein Lehrer sagte: A, B, C usw. Durch diesen Feierakt wurde dem ersten Schultag eine gewisse religiöse und moralische Bedeutung verliehen.

D. Nach dem Tode verschiedener Sultane und anderer Hofangehörigen wurden manchen Moscheen und Mausoleen Korane mit Staendern gestiftet. (Abb. 47, 48, 51).

E. Der Koranstaender war wiederholt angesehenen Malern eine Quelle der Eingebung für ihre Gemaelde. Es seien hier nur das bekannte Gemaelde von Osman Hamdi Bey (Abb. 86) erwaehnt.

6. Die in diesem Werke abgebildeten Koranstender befinden sich in:

A. Ankara	: Ethnographisches Museum.
B. Konya	: Museum,
C. İstanbul	: Topkapusaray Museum,
D. İstanbul	: Museum für Türkisch - Islamische Kunstwerke,
E. İstanbul	: Militaermuseum,
F. İstanbul	: Stadtmuseum,
G. İstanbul	: Verschiedenen Moscheen und Mausoleen,
H. İstanbul	: Privatsammlungen,
J. Bursa	: Moscheen und Museum,
K. Edirne	: Moscheen und Museum,
K. Niğde	: Museum.

Wie aus Vorstehendem ersichtlich, befinden sich die wertvollsten Koranstaender in Ankara, İstanbul, und Konya, waehrend die in anderen Staedten befindlichen kaum erwaehnenswert.

Das Werk enthaelt ferner manche Abbildungen von Koranstaendern, die sich in Ausland befinden. Es sind folgende:

A. Staatmuseum Berlin, islamische Abteilung, Ursprungsland Türkei, geschenkt im Jahre 1907, XIII. Jh. (Abb. 4),

B. Metropolitan Museum in New-York (Abb. 81). Ursprungsland Persien, Mongolenperiode (1360 n. Chr.).

C. Louvre Museum in Paris (Abb. 82). Herkunft: Agypten, Mamlukenperiode, Ende XV. Jh. (Er hat ein rundes Wappen in der Mitte, einem Mamluk. Prinzen gehörend und besteht -von oben nach unten-aus einem Schreibzeug (Divit), Dolch und Glas, die bedeuten, dass der Prinz einen hohen Posten hatte.

7. Es war leider nirgends möglich, ausfindig zu machen, wo sich der von Mehmed Aga, dem Erbauer der Sultanahmet Moschee in İstanbul, im XVI. Jh. kunstvoll verfertigte und Sultan Murad dem III. geschenkte Koranstaender z. Zeit befindet. Aus dem Werke von Herrn Tahsin Öz, der früheren Direktor des Topkapusaray Museum, betitelt: (Mimar Mehmet Aga ve Risale-i mimariye, 1944), erfahren wir einiges über diesen Koranstaender.

8. Bekanntlich sind verschiedene Laender, die früher Bestandteile des altottomanischen Reiches waren, nunmehr selbststaendige Staate geworden. Es ist z. Zeit nicht leicht, diese und andere Laender, wo islamische Kultur verbreitet ist, zu bereisen und alte Koranstaender zu suchen, über welche

auch Veröffentlichungen fehlen. Aus diesem Grunde war es leider nicht möglich in diesem Werke darüber irgendwelche Angaben zu machen. Mögen diese Zeilen dazu beitragen, dass die in anderen Laender befindlichen Koranstaender in einem anderen Buche beschrieben werden, was für die kunstgeschichte sehr zu begrüssen waere.

9. Die in diesem Buch abgebildeten auf-und abklappbaren aeltesten Staender stammen aus der Seldschukenperiode, XIII. Jh. (Abb. 1: 5).

Im Museum von Kairo sind andere wertvolle Exemplare der islamischen Holzschnitzerei, wie Predigstühle, Türen und Decken, die aus noch früheren Perioden stammen. Nach dem der islam im VII. Jh. sich zu verbreiten begann und insbesondere waehrend der Zeit von Harun-el-Raschid (VIII. Jh.) die Blüte seiner Kultur und seines Wohlstandes erreichte, gab es sicherlich wertvolle Exemplare von Koranstaender, die gesucht und ausfindig gemacht werden müssten.

10. Wie mir der sehr geehter Herr Hassan Abdulvahab, der Inspektor für islamische Werke in Aegypten, liebenswürdigerweise bestaetigte, wurden die Koranstaender hergestellt, als Exemplare des Koran seitens des 3. Kalifen Osman an Grossstaedte verteilt wurden. Diese waren so gross und schwer, dass man sie kaum lange in der Hand halten konnte, und genötigt war, irgendwo hinzulegen. Ferner dürften sie wiederum nicht zu tief gehalten werden. Die Koranstaender wurden aus diesem Bedürfnis erdacht und entwickelt. Wie aus der Abbildungen 77, 78 ersichtlich, waren die Staender damals zu gross. Als das schon erfundene Papier, ein allg. Erzeugniss für den Volksgebrauch wurde, wurden die Korane erst handschriftlich in zahlreichen Exemplare und in verschiedenem Format angefertigt; dementsprechend wurden auch verschiedenartige, kunstvolle Staender erzeugt.

11. Die in diesem Werke befindlichen Abbildungen, sowie die dazu gehörigen Erklaerungen sind in drei Gruppen und möglichst dem chronologischen reihenfolge nach angeordnet und zwar wie folgt:

I. Die in der Türkei befindlichen Koranstaender (Abb. 1 : 76).
II. Einige im Ausland befindlichen Koranstaender (Abb. 77 : 85).
III. Einige, die mit dem Thema Koranstaender in Beziehung stehen (Abb. 86 : 87).

12. Die verehrten Interessenten werden gebeten, bei der Prüfung den Umstand zu berücksichtigen, dass die meisten Staender in geschlossenem Zustande von der Front photographiert wurden, damit deren Ornamentierungen und Schnitzereien deutlich sichtbar werden.

Cevdet ÇULPAN

Rahlelerin yapılışı hakkında kısa bazı notlar

1. Tek parça tahtadan geçmeli ve açılır kapanır tarzda bir rahle meydana getirilmesi fikri, üzerine çok ilgi çeken bir buluş örneğidir. Bunda kullanılan malzeme ahşap olduğundan, rahlenin ömrü ile seçilen malzemenin cinsi arasında sıkı bir bağlılık vardır. Üzerine değerli nakışlar ve süslemeler işlenecek bir rahlenin, ağacının da ona göre çok dayanıklı cinsten olması gerekir. Bu bakımdan -genel olarak- meşe, abanoz, ceviz tahtaları kullanılmış, oymacılık işlerinin tatbiki daha kolay olduğundan çok defa ceviz tercih edilmiştir. Kezalik tahtanın zamanla kanburlaşmaması ve çatlamaması için (Dik biçme) tarzda kesilmiş ve çok iyi kurutulmuş, budaksız, çatlaksız olmasına da önem verilmiştir.

2. Üzerine konacak Kur'an-ı kerîmlerin veya diğer dinsel kitapların sayısının ve büyük veya küçük kıtada olduklarına göre rahle de bunları taşıyabilecek mukavemette yapılmaktadır. Kezalik rahle tahtası üzerine işlenecek nakışlar ve süslemeler de rahlenin ölçüsü ile münasebettardır. Bundan ötürü başından sonuna kadar iyi düşünülmüş ve hesaplanmış bir plana, bir kompozisyona olan ihtiyaç kendini göstermektedir. İlkin bir kâğıt üzerine işin bütün teferruatının tespitine lüzum vardır.

Ölçüler şöyledir :

Rahlenin eni, boyunun ortalama üçte biridir. Kezalik geçme dişlerin açılacağı yerler de rahlenin boyunun yukardan ortalama üçte biri kadardır. Geçme dişlerin uzun zaman dayanması ve çabuk kırılmaması için rahle yapılacak tahtanın - tahta iyice rendelenip temizlendikten ve gönyeli olarak kesilip hazırlandıktan sonra - ortalama dört santim kalınlıkta olması lâzımdır.

3. Hazırlanan tahtanın kalın dört yan tarafı üzerine tam ortadan bir çizgi çizilmek suretiyle - diğer işler bittikten sonra - tahtanın kesilip ikiye ayrılacağı istikamet belli edilir.

4. Rahle boyunun yukardan takriba üçte bir kısmında ve ortalama olarak tahtanın kalınlığı kadar genişlikte paralel çizgiler çizilerek geçme dişlerin açılacağı yer işaretlenir. Açılacak bir dişin eni - ortalama - tahtanın kalınlığı kadar olup tahtanın geniş kısmı bu ölçüye göre eşit kısımlara ayrılır. Paralel çizgi de ortasından bir çizgi ile ikiye bölünür. Tahtanın bir yü-

zündeki dişler, bu bölme çizgisinden başlanarak münavebe ile bir üstte ve bir altta olmak üzere rampavarî oyulur. Tahtanın diğer yüzündeki dişler de aynı usulde açılır. İmtizacı fazla zedelemeyecek surette dişlerin arası da kesilir. (Tahtanın her iki yüzünde oyulan dişlerin X şeklinde birbirinin arasına raslamasına ve bir yüzde oyulan dişin derinliğinin, kullanılan tahtanın kalınlığının yarısını aşmamasına dikkat edilmelidir).

Dişlerin sayısı tek veya çift olabilir. Tek olursa, bir diş tam ortaya gelir ve kenarlardaki dişlerin şekilleri de birbirine benzer. Bu mütenazır şekil, rahle üzerine işlenecek nakışların tenazuru ile de ilgilidir. Dişlerin sayısı çift olursa, bir diş tam ortaya gelmez, kenarlardaki dişlerin şekli de birbirinin benzeri olmaz.

5. Her iki yüzde dişler tamamıyle oyulduktan sonra rahle tahtası - 3. maddede belirtilen istikamet çizgisini takiben - çok dikkatli bir surette kesilir. Bu kesme işi; yukardan, dişlerin açıldığı paralel çizginin üst kenarı hizasına kadar devam ettirilir. Aşağıdan, dişlerin açıldığı paralel çizginin alt kenarı hizasına kadar devam ettirilir. (Paralel çizgileri ihtiva eden kısımların hizası kesilmez. Burada açılan dişler, parmak vazifesi görecek ve kesilerek birbirinden ayrılan kanatları ve bunların üst ve alt panolarını bu parmaklar birbirine bağlayacaktır).

Bu münasebetle, Mısır Asar-ı- İslâmiye müfettişi Hasan Abdül Vehhab Bey tarafından neşredilen (Tevkıat-el-sına' alâ Mısır-el-islâmiye) adlı eserin 537. sahifasında ve Metalı'-ul-budur adlı eserin I. cildinin 61. sahifasında belirtildiği veçhile, Kahir'de H. 529 yılında vefat eden ve Demirci şair diye anılan (Ebu Mansur Zâfer bin El Kasım) ın geçme rahleler hakkında ve rahlenin ağzından söylediği şu (Beyt) i burada anmak tam yerinde olur:

Nezzih lihazike fî garib-i bedayi'î	« نزه لحاظك فى غريب بدائعى
Ve acîb-u teşbihî ve hikmet-i sani'î	و عجيب تشبيهى وحكمة صانعى
Fekeennenî keffen muhıbbün şübbiket	فكانى كفاً محب شبكت
Yevm-el vida'-ı esabi'an biesabi'î)	يوم الوداع أصابعاً باصابع »

Şair burada, rahlenin birbirinden ayrılan kanatlarını; adeta vedâ' günü birbirine sarılmış, kenetlenmiş iki dost elinin parmaklarına benzetmektedir.

6. Bundan sonra rahlenin ayak kısmı, evvelce tasarlanan şekil verilmek üzere oyulur. Rahle üzerine de, düşünülen nakışlar ve süslemeler işlenerek rahle meydana getirilir. (Çeşitli işçilik tarzları için kitaptaki rahle resimlerine bakılması).

A. Türkiyedeki Rahleler

N: 1

İstanbul: Türk - İslâm Eserleri Müzesi, Env. 247

Tarihi : XIII. yüzyıl (H. 655, M. 1258)

Ölçüsü: 0,67×0,29 M.

Bu rahle; (Müze-i Hümayûn) Md. Osman Hamdi Bey zamanında, Konya'da Selçuk sultanlarının türbesinde bulunarak İstanbul'a getirilmiştir. (1898). İlkin Çinili Köşk Müzesinde iken sonradan Türk - İslâm Eserleri Müzesine nakledilmiştir.

Üst panosu epigrafik kabartma yazılarla ve alt panosu rûmî çiçek motifleri ve kafes işlemeli dallardan meydana getirilmiş olan kabartma oymalarla süslüdür. Alt Panosu yarısına kadar mihrap şeklinde kesilmiştir. Ceviz ağacından altı dişli geçme olarak açılır kapanır tarzda yapılmıştır. Hangi usta tarafından vücuda getirildiği tespit olunamamıştır.

Epigrafik yazıların metni şöyledir :

Üst pano - Ön taraf (Resim: I - A) - Sağ taraf alt kenar köşesinden başlayarak dört kenarı dolaşmak suretiyle:

« عزالمولانا السلطان الاعظم ظل‌الله فی‌العالم مالك رقاب‌الامم سند سلاطین‌العالم مولی ملوك »

(İzz el-mevlânâ's - Sultân el a'zam zıll-u'llâh fi'l-âlem mâlik rikab el-ümem sened salâtîn el-âlem mevlâ mülûk.

Üst pano - arka taraf (Resim: I - B) - sağ kenar alt köşeden başlayarak dört kenarı dolanmak suretiyle:

« العرب والعجم عزالدنیا والدین سلطان‌الاسلام والمسلمین ابوالفتح کیکاووس بن کیخسرو برهان امیرالمؤمنین »

(el-arab ve'l-acem İzz ed-dünyâ ve'd-dîn Sultan el-islâm ve'l-müslimîn Ebu'l-Feth Keykâvus bin Keyhusrev Burhan emîr el-mü'minîn

Her iki taraftaki orta kitabeler içinde:

« اللهم ايده بجنود من الملائكة المقربين »

(Allâhümme eyyidhü bi-cünudin min el-melâiket el-mukarrabîn)

« كما ايدت محمدا خاتم النبيين »

(Kemâ eyyedte Muhammeden hatem-en-nebiyyîn)

Yazıların Türkçeleri :

(İzzetlu Ef. miz en büyük Sultan, âlemde Allahın gölgesi, halkların rikabının sahibi, âlem sultanlarının güvenci.

Arab ve Acem hükümdarlarının efendisi, din ve dünyanın değeri, İslâmiyet ve Müslümanların Sultanı Ebu'l-Feth Keykâvus bin Keyhusrev Burhan emîr el-mü'minîn.

Ey Tanrım, peygamberlerin hatemi olan Muhammedi desteklediğin gibi, yakın meleklerden bir ordu ile onu destekle).

Yukardaki metne göre: Rahlenin Selçuk Sultanlarından (Keykâvus bin Keyhusrev) devrine ait olduğu anlaşılmaktadır.

Bu rahleye ait neşriyat :

A. (Meisterwerke der archeologischen Museen in İstanbul) adı ile Prof. Dr. Ernst Kühnel tarafından Almanca olarak yazılan ve (İstanbul Arkeoloji Müzelerinde Şaheserler) adı ile Türkçe olarak da yayımlanan eserde: Bu rahle üzerinde adı geçen (Keykâvus b. Keyhusrev) in, I. Keykâvus (1210 - 19) veya II. Keykâvus olabileceği yazılıdır.

İsmail Galip: Takvimi meskûkâtı Selçukiye, 1309, (Elkab ve unvanı Selçukiyan) bahsinde: (I. Keykâvus'un, futuhatı vakıasından dolayı hilafet makamından kendisine (el sultan-ül-galib) unvanı tevcih olunduğu, II. Keykâvus'un tahta ilk çıkışında (el sultan-ül- a'zam zıllullah-i fil âlem ebul feth) ve ikinci cülusunda (el sultan-ül- a'zam ebul feth) unvanlarını aldığı, bu sultanlar adına basılmış olan paralar üzerinde de aynı unvanların mevcut olduğu belirtilmektedir. (I. Keykâvus paraları: H. 606 - 612, s. 22), (II. Keykâvus paraları: H. 644 - 646, s. 58 - 59, levha III, resim 89, 90, 91, 92). Bu para kolleksiyonları İstanbulda Darphanededir. Arkeoloji müzelerine devredileceklerdir.

Ayrıca İstanbul - Arkeoloji Müzesinde mevcut paralar meyanındaki (eski Edirne valilerinden Reşat Bey kolleksiyonu)nda da, üzerinde: (el sul-

tan-ül-a'zam izz el dünya vel dîn Keykâvus b. Keyhusrev burhan-ı-emîr-ül-mü'minîn, Gümüşpazar) yazılı bir gümüş para mevcuttur. Burada rastlanan (burhan-ı emîr-ül mü'minîn) unvanı, II. Keykâvus'un ikinci cülusunda (655 - 658) kullanılmaktadır.

Selçuk paraları üzerinde yapılan bu inceleme neticesinde: Paralar ile rahle üzerindeki sultan isim ve unvanlarının birbirini tutması dolayısıyle bu rahlenin II. Keykâvus zamanına (H. 655 - 658, M. 1258) ait olduğu anlaşılmaktadır.

B. Prof. Dr. Ernst Kühnel: İslamische Kleinkunst, s. 198 - 203, ş. 170 de bu Selçuk rahlesi, tahta işçiliğin zengin ve güzel bir örneği olarak ele alınmaktadır.

C. Repertoire chronologique d'épigraphie arabe, 1939. c. X, s. 165, N: 3837 de bu Selçuk rahlesi üzerindeki yazıların metni verilmektedir.

D. Mimar Hikmet: Türk mimarisinde ahşap işçiliği (Türk Yurdu Mecmuası, Mayıs - 1929, sayı 5, s. 30 - 32) de bu rahlenin Berlin Müzesinde olduğu yazılıdır. Aynı rahlenin resmi de mevcuttur. Halbuki, bu kitapta resmi sunulan rahle, İstanbul: Türk - İslâm Eserleri Müzesindedir. Berlin Müzesindeki rahleye gelince: bu rahle (Resim: 4) de gösterilmiştir. Bu da başka bir Selçuk rahlesidir.

E. Bu rahle ayrıca şu eserlerde de yayınlanmıştır:

F. Sarre : Seldschukische Kleinkunst, 1909, taf. X

G. Esat Arseven : Arts Décorratifs Turcs ve Arts Turcs

Gaston Migeon ve Burhan Toprak : İslâm sanatları.

Gaston Migeon ve Burhan Toprak: İslâm Sanatları.

Ernst Diez, Oktay Aslanapa: Türk Sanatı.

Nurettin İbrahim: Millî Mecmua, sayı 96.

F. Rahle üzerindeki yazıların yabancı dil karşılıkları :

I. **Translation of the inscription:** (The art bulletin, 1933, vol. XV, N: 4, p. 13): (To the glory of our lord, the most exalted Sultan/The shadow of Allah in the World, the ruler of the necks/of the peoples, the lord of the Sultans/of the world, lord of the kings.
Of the Arabs and the Persians, izz ed-dunya wad-din/Sultan of islam and the Muslim/Abul feth Kaikaus b./Kaikhosrew, proof of the prince of the Faithful.
Oh God, help him/with armies of the archangels, as Thou hast helped Muhammed/The seal of the prophets).

II. **Übersetzung der İnschriften:** (The art bulletin, 1933, vol. XV, N: 4, p. 13): (Zum Ruhm unseren Herrn, den erhabensten Sultan/den Schatten Allahs in der Welt, den Gebieter der Necken/der Völker, den Herrn der Sultan/der Welt, den Herrn der Könige der Araber und der Perser izz ed dunya wad-din/Sultan des İslams und der Muslime/Abul feth Kaikaus b./Kaikhosrew, Beweis des fürsten der glaubigen.

Oh Gott, stehe ihm bei/mit Heeren deiner Erzengel, so wie Du beigestanden/hast dem Muhammed/der Siegel der Propheten).

III. **La traduction de l'inscription :** (Repertoire chronologique d'épigraphie arabe, 1939, vol. X, p. 165, N: 3837).

(Gloire à notre maître le Sultan auguste, l'ombre de Dieu dans le monde, le souverain des nuques, des nations, le seigneur des Sultans du monde, le maître des rois des Arabes et des Persans, izz ad dunya wad din, le Sultan de l'Islam et des Musulmans, abul feth Kaikawus, fils de Kaikhusraw, la preuve de l'emir des croyants.

O Dieu, soutiens-le par les troupes des chérubins, comme Tu as soutenu Mahomed, le sceau des prophètes).

N: 2

Konya: Eski Eserler Müzesi - Env. 332

Tarihi : XIII. yüzyıl (H. 678, M. 1279)

Ölçüsü: 0,945×0,425 M.

Konya Mevlânâ dergâhından müzeye intikal etmiştir, Selçuklular devrine aittir.

Üst pano ortası ve bunun kenarındaki bordür, kabartma rûmî çiçek motifleri ile süslenmiştir. Takriba üçte ikisine kadar mihrap şeklinde kesilmiş olan alt pano üzerinde de yine kabartma rûmî çiçek motifleri vardır. Mihrabın ortasında kafes işlemeli ve kabartma çiçek motiflerinden mürekkep bir süs meydana getirilmiştir. Ceviz ağacından, on dişli geçme olarak, açılır kapanır tarzda yapılmıştır. Selçuklu veziri (Sahib Atâ) nın maiyetinde yetişen (Cemalüddin) tarafından Mevlânâ dergâhına vakfedilmiş olduğu, mihraplı kısmın yukarısındaki çerçevede bulunan şu yazıdan anlaşılmaktadır:

Ön tarafta :

« وقف هذا الرحل على التربة المطهرة سلطان العارفين »

(Vakafe haza'l-rahl ala't-türbet el-mutahharat Sultan el-arifîn)

Arka tarafta : (Resimde bu kısm görülmektedir).

« جلال الحق والدين قدس الله سره عبده جمال الدين الخادم الصاحبي فى سنة 678 »

(Celâl el-hakk ve'd-dîn kaddese'llâhu sırrahu abduhu Cemalüddîn el-hâdim es-Sahıbî fi sene 678

Yazıların Türkçesi :

(Bu rahleyi, ârifler Sultanı Celâl el-hakk ve'd-dînin - Tanrı onun sırrını takdis etsün - temiz türbesine Sahıbî'nin hâdimi Cemalüddîn 678 yılında vakfeyledi).

Bu rahleye ait neşriyat :

A) M. Ferit ve M. Mesut taraflarından 1934 de yayımlanan: (Selçuk veziri Sahip Atâ ile oğullarının hayat ve eserleri) adlı kitabın 122: 125. Sahifalarında: Cemalüddîn'in elçilik yapesine kadar yükselen şahsiyeti belirtilmekte ve Cemalüddin tarafından H. 677, M. 1278 de yazdırtılan bir mesnevî (Konya Müzesi Env. 70) ile H. 678, M. 1279 da yaptırılan bir rahlenin Mevlânâ dergâhına vakfedildikleri yazılmakta, fotograflar meyanında da bu rahlenin resmi (N: 73) gösterilmektedir.

B) 1930 basımlı (Konya Asarıatika Müzesi Rehberi) nde de (N: 374) aynı rahleden bahsedilmektedir.

C) Ernst Diez ve Oktay Aslanapa: Türk Sanatı, s. 289, ş. 519

D) La Turquie Kemaliste N: 43

E) Anıt Dergisi (Konya), Şubat - 1949, yıl I, sayı Ş, s. II (Bu yazıda rahlenin iç yüzündeki armadan da bahsedilmektedir).

F) Mr. Rudolf M. Riefstahl tarafından 1933 de (The Art Bulletin) in XV. cilt, 4. sayısı olarak neşredilen: (A Seljuq Koran Stand with lacquer - painted decoration in the museum of Konya) adlı eserde de bu rahleden çok etraflı bir şekilde bahsedilmekte, oyma ve lake işçiliklerinin tekniği hakkında ayrıca bilgiler eklenmektedir. Özeti aşağıdadır:

(Rahlenin iç tarafındaki armanın resmi; makale sahibinin assistanlarından ve Princeton üniversitesinden Martin A. Charles ve Mr. Rezin Davis'in çizdikleri taslaktan faydalanarak Mr. Nazareno Citarelli adında bir İtalyan tarafından meydana getirilmiştir. (Motiflerin, Selçuklu karakterlerinden kısmen kayıp etmiş oldukları görülmektedir. C. Ç.).

(Bu rahle; süsleme sanatı bakımından çok değerli bir eserdir. Şimdiye kadar elde edebildiklerimize göre, üst kısmının her iki iç tarafında lake süsleme bulunan biricik eserdir. Rahle, yekpâre tahtadan geçme olarak X şeklinde ve üzerindeki kayda göre H. 678, M. 1279 - 80 de yapılmıştır. Rahlenin her iki dış tarafındaki kabartma oyma arabeskler, çok mahirâne ve mükemmel bir teknik mahsulüdürler. Dikkatle incelenince arabeskler üzerinde altun yaldız mevcut olup bunların da kırmızı renkle gölgelendirildikleri anlaşılmaktadır. Zemin ise koyu yeşil renktedir).

(Rahlenin üst panolarının iç taraflarındaki lake süslemeler, genel Selçuk geleneğindeki örneklere uygun arabesk motiflerdir. Ortadaki büyük madalyon ise (Resim: 2 - A) daha ilgi çekicidir. Burada arma şeklinde hayvan süsleme motifleri görülmektedir. Madalyonun ortasında iki başlı ve açık kanatlı bir kuş vardır. Başlar; iki ince boyna müstenit olarak sağ ve sol tarafa dönüktürler. Bu motif; Bizans ve İslâm kumaş sanayiinde görülen ve arma olarak büyük bir rol oynamış bulunan iki başlı kartalı hatırlatmaktadır. Bununla beraber buradaki kuş, kartal değildir. Aşağı sarkık yanakları - kumaşlarda da rastlandığı veçhile dört ayaklı ve kuş başlı - efsanevî bir ejderin başına benzemektedir. Bunun gibi iki başlı kuşlar, Selçuk taş yontma sanayiinde, bilhassa kale kapu ve duvarlarında pek çoktur. Bunun en güzel örneği Divriği'deki Ulucami kapusundadır. (Bk: A. Gabriel: Monuments Turcs d'Anatolie - C. Esat Arseven: Arts Décoratifs Turcs, s. 40, ş. 135 ve s. 39, ş. 134).

(Burada dikkati çeken diğer bir nokta da: Kuş ve arslan motiflerinin bir arada ve kuşun çevresinde 14 arslan motifinin mevcut olmasındadır. Bu şekil kompozisyonlara Sivas, Divriği, Amida ve Erzurum Çifte Minare medrese kapusunda da rastlanmaktadır. (Bk: Strzgowski: Amida, levha 19 - Preusser: Nordmesoptamische Baudenkmaeler, levha 68). Arslanın (Apotropaik) bir hayvan olarak mütalâa edildiği anlaşılmaktadır).

Van Berchem (s. 10, not 20); tek başlı kuş motiflerinin bir Başbuğa bağlı Emîrlerin arması, iki başlı kuş motiflerinin ise bağımsız Sultanların arması olduğunu, Amida adlı eserinin 98. sahifasında zikreylemektedir. Bunlar saltanat ve egemenlik rümuzlarıdır. Amida'da hayvan motifleri, arslandan ziyade Panther veya leopard oldukları halde burada adı geçen rahle üzerindeki madalyadakiler - kıvrık yelelerinden açıkça anlaşıldığı veçhile -

arslandırlar. Bu selçuk arslanına benzer diğer bir motif de (Lyon kumaş müzesi) ndedir. (Bk: Falke: Seidenweberei, fig. 162). Burada kumaş arasına dokunmuş olan yazıdan bunun XIII. yüzyıl Anadolu işçiliği olduğuna şüphe kalmamaktadır. Madalyondaki kompozisyonun genel şekli ile Çin - Tong devrine ait bronz bir ayna üzerindeki motifler arasında da garip bir benzerlik mevcuttur).

(İşçiliğin tekniğine gelince: (sayfa 6) :

(Tahta üzerine altun yaldızdan evvel, ilkin sarımtırak başka bir madde - veya vernik - sürülmüşe benzemektedir. Lake resimden halen çok az bir kısım kalmış olması incelemeyi güçleştirmektedir. Kanatların kenarları kırmızı renk boyalıdır. Kanatların lakeli iç panoları üzerine ilkin bir madde sürülmüş, bundan sonra bütün zemin altun yaldızla örtülmüştür. Bu altun zemin üzerine de - bir çok bizans ve yakın şark minyatür resimlerinde olduğu gibi - süsleme motifleri resmedilmiştir. Kullanılan boyaların terkip ve kıvamları, icon veya minyatür kompozisyonlardakilere benzemektedir).

(Üst panoların her üç dış kenarı bir bordür ile çevrilidir. Dördüncü iç kenarda ise geçme dişler vardır. Dış kenarlardaki bordürler üzerinde kıvrık arabesk yaprak ve dallardan mürekkep süsler bulunmaktadır. Bu süsler kırmızı zemin üzerine altun yaldız olup kenarları siyah tahrirlidir. Bu bordürlerin çerçevelediği zemin (arabesk helezon ve yapraklar, bunlar arasındaki arslan motifleri ve en ortada iki başlı bir kuş motifinden mürekkep) bir madalyon ile doldurulmaktadır. Bütün bunlar da, bordürlerde olduğu gibi, kırmızı zemin üzerine altun yaldızlı olup kenarları siyah tahrirlidir. Detaylar, resimlerin renklerle gölgelendirildiklerine delâlet etmektedirler. Bu husus, yuvarlak madalyonun köşelerinde bulunan üçgenler içindeki süslemelerde açıkça görülmektedir. Burada altun yaldızlı ve kenarları siyah tahrirli arabesk motif ve palmetler açık mavi bir zemin üzerine tersim edilmişlerdir. Fakat bu açık mavi renk, üzerindeki sarı vernik aralarından görüldüğüne nazaran, halen yeşil bir renk almıştır. Yaprak motiflerin ortası ise koyu mor dut rengindedir. Üzerlerinde beyaz benekler mevcuttur. Panolar kâmilen kalın bir vernik veya lake ile örtülüdür. Bunlar sarı bir renk almışlar ve - yağlı boya tablolarda olduğu gibi - çatlamışlardır).

(Bu kur'an rahlesi; tipik bir yakın - şark tekniği ile süslenmiştir ki Bizans icon resimlerinde ve XV., XVII. yüzyıl İran lake işçiliklerinde bu tarz görülmektedir. Bu husus ancak kimyevi bir tahlil ile kesin olarak tespit edilebilir ki tabiatıyle mahallinde bunu yapmak imkânı elde edilememiştir).

G. Rahle üzerindeki yazıların yabancı dil karşılıkları :

A. **Translation of the inscription: (The art Bulletin, 1933, vol. XV, N: 4, p. II).**

(Has made the pious donation of this Koran Stand in the sacred tomb of the Sultan of the Knowing.

Djelal ul hakk-ı wed din - May God purify his soul - His servant, Djemal ud din, who belongs to the Sahib, in the year 678 (1279 - 80 A. D.). Here, (Sultan of the Knowing) is Djelal ud din Rumî, the founder of the Mevlevî order; the (Sahib) on whom the donor, Djenal ud din depends, is (Sahib Ata), the famous vizir of the Seljuq Sultans.

B. **La traduction de l'inscription: (Repertoire chronologique d'épigraphie arabe, vol. XII, p. 252, N: 4780).**

(Ce pupitre a été constitué wakf en faveur du mausolée du Sultan des comtemplatifs Djelal ul Hakk-ı wad din - que Dieu sanctifie sa pensée secrète..-par son esclave Djemal ud din, le serviteur, al Sahibî, en l'année 678 (1279).

N: 3

Konya: Eski Eserler Müzesi - Env. 333

Tarihi : XIII. yüzyıl, Selçuklu devri

Ölçüsü: 0,99 X 0,37 M.

Konya Mevlânâ dergâhından müzeye intikal etmiştir.

Aynı örnekte iki rahle vardır. Ceviz tahtasından yedi dişli geçme olarak açılır kapanır tarzda yapılmıştır. Üst pano ortasında dörtgen çerçeve içinde kabartma oyma olarak geçmeli rûmî çiçek motifleri vardır. Alt pano takriba üçte ikisine kadar mihrap şeklinde kesilmiştir. Bunun içinde kafesli ve kabartma oyma tarzda yine geçmeli rûmî çiçeklerden mürekkep bir motif mevcuttur. Üst ve alt panoların her iki taraf kenarında, bordür halinde kabartma olarak şu hadîsler yazılıdır:

Öntaraf - alt pano (Sağ alt köşeden başlayarak sağ, üst, sol kenarlarda):

«قال النبي عليه الصلاة والسلام القران كلام الله غير مخلوق» ، «و قال عليه السلام افضل العبادة قرائت القرآن» ، «و قال الدين النصيحة»

(Kale'n - nebiyy-ü aleyhi's - salât ve's - selâm el-Kur'an kelâm Allâh gayr' - mahluk), (ve kale aleyhi's-selâm efdal el-ibâdet kırâet el-Kur'an), (ve kale ed-dîn en - nasiha).

Ön taraf - üst pano (sağ alt köşeden başlayarak sağ, üst, sol kenarlarda):

«و قال النبي عليه السلام من احب العلم و العلماء لم يكتب خطيئته مادام حياً» ، «و قال عليه السلام من احب شيئاً يعمى و يصم» ، «ان الله يحب المعالى فى الامور»

(Ve kale'n-nebi aleyhi's selâm men ahabbe'l-ilm ve'l-ulemâ lem yükteb hatîatühu madâme hayyâ), (ve kale aleyhi's-selâm men ahabbe şey'en ya'ma ve yasammü), (İnna'llâhe yuhibb ü'l - meâli fi'l - umûr).

Arka taraf - alt pano:

«و قال النبي صلى الله عليه و سلم الدنيا سجن المؤمن والجنة الكافر»

«و قال عليه السلام ولم يتعبد المتعبدون بمثل البكاء من خيفتى»

(Ve kale'n-nebi salla'llâh-ü aleyh ve's-selâm ed-dünya sicn el mü'min ve l- cennet el-kâfir), (ve kale aleyhi's-selâm ve lem yeteabbed el - müte'abbidûn bi - misl el bekkâ min hifetî).

Arka taraf - üst pano:

«و قال عليه السلام من اكثر ذكر الموت رضى من الدنيا باليسير و اكثروا من ذكر هادم اللذات» ، «وقال عليه السلام من كثرت صلاته بالليل حسن وجهه بالنهار صدق رسوله»

(Ve kale aleyhi's-selâm men eksere zikr el-mevt radiye min ed-dünyâ bi'l - yesir ve eksirû min zikr hâdim el-lezzât), (ve kale aleyhi's-selâm men kesüret salatuhu bi'l-leyl hasüne vechuhu bi'n-nehar sadaka rasuluhu).

Hadîslerin türkçeleri:

— (O'na salat ve selâm olsun) Peygamber, dedi: "Kur'an Allahın yaratılmamış sözüdür."

— Peygamber, dedi: "İbadetlerin en üstünü, Kur'an okumaktır."

— Peygamber, dedi: "Din, başkasının iyiliğini istemektir."

— Peygamber, dedi: "İlmi ve alimleri sevenin, hayatta olduğu müddetçe günahları yazılmaz."

— Peygamber, dedi: "Bir şeyi seven (onun kusurları hususunda) kör ve sağır olur." — "Allah işlerde yükseklikleri sever."

— Peygamber, dedi: "Dünya iman edenin zindanı, kâfirin cennetidir."

— Peygamber, dedi: "Müte'abbidlerden, korkumdan ağlayan gibi kimse ibadet etmedi."

— Peygamber, dedi: "Ölümü çok anan dünyadan az bir şey ile memnun olur ve lezzetleri yıkanı (yani ölümü) çok anınız."

— Peygamber, dedi: "Geceleyin namazı çok olanın gündüzün yüzü güzel olur. Allahın elçisi doğru söyledi."

N: 4

Berlin Müzesi - İslâm Sanatları Kısmı - Env. J. 584

Tarihi : XIII. yüzyıl (Selçuklu devri şaheserlerinden)

Ölçüsü: I×0,50 M.

Berlin müzesi islâm sanatları kısmı Md. lüğünün I/Mart/1955 tarihli mektubundan öğrendiğime göre 1907 yılında müzeye hediye olarak intikal etmiştir. (Aslında Türkiyeye ait bir rahle olduğundan, Türkiyedeki rahleler gurubunda gösterilmiştir).

Ön taraf (Resim: 4 — A) üst pano ortasında, dörtgen çerçeve içinde - Konyada Selçuklu devri mimarî eserlerinde de güzel örnekleri görüldüğü veçhile - örgülü ve çiçekli kûfî tarzında kabartma olarak (Allah) yazısı, üst pano kenarlarında bordür halinde kezalik kabartma oyma olarak ve sağ alt köşeden başlayarak dört kenarı dolanmak suretiyle, sülüs yazı ile: (Besmele) ve Kur'anın ikinci (Bakare) sûresinin 255. âyeti olan (Âyet-ül-Kürsî) nin bir kısmı yazılıdır.

Rahlenin diğer yüzünde de (Resim: 4 — B) üst pano ortasında dörtgen çerçeve içinde yine örgülü ve çiçekli kûfî yazı ile kabartma olarak başka bir tarzda (Allah) yazısı, kenarlarda da bordür halinde (Kürsî âyeti) nin devamı vardır.

Üst kenarına kadar mihrap şeklinde oyulmuş bulunan alt pano, her iki tarafta da aynı şekilde kabartma rumî çiçeklerle süslüdür. Mihrabın içinde kafesli şekilde işlenmiş bir motif mevcuttur.

Ceviz ağacından sekiz dişli geçme olarak açılır kapanır tarzda yapılmıştır. 3. ve 5 inci dişler üzerindeki kabartma yazılardan, rahlenin: (Abdülvahid b. Süleyman el Neccar) tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır ki bu zat, Mevlânâ Celâleddin'e, Selçuklu oymacılığının şaheseri olan bir ceviz sanduka da yapmıştır.

Not :

A. Berlin müzesi Md. Prof. Dr. Ernst Kühnel'in değerli lûtufları ile tedarik edilen bu rahlenin resmi, evvelce yine Prof. Dr. Ernst Kühnel tarafından (Monografien künstlerischer Schriften) in 9 uncu cildi olan (İslamische Schriftkunst, 1942(adlı eserde (s. 34, ş. 33) yayınlanmış ve islâm yazı sanatına mükemmel bir örnek olarak gösterilmiş bulunmaktadır.

B. Bu rahle; 50 sanat sever yayınları meyanında: (XIII. yüzyıl - Selçuklu devri bir Kur'an rahlesi) adıyle 1960 da tarafımdan, küçük bir broşür halinde de yayınlanmıştır. C. Ç.

N: 5

Konya: Eski Eserler müzesi - Env. 337

Tarihi : ?

Ölçüsü: 0,595×0,20 M.

Konya Mevlânâ dergâhından müzeye intikal etmiştir. Mevlânâ dergâhına nereden geldiği tespit olunamamıştır. Müze kaydında devri: (Hind - Arab) olarak gösterilmektedir. Ceviz ağacından sekiz dişli geçme olarak açılır kapanır tarzda yapılmıştır. Alt pano takriba üçte ikisine kadar mihrap şeklinde oyulmuştur. Rahlenin ana gövdesinde çok zarif bir oymacılık göze çarpmaktadır. Üst ve alt panolarda görülen Kûfî yazılar, rahle tahtası üzerine kabartma olarak işlenmişlerdir. Sülüs yazılar ise Osmanlı devri karakterindedirler.

Yazıların metni :

Ön yüz - üst pano : (Resim: 5 — b).

Kûfî yazılar: (Yâ Ali, Yâ Ali, Yâ Allah, dekoratif şekilde bir arada dört Ali) ve (Lâ ilâhe illallah Muhammed resulullah), (Ali veliyyullah).

Sülüs yazılar: (Sağ üst köşeden başlayarak dolanmak suretiyle):

« قال النبی صلی الله علیه و سلم خیرکم من تعلم القرآن و علمه و قال صلی الله علیه و سلم مثل المؤمن الذی یقرأ القرآن مثل الاترجة ریحها طیب و طعمها طیب و مثل المؤمن الذی لا یقرأ القرآن مثل التمرة لا ریح لها و طعمها حلو مثل منافق الذی لا یقرأ القرآن کمثل الحنظلة لیس لها ریح و طعمها مر صدق رسول الله »

(Kale 'n-nebiyyü salla 'llâh-ü aleyhi ve sellem hayrükümmen taalleme 'l-Kur'an ve allemehu)

(Türkçesi: Peygamber: "En iyiniz, Kur'anı öğrenen ve öğretendir" dedi.

(Ve kale salla 'llâh-ü aleyhi ve sellem mesel el-mü'min ellezî yakra'u 'l-Kur'an meselü 'l-ütrücce rîhuha tayyib ve ta'muha tayyib ve meselü 'l-mü'min ellezî lâ yakra'u 'l-Kur'ân mesel et-temre lârîha leha ve ta'muha hulv meselü 'l-munafık ellezî lâ yakra'u 'l-Kur'ân ke-mesel el-hanzale leyse leha rîh ve ta'muha mürr sadaka rasuluh)

(Türkçesi: Peygamber dedi: "Kur'ân okuyan mü'min ağaç kavununa benzer. Kokusu da, lezzeti de güzeldir. Kur'ân okumayan mü'min hurmaya benzer. Kokusu yok isede tadı vardır. Kur'ân okumayan munafık Ebucehil karpuzu gibidir. Kokusu yoktur, tadı da acıdır. - Tanrının elçisi doğru söyledi."

Ön yüz - alt pano: (Resim: 5 — c).

Kûfî yazılar: (Yâ Ali, Allah, Allah, Allah, Allah, Allah, Yâ Ali)

Sülüs yazılar: (Sağ üst köşeden başlayarak dolanmak suretiyle):

« عن ابی دردا قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم من سلك طریقاً یطلب فیه علماً سلك الله به طریقاً من طرق الجنة و ان الملائکة لتضع اجنحتها رضی لطالب العلم و ان العالم لیستغفرله من فی السموات و من فی الارض والحیتان فی جوف الماء و ان فضل العالم علی العابد کفضل القمر لیلة البدر علی سائر الکواکب و ان العلماء ورثة الانبیاء و ان الانبیاء لم یورثوا دیناراً ولا درهماً انما ورث العلم »

(An Ebî Derdâ kale kale resul Allah salla 'llâhü aleyhi ve sellem men seleke tarîkan yatlübü fihi ilmen seleke 'llahü bihi tarikan min turuk el-cenne ve inne 'l-melâikete le-tada'u ecnihateha rıdan li tâlib el-ilm ve inne 'l-âlim le-yestagfiru lehu men fi 's-semavât ve men fi 'l-ard ve 'l-hîtan ü fî cevf el-ma' ve inne fadl el-âlim alâ 'l-âbid ke-fadl el-kamer leylet el-bedr alâ sa'ir el - kevâkib ve inne 'l-ulemâ' vereset el-enbiyâ ve inne 'l-enbiyâ' lem yûrisû dînâr velâ dirhem innemâ veresû'l-ilm)

(Türkçesi: Ebû Derdâ'dan (rivayet edildi) - Tanrı elçisi dedi: "Bir kimse ilim arayarak bir yola girerse Tanrı onu cennet yollarından birine sokar. Muhakkak ki melekler ilim arayıcıdan memnun olarak kanatlarını (üzerine) koyarlar. Muhakkak ki göklerde ve yerde olanlar ve suların içindeki balıklar âlim için gufrân dilerler. - Âlimin âbide üstünlüğü bedir gecesinde ay'ın diğer yıldızlara üstünlüğü gibidir. Muhakkak ki âlimler Peygamberlerin vârisleridir. Peygamberler, ne bir dirhem ne bir dinâr miras bırakmamışlardır. Onlar ancak ilmi miras bırakmışlardır.

Mihrabın ucu yukarısındaki şeritvari kısım içinde, sağdan sola sülüs yazı:

« فمن اخذه اخذ بحظ وافر و قال عليه‌السلام زينوا اصواتكم بالقرآن صدق رسوالله »

(Fe-men ahazehu ahaze bihazz vâfir ve kale aleyhi 's-selâm zeyyinû esvateküm bil-Kur'ân sadaka resul Allah)

(Türkçesi: "İlmi alanlar bol nasib ile alırlar."

Peygamber dedi: "Seslerinizi Kur'ân ile süsleyiniz. Tanrı elçisi doğru söyledi."

Arka taraf - üst pano: (Resim: 5 — E).

Kûfî yazılar : (Maşaallah, Muhammed, Muhammed, Muhammed, Muhammed, Ali, Hasan, Hüseyin)

Sülüs yazılar: (Sağ üst köşeden başlayarak dolanmak suretiyle):

« روى عن بعض الاكابر رحمهم‌الله تعالى عن بعض الصحابة رضوان الله عليهم اجمعين انه قال قال رسول‌الله صلى‌الله عليه و سلم يا ابا هريرة تعلم‌القرآن و علمه‌الناس و لا تزل كذلك حتى يأتيك‌الموت فانه ان اتاك و انت كذلك او على ذلك حجت الملائكة الى قبرك كما يحج‌المؤمنون الى بيت‌الله الحرام اللهم صل على محمد و آله‌الطاهرين »

(Ruviye an ba'z el-ekâbir rahimehüm' Allâhü taâlâ an ba'z al-sahâbe rıdvan Allâh aleyhim ecmaîn ennehu kale kale resul Allah salla 'llâh aleyhi ve sellem yâ Eba Hüreyre taallem el-Kur'an ve allimhü' n-nâs velâ tezel kezâlike hattâ ye'tiyeke 'l-mevt feinnehu in etâke ve ente kezâlike ev alâ zâlike haccet el-melâike ilâ kabrik kemâ yahuccu' l-mü'minûn ilâ Beyt Allâh el-harâm allâhümme salli alâ Muhammed ve âlih el-tahirîn)

(Türkçesi: Büyüklerin birinden: - Ulu Tanrı onlara rahmet etsün - rivayet edildi: Sahabeden birinden - Tanrının rizası bütün hepsinin üzerine olsun - (rivayet edildi) ki: Tanrının elçisi (Allah ona salat ve selâm etsün) dedi: Ey Ebu Hüreyre Kur'anı öğren ve onu halka öğret ve sana ölüm gelinceye kadar böyle olmaktan geri durma. Çünki ölüm sana gelirse ve sen bu halde - veya o halde - isen melekler kabrini hac ederler. Nasıl ki mü'minler Allahın Haram evine hacce gideler.

Ey Tanrım Muhammede ve temiz ailesine salat et.)

Arka taraf - alt pano: (Resim: 5 — F).

Kûfî yazılar: (Allah, Allah, mübarek bâd şâdî)

Sülüs yazılar: (Sağ üst köşeden başlayarak dolanmak suretiyle ve farsça beyit halinde)

(Ehl-i imânrâ şeref ez hânden-i Kur'an buved
Munis ez Kur'an güzined her kirâ imân buved

Her ki hâhed tâ dileş pâkize vu rûşen buved
Çâre vu tedbîr-i ânkes hânden-i Kur'an buved

Şod azîz-i her du âlem her ki Kur'an hıfz kerd
Bî şek ender her du âlem hassa-i sübhan buved
Sa'diyâ cehdî bikun tâ çenk der Kur'an zenî
Zânki ferdâ restkârîyet hem ez Kur'an buved)

(Türkçesi :

İman ehlinin şerefi Kur'an okumakla hasıl olur
İmanı olan herkes kendisine arkadaş olarak Kur'anı seçer.
Gönlünün temiz ve aydın olmasını isteyen her kimse için
Bunun çare ve tedbiri ancak Kur'an okumaktır.

Kur'anı hıfzeden kimse her iki âlemin de azizi olur
Şüphesiz o kişi her iki âlemde de Sübhanın (Allahın) seçilmiş kullarından sayılır.
Ey Sa'di.. gayret göster ve elini Kur'ana uzat
Çünkü yarın senin kurtuluşun da Kur'andan olacaktır.)

Mihrabın ucu yukarısındaki şeritvarî kısım içinde, sağdan sola doğru sülüs yazı ile:

(Al-mütevekka' min himem il-mülûk ve 's-salatîn en yanzurû ehl haza 'r-rahl li-zâd yevm 'r-rahîl (fî) zılliküm (el)-zalîl)

« المتوقع من همم الملوك والسلاطين ان ينظرو اهل هذا الرحل لزاد يوم الرحيل ظلكم (ال) ظليل »

Türkçesi :

(Sultan ve meliklerin himmetlerinden beklenilir ki, bu rahle etrafında toplananları himaye eylesünler ve, bu hareketleri rahlenin sayesi altında kaldıkça, kendileri için rıhlet gününün azığı (sevabı) olsun).

Rahlenin iç tarafında da ayrıca şu sülüs yazılar vardır:

« اللهم صل علی النبی المکی المدنی الهاشمی القریشی السراج المضی السیدالعرب صاحب — سکینة المدفون بالمدینة ابی القاسم محمد خاتم الانبیاء و علی آله الابرار و اصحابه — الاخیار الی یوم القرار خصوصاً علی خلیفة رسول الله بالصدق والتحقیق — الشیخ العتیق والرکن الوثیق الحلیم الشفیق الامام بالحق ابی بکر الصدیق — و علی صاحب المنبر والمحراب هادی الخلائق الی طریق الصواب الامام بالحق عمر ابن — الخطاب و علی جامع القرآن و .... اهل الجور والطغیان صاحب الحیاء والعرفان - الامام بالحق عثمان بن عفان و علی صاحب العلم و الحلم والشجاعة والسخاوة زوج البتول امیرالمؤمنین ابی الحسنین علی ابن ابی طالب رضی الله عنه »

(Allahüme salli alâ 'n-Nebiyy el- Mekkiyy el-Medeniyy el-Haşimiyy el-Kureyşî es-Sırac el-muzî Seyyid el-Arab sahib es-sekîne el-medfûn bi 'l-Medine Ebi 'l-Kasım Muhammed hâtem el-enbiyâ ve alâ âlihi 'l-ebrar ve eshabihi 'l-ahyâr ilâ yevm el-karâr hususan alâ Halifet Rasûl-Allâh bi 's-sıdk ve 't-tahkık eş-şeyh el-atîk ve 'r-rükn el-vesîk el-halîm eş-şefîk el-imâm bi 'l-hakk Ebî Bekr es-Sıddîk)

(ve alâ sahib el-minber ve 'l-mihrâb hâdi 'l-halâ'ik ilâ tarîk es-sevâb el-imam bi 'l-hakk Omer ibn el-Hattâb ve alâ câmi' el-Kur'ân ve hâdim ehl el-cevr ve 't-tugyân sâhib el-hayâ ve 'l-irfân el-imâm bi 'l-hakk Osman ibn Affân ve alâ sâhib el-ilm ve 'l-hilm ve 'ş-şecaa ve 's-sehâve zevc el-Betûl Emîr el-mü'minîn Ebi 'I-Hasaneyn Ali ibn Ebî Tâlib radiya 'llâh anh).

Türkçesi :

(Ey Allahım.. Mekkeli Medineli Haşim kabilesinden Kureyşten, ışık veren kandil, arapların efendisi, sekine sahibi, Medine'de madfun Ebulkasım Muhammed'e - peygamberlerin sonuncusuna, onun iyi ailesine ve seçkin arkadaşlarına kıyamet gününe kadar salât (yardım) et..

Bilhassa sadakat ve gerçeklikle Tanrı elçisinin halifesi olan eski şeyh, sağlam destek, sakin, şefkatli ve gerçekten imam Ebu Bekr es-Sıddîk'a

Ve minber, mihrab sahıbi, halkı doğru yola sevk eden gerçek imam Ömer ibn el-Hattâb'a

Ve Kur'anı toplu hale getiren, zulüm ve isyan sahıplerinî mehveden, hayâ ve irfân sahıbi, gerçekten imam Osman ibn Affân'a

İlim, hilm, cesaret ve cömertlik sahıbi, Betûl'ün zevci, mü'minlerin emîri, Hasan ile Hüseyn'in babası Ali ibn Tâlib'e-Tanrı ondan razı olsun-salât (yardım) et..

N: 6

Niğde Müzesi

Tarihi : XIV. yüzyıl (H. 736, M. 1335)

Ölçüsü: 0,90×0,34 M.

Niğde, Sungur Bey camiinden müzeye nakledilmiştir.

Gerek üst ve gerek alt panolarda kabartma olarak rûmî çiçek motiflerinden mürekkep süsler ve bunların kenarında kabartma oyma halinde örgülü bir şerit vardır. Ayrıca üst pano ortasında ve alt panoda takriba yarıya kadar oyulmuş bulunan mihrabın yukarısında birer rozet bulunmaktadır. Mihrabın içinde Rûmî çiçeklerden geçmeli tarzda meydana getirilmiş bir motif mevcuttur. Sekiz dişli geçme olarak açılır kapanır tarzda yapılmış ise de dişleri zamanla yıpranmış, bir tanesi tamamıyle kırılmıştır.

Sungur Bey camiine ait olup bir yangından sonra Niğdede (Hüsamettin Çelebi camii) ne nakledilen ve çok sanatkârâne bir tarzda yapılmış olan (Minber) üzerinde şu yazılar vardır:

(Fî eyyâm es-Sultân el-a'zam Ebî Sa'id hullide mülkühu
Mimma.... Emîr el-ümerâ Seyfüddin Sungur Ağa
Amel (el-) Abd ez-zaif el-muhtaç ilâ rahmet 'llâh taâlâ
Ve gufranehu Hace Ebu Bekr bin Muallim ve Kâtib)

Türkçesi :

(En büyük Sultan Ebu Sa'id - Allah onun hükümdarlığını ebedî etsin-
bu emîr Seyfüddin Sungur Ağa'nın..... den
Yüce Tanrının rahmetine ve bağışlamasına muhtaç, zaif kul Hace
Ebu Bekr bin Muallim ve Kâtip'in işi..)

Bu yazılara ve Halil Etem Beyin 1936 basımlı (Niğde klavuzu) na göre:

Sungur Bey camiin, İnan Mogolları denilen İlhanlılardan (Ebî Said) zamanında Emîr el-Ümerâ olan ve Ebî Said'in vefatından sonra Niğde Beyi olarak istiklâlini ilân eden (Seyfüddin Sungur Ağa) tarafından H. 736 (M. 1335) da inşa ettirildiği, minberin de aynı tarihlerde (Hoca Ebu Bekr) adında bir ustanın eseri olduğu anlaşılmaktadır.

Her ne kadar minber ile bu rahle üzerindeki desenler arasında bir benzerlik yok ise de bu rahlenin de aynı devir (XIV. yüzyıl) eseri olduğu kabul edilebilir.

(Minberin resmi için Bk.: Prof. A. Gabriel: Les monuments Turcs d'Anatolie, c. I., levha XLIII.)

N: 7

İstanbul: Türk - İslâm Eserleri Müzesi - Env. 77

Tarihi : XIV. yüzyıl

Ölçüsü: 0,62×0,22 M.

Haseki Hurrem Sultanın H. 947, 958 yıllarına ait iki vakfiyesine göre, İstanbul'da Aksaray civarındaki Haseki camii karşısında yaptırılmış olan (Haseki Sultan ibtidaî mektebi) nden 19/Mayıs/1331 (M. XX nci yüzyıl başın) da müzeye intikal etmiştir. Bu okul binası harap ve boş olarak bu gün de mevcuttur. Rahlenin de Haseki Hurrem Sultan tarafından mektebe vakfedilmiş olması ihtimal dahilindedir. Fakat buna dair bir kayt bulunamamıştır.

Rahle, ceviz ağacından yedi dişli geçme olarak açılır kapanır tarzda yapılmıştır. Üzerine kabartma güller ve rûmî motifler işlenmiştir. Alt pano, üçte ikisine kadar mihrap şeklinde oyulmuştur. Bu mihrap oymanın her iki taraf üst kenarında, içinde farsça beyitler yazılı birer kitabe vardır:

Ön taraf (Resim: 7 — A):

(Tâki ez pâye-i mushaf şeref in kürsî yâft
Revnak-ı arş ezû refte u kadr-i kürsî)

Türkçesi :

(Bu kürsi, mushafın mertebesinden mevki kazandığından beri bu arşın parlaklığı ve kürsinin itibarı kalmamıştır.

Arka taraf (Resim: 7 — B):

(Piş-i in kürs-i Kur'ân-ı azîz iy hemdem
Çend ez arş zenî harf-u zi kürsî pursî)

Türkçesi :

(Ey arkadaş.. bu kıymetli Kur'an kürsisi önünde sen ne kadar arştan bahs edeceksin ve kürsiyi soracaksın.)

F. R. Martin'in 1897 basımlı (Thüren aus Turkestan) adlı eserinde (levha - IV., Resim: 2) Timurlenk'in türbesinden Petersburg arkeoloji müzesine nakledilmiş olduğu belirtilen kapı kanadı üzerindeki kabartma oyma çiçekli işlemelerle bu rahle üzerindekiler arasında bir benzerlik vardır. Bununla beraber, İstanbul, Topkapısarayı müzesi, Hazine dairesinde (zaman-ı Sultan Süleyman - Amel Gani, H. 950) imzasını taşıyan XVI ıncı yüzyıla ait bir el aynasının arka tarafında fildişi üzerine işlenmiş olan motiflerle de bir benzerlik mevcuttur. Ancak rahle üzerindeki işçiliğin yalnız tahta üzerine kabartma oymacılıktan ibaret bulunması ve hiç bir fildişi süslemeyi ihtiva etmemesi, rahlenin daha eski tarihlere ait bir işçilik olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir. (Eski rahlelerde fildişine rastlanmamaktadır.)

Haseki Hurrem Sultana hediye olarak gönderilmiş, onun da yaptırdığı (Haseki ibtidaî mektebi) ne vakfetmiş olması ihtimal dahilindedir.

N: 8

Ankara Etnografya Müzesi - Env. 12782

Tarihi : XIV. yüzyıl

Ölçüsü: 0,72 × 0,27 M.

Ankara - Hacı Bayram camiinden Ankara asar-ı atika müzesine, oradan da II/ XII/1931 tarihinde Ankara Etnografya müzesine intikal etmiştir. Cevizden altı dişli geçme olarak yapılmıştır. Üzeri kaplama olarak mozayık tarzda işlenmiştir. Üst ve alt panolarının ortasına mustatıl birer çerçeve içinde fildişinden süsler konmuştur. (Fildişlerinin çoğu ve mozayıklerin bir kısmı dökülmüştür.) Alt panonun takriba üçte bir kısmı mihrap şeklinde oyulmuştur. İçinde rumî çiçeklerden meydana getirilen kafesli tarzda bir motif vardır.

Hacı Bayram Velî (H. 753: 832, M. 1349: 1428).

N: 9

Ankara Etnografya Müzesi - Env. 12781

Tarihi : XV. yüzyıl

Ölçüsü: 0,675×0,235 M.

Ankara asar-ı atika müzesinden II/XII/1931 tarihinde Etnografya müzesine intikal etmiştir. Sonradan elde edilen fotoğraftan bu rahlenin de Hacı Bayram Velî türbesinden alındığı anlaşılmıştır.

Cevizden altı dişli geçme olarak yapılmıştır. Üzeri gayet zarif kabartma oyma nakışlarla süslüdür. Üst panoda dörtgen bir çerçeve içinde ortada bir ve bunun çevresinde altı olmak üzere yedi daire içinde vücuda getirilen altışar köşeli birer hendesî şekil, bunların içinde de yine kabartma olarak birer çiçek (papatya) motifi vardır. Alt panonun üst kısmı ortasında, dörtgen çerçeve içinde kabartma olarak bir gül motifi, dörtgenin köşelerinde de ayrıca dörttebir şekilde gül motifleri mevcuttur. Alt pano yarısına kadar mihrap şeklinde oyulmuştur. İçinde rumîlerden meydana getirilmiş olan kafesli tarzda bir motif bulunmaktadır. Üst ve alt panoların kenarları kabartma oyma halinde bir bordür ile çevrilidir.

N: 10

Ankara Etnografya Müzesi - Env. 12417

Tarihi : XV. yüzyıl

Ölçüsü: 0,31×0,10 M.

İstanbul - Çinili köşk müzesi Env. defteri III, s. 65, N: 3474 göre: Boğaziçi - Rumelihisarı'ndan 1912 de Çinili köşke ve Mf. V. nin 22/8/1941 gün ve 4022/1697 sayılı yazısı ile Ankara Etnografya müzesine intikal etmiştir.

Tahtadan dört dişli geçme olarak yapılmıştır. Kırık ve kurt yeniklidir. Üst pano ortasına fildişinden üç şua'lı yıldız şeklinde basit bir süs konmuştur. Alt pano takriba üçte ikisine kadar mihrap şeklinde oyulmuştur. Mihrabın iki yan tarafında kabartma oyma halinde rumîler ve mihraplı kıs-

mın yukarı tarafında da mustatil bir çerçeve içinde kûfî tarzda: (Kur'an-ün-Mecîd) yazısı vardır.

Not:

A. Hadikat-ül-cevami'de, Rumelihisarında olan cevami ve mesacid meyanında: (Hisar-ı mezburun bânisi Ebulfeth Sultan Mehmed Han Gazi dir ki İstanbul fethinden bir sene evvel bina eylemişlerdir. 'Bünyân-ı-Mehmed Han - 856'. Derun-i-kal'ada nöbethane ve bir serdar menzili ve kale kulu haneleri vardır ve vasat kalede vakı' cami-i-şerif padişah-ı-müşar-ün-ileyh Hz. lcrinin âsar-ı-hayriyelerindendir.) kaytlarına rastlanmaktadır.

Rahlenin, hisar ve cami inşa edilirken, mevcut malzemeden faydalanmak sureti ile ustalardan biri tarafından çabuk elden yapılup hisar içindeki camiye konmuş olması muhtemeldir.

B. Rahlenin üst panosu ortasındaki üç şua'lı yıldız şeklindeki motife gelince: Üçleme (teslis) fikri, antik devirlerdenberi devam edegelmektedir. (Hunlerde: gök - yeryüzü - yer altı, Hindistanda: Brahma - Vişno - Siva, Mısırda: Osiris - İsis - Horüs gibi..)

Fakat bir islâm sanat eseri olan rahle konusunda ancak islâmlık düşüncelerinin en önde yer tutacakları tabiîdir. Bu açıdan bakılınca, üçlü kutsal anlamlara islâm edebiyatında da sık sık rastlanmaktadır:

1. (Yaratılış - yaşayış - yaratana dünüş), kâinatın şaşmaz bir kanunu halindedir.
2. Mesnevî (c. III, s. 34, beyit 375) de Tanrının: (Nefislerinizi öldürün) iradesine temas edilerek: (Nefis, üç köşeli dikendir, ne çeşit koysan sana batar) denilmektedir.
3. Mevlânâ Celâleddin Rumî mesnevisinin III. cildine başlarken: (Bir şeyin üç kerre yapılması sünnettir.) sözünü tekrarlamaktadır.
4. Abdülbaki Gölpınarlı'nın, mesnevî V. cilt sonundaki açıklamasında ve Mevlânâ Celâleddin adlı eserinin 15, 162, 163. sahifelerinde (üçleme) ye de temas edilmektedir: (Üç sayısının üç bu'dü, yani varlığı gösterdiği), (sufî inançlara göre dokuz kat gökle dört unsurun birleşmesinden cansızlar, nebatlar ve canlılar gibi üç varlığın meydana geldiği), (Mutasavvıflara göre, yakınlık derecelerinin: Bilgi - Görgü - Oluş gibi üç kademesi bulunduğu) belirtilmekte ve Hacı Bayram Velîden misal verilerek:

(Bayram özünü bildi
Bileni anda buldu
Bulan ol kendü oldu
Sen seni bil sen seni)

dörtlüğünde, (yakın) derecelerinin Bilmek - Bulmak - Olmak tarzında türkçeleştirilmiş olduğu görülmektedir.

Bu rahlenin üst panosu ortasındaki üç köşeli yıldız, acaba sanatkâr tarafından yukardaki mânalardan ilham alınarak mı meydana getirilmiştir? Yoksa Rumeli Hisarının üç büyük burcundan istidlâl olunarak mı tertiplenmişlerdir? Veyahut basit bir süs motifi olarak mı konmuştur? Elde kesin bir belge mevcut değildir. Hepsi de ihtimal dahilindedir. Ahmet Vefik de, Lehçe-i-Osmanî, s. 831 - 834, Yeniçeri maddesinde: (3. Cemaatin işaretinin "Üç Yaprak" olduğunu yazmaktadır.

N: 11

İstanbul - Türk - İslâm Eserleri Müzesi, Env. 127

Tarihi : XVI. yüzyıl

Ölçüsü: 0,82×0,29 M.

Haseki Hurrem Sultan türbesinden 30/Ocak/1926 da müzeye intikal etmiştir.

Abanozdan 11 dişli geçme olarak açılır kapanır tarzda yapılmıştır. Üst ve alt panoları hendesî şekilde fildişi işlemeli olup bunların kenarlarında zarif bir bordür vardır. Alt panonun uç tarafı küçük bir mihrap şeklinde oyulmuş ve bunun üst sağ ve sol köşeleri fildişinden üçlü aylarla süslenmiştir. Üst ve alt panolar ortasında fildişinden onar şua'lı birer hendesî yıldız motifi vardır. Rahlenin, Kur'an konan iç tarafındaki fildişi süslemeler de çok zariftirler. (Resim: 11 — A).

Not :

İstanbul - Süleymaniye camii hünkâr mahfilinde XVI. yüzyılın sade, asîl ve zarif işçilik örneklerinden olan pencere kapakları üzerinde fildişinden (Resim: 11 — B) ve Eyüp'te Ferhat Paşa türbesinde İbrahim b. Ferhat Paşa (H. 1006) taş lahdi üzerinde de gayet zarif üçlü ay motif gurupları (Resim: 11 — C) mevcuttur. Bunlar, Orta - Asyadan intikal etmiş olan ve orada Çintamanî denilen efsanevî incinin (Melek Celâl: Türk işlemeleri, 1939) bir süsleme motifi halini aldığını göstermektedirler. (23 ve 24 sıra N: lı rahlelere ait açıklamaların not kısımlarına da bakılması).

N: 12

İstanbul: Türk - İslâm Eserleri Müzesi - Env. 117

Tarihi : XVI. yüzyıl

Ölçüsü: 0,69×0,27 M.

II. Mahmut türbesinden 15/2. Kân./1329 da müzeye intikal etmiştir.

Cevizden 9 dişli geçme olarak açılır kapanır tarzda yapılmıştır. Fildişi ve abanoz ile kakma olarak süslüdür. Üst panoda dörtgen bir çerçeve içinde altı şua'lı yıldızlar vücuda getirecek surette birbirini kesen çokgenli şekiller ortasında bir altıgen, bunun da içinde, ortasında yine altı şua'lı yıldız bulunan bir motif vardır.

Alt pano, takriba yarısına kadar mihrap şeklinde kesilmiş olup bu kısmın içi de altı şua'lı yıldızlar vücuda getirecek surette birbirini kesen çokgenli şekillerden mürekkep kafes oymalıdır. (Bir ayağında bu kısımlar kırık ve noksandır.) Alt panonun üst yarısı ortasında - üst pano ortasındakine benziyen-bir motif vardır. (Buradaki fildişi süsler dökülmüştür.) Üst ve alt panoların kenarları kabartma oyma halinde işlenmiş bir bordürle süslüdür. Rahlenin ayak kısmındaki mihrap içinde bulunan kafes oyma şekil, Süleymaniye camii dışındaki mermer oyma işçiliklere benzemektedir.

N: 13

Çankırı - Ulucami

Tarihi : XVI. yüzyıl

Ölçüsü: 1,40×0,37 M.

8 dişli geçme olarak açılır kapanır tarzda yapılmıştır. Üst panonun dış ve iç tarafları petek şeklinde altıgenlere bölünmüş olup bunların içleri mozayik halinde işlenmiştir. (Fildişi olması muhtemeldir. Pek çoğu dökülmüştür).

Üst panoların iç taraflarında zarif bir bordürün meydana getirdiği dörtgen şekiller ortasında kûfî yazıyı andıran diğer küçük birer dörtgen var ise de okunamamıştır. Üst panonun dış ve iç yüzlerinin kenarları ayrı şekilde birer bordür ile çevrilidir.

Alt panonun takriba yarısına kadar alt kısmı kafes şeklinde oyularak vücuda getirilmiş rumî çiçeklerin doldurduğu sivri bir mihraba benzemektedir. Mihraplı kısmın yukarısında kalan kenarlarda da sade ve zarif başka çeşit bir bordür bulunmaktadır.

1954 yayınlı (Çankırı coğrafyası) adlı küçük bir eserde belirtildiğine göre: Çankırının değerli eserlerinden olan Ulucami; Kanunî Sultan Süleymanın İran seferine hareketi sırasında Mimar Sinanın kalfalarından (Sadık Kalfa) ya yaptırılmıştır. (M. 1558) Bu camide bulunan rahlenin de - üzerindeki işçiliğe ve bu günkü yıpranmış durumuna nispet edilerek - XVI. yüzyıla ait olması muhtemel görülmektedir.

N: 14

Bursa - Yeşilcami

Tarihi : XVI. yüzyıl

Ölçüsü: 1,15×0,52 M.

(Halen Bursa Müzesindedir. Env. 182)

10 dişli geçme olarak açılır kapanır tarzda yapılmıştır. Üzerinde Çankırı, Ulucamidekini (N: 13) andıran bir işçilik ve kenarlarında zarif bordürler vardır. XVI. yüzyıla ait olması muhtemeldir.

Bu rahlenin resmi, Sayın Bay Esad Fuat Tugay tarafından 1923 yılında Bursada Yeşilcamide çekilen foto, orijinalinden kopya edilmiştir. Rahlenin sonradan Bursa müzesine intikal etmiş olduğu anlaşılmaktadır. Halen çok yıpranmış bir haldedir.

N: 15

İstanbul: Türk - İslâm Eserleri Müzesi - Env. 33

Tarihi : XVII. yüzyıl

Ölçüsü: Yükseklik 0,40 - Uzunluk 0,60 - Genişlik 0,35 M.

I. Ahmet (M. 1603: 1617) türbesinden 5/Ocak/1329 da müzeye intikal etmiştir. Fildişi işlemelidir. (Bazıları dökülmüştür.) Alt tarafında iki büyük çekmece olup içleri dörder gözlüdür. Yukarısının iki tarafında ayrıca iki küçük çekmece daha vardır. Üstü rahle şeklinde yapılmıştır. Üst kısmın ortasında fildişi ile, ortada bir yıldız vücuda gelecek surette, işlenmiş olan müteaddit daireler çok zarif bir süs teşkil etmektedirler.

N: 16

İstanbul: Türk - İslâm Eserleri Müzesi - Env. 103

Tarihi : XVII. yüzyıl

Ölçüsü: 1,10×0,46 M.

I. Ahmet türbesinden 30/Ocak/1926 da müzeye intikal etmiştir. 8 dişli geçme olarak yapılmıştır. Üst ve alt panolar hendesî şekilde sedef - bağa-

abanoz kakma olarak süslenmiştir. Bu hendesî kısımların etrafında fildişinden örgülü tarzda zarif birer bordür vardır. Alt pano takriba üçte bir kısmına kadar mihrap şeklinde oyulmuş olup mihrabın iç kenarı da fildişi bir şerit ile çevrilmiştir. Üst ve alt panoların ortasında sedeften onar şua'lı birer hendesî yıldız motifi vardır.

Not :

XVII. yüzyıl yapısı olan Sultanahmet camiinin, mihrabın yan taraflarındaki pencere kapakları üzerindeki sedeften onar şua'lı yıldızlar ve kenarlardaki bordürler ile bu rahle üzerindeki işçilik birbirinin aynı olduğu gibi Türk - İslâm Eserleri Müzesine 22/Nisan/1330 da S. İbrahim türbesinden intikal etmiş olan rahlenin (Env. 107) tezyinatı da bunlara benzemektedir.

XVII. yüzyılın ünlü yazarı (Evliya Çelebi) de seyyahatnamesinde (s. 216: 217, c. 1) Sultanahmet camiinin mihrap tarafında sedefkârî rahleler üzerinde müzehhep Kelâm-ı-kadîmlerden bahsetmektedir.

Bu rahlenin resmi evvelce (La Turquie Kemaliste) adlı derginin 16. sayısında da yayınlanmıştır.

N: 17

İstanbul: Türk - İslâm Eserleri Müzesi - Env. 104

Tarihi : XVII. yüzyıl

Ölçüsü: 1,20×0,51 M.

I. Ahmet türbesinden 24/Mart/1330 da müzeye intikal etmiştir. Açılır kapanır tarzda 11 dişli geçme olarak yapılmış büyük bir rahledir. Üst ve alt panoları kâmilen kafes oymalıdır. Üst panolar ortasında yirmi dörtgen içinde on iki şua'lı birer yıldız vardır. Alt panolardaki kafesler de yine hendesî şekillerle meydana getirilmiştir. Kafesli kısımların kenarında sedef - bağa - fildişinden gayet zarif bordürler vardır. Geçme dişlerin üzeri de fildişi ve bağa ile örtülüdür.

Not :

1. Bu rahlenin resmi, F. Sarre ve F. R. Martin taraflarından neşredilen: Meisterwerke muhammedanischer Kunst auf der Ausstellung München, 1910, resim N:2224 de ve Prof. Ernst Kühnel'in İslamische Kleinkunst adlı eserinde (s. 203, ş. 172) evvelce yayınlanmıştır. Bu eserlerde rahlenin alt panosunun uc tarafındaki kafesli oymalar da tamam görülmektedir. Halen eksiktir. Arada geçen zaman zarfında yıprandığı anlaşılmaktadır.

2. Bu rahleden başka, I. Ahmet türbesinden nakledilmiş olarak, halen Türk - İslâm Eserleri Müzesinde (33, 99, 103, 106, N: larda kayıtlı) dört rahle ve Topkapusarayı Müzesinde de ayrıca (27/1, 27/2, 27/4, 27/29, 27/30, 27/31 N: larda kayıtlı altı rahle daha vardır. Bunlardan Topkapusarayı Müzesindeki 27/29, 27/30, 27/31 N: lı rahleler de hendesî şekillerde kafes oymalıdırlar. I. Ahmet zamanında (XVII. yüzyıl) bu tarz işçiliğin revaçta olduğu anlaşılmaktadır.

3. İstanbulda, Süleymaniye camiindeki kürsü de kafes oyma tarzda işlenmiş olup XVI. yüzyıla ait şaheserlerden biridir. (Celâl Esat Arseven: Arts décoratifs turcs, s. 204, ş. 493 de bu kürsüden de bahsedilmektedir).

N: 18

İstanbul: Topkapusarayı Müzesi - Env. 27/4

Tarihi : XVII. yüzyıl

Ölçüsü: 1,19×0,51 M.

Eski Çinilikösk Müzesine ait olup halen Topkapısarayı Müzesinde bulunan Fransızca Env. kaydına göre (Defter I, s. 7, sıra N: 20) 1885 de I. Ahmet türbesinden Çinilikösk'e ve oradan da Topkapısarayı Müzesine nakledilmiştir.

Meşe ağacından 11 dişli geçme olarak yapılmıştır. Geçme dişlerin üzerinde de fildişinden kakma şeritler vardır. Üst ve alt panolar hendesî şekillerde kafesli tarzda oyulmuşlardır. Üst panoda mustatil bir çerçeve içinde yirmi dörtgen şekil ortasında 12 şua'lı bir yıldız vardır. Alt panonun üst yarısında da yine mustatil bir çerçeve içinde yan yana altıgenli üç şekil içinde 6 şua'lı üçer yıldız mevcuttur. Alt kısmın alt yarısı kafesli rumî çiçeklerden meydana gelen bir mihrap şeklinde kesilmiştir. Üst ve alt kısım kenarları fildişi - sedef - bağa kakma bordürlerle süslüdür.

N: 19

İstanbul: Topkapusarayı Müzesi - Env. 27/30

Tarihi: XVII. yüzyıl

Ölçüsü: 1,37×0,62 M.

Eski Çinilikösk Müzesine ait olup halen Topkapusarayı Müzesinde bulunan Fransızca Env. kaydına göre (Defter III, s. 157, sıra N: 4100) eski Evkaf şimdiki (Türk - İslâm Eserleri Müzesi)nden Çinilikösk Müzesine ve oradan da Topkapusarayı Müzesine nakledilmiştir.

Meşe ağacından 13 dişli geçme olarak yapılmıştır. Üst ve alt panoları hendesî şekillerde kafesli tarzda oyulmuşlardır. Üst panoda mustatil bir çerçeve içinde yirmidörtgenlik hendesî şekil ortasında 12 şua'lı bir yıldız vardır. Alt panoda yirmigenlik hendesî şekil ortasında 10 şua'lı bir yıldız mevcuttur. Alt panonun uc tarafı mihrap şeklinde kesilmiştir. Üst ve alt panolardaki hendesî şekiller kenarında fildişinden zarif bir bordür vardır.

N: 20

İstanbul: Topkapusarayı Müzesi - Env. 27/31

Tarihi : XVII. yüzyıl

Ölçüsü: 1,25×0,70 M.

Fransızca Env. kaydına (defter III, s. 157, sıra N: 4101) göre: eski evkaf (şimdiki Türk - İslâm Eserleri) müzesinden Çiniliköşke ve oradan da Topkapusarayı Müzesine nakledilmiştir.

Meşe ağacından 13 dişli geçme olarak yapılmıştır. Üst ve alt panoları hendesî şekillerde kafesli tarzda oyulmuşlardır. Üst ve alt panolarda mustatil birer çerçeve ortasında on iki genlik hendesî şekil içinde altışar şua'lı birer yıldız vardır. Alt panonun takriba yarısı mihrap şeklinde kesilmiştir. Hendesî şekilleri ihtiva eden mustatillerin kenarları fildişinden zincir şeklinde çok zarif bordürlerle süslenmişlerdir.

N: 21

İstanbul: Topkapusarayı Müzesi - Env. 27/29

Tarihi : XVII. yüzyıl

Ölçüsü: 1,16×0,44 M.

Fransızca Env. kaydına (defter 1, s. 7, N: 21) göre: 1885 de I. Ahmet türbesinden Çiniliköşk Müzesine ve sonradan Topkapusarayı Müzesine nakledilmiştir.

10 dişli geçme olarak yapılmıştır. Abanoz kaplamadır. Üst pano kâmilen ve alt panonun üst yarısı satrançvarî bölünmüş olup içleri fildişi ve abanozdan üçgenlerle doldurulmuştur. İkişer ikişer uçları birbirine bitişik ve kelebek kanadı şeklinde olan fildişi ve abanoz üçgenler, bir dikey ve bir yatay olmak üzere o şekilde yan yana getirilmişlerdir ki hepsi birden çok zarif ve değişik bir manzara yaratmaktadırlar.

Alt pano takriba yarısına kadar mihrap şeklinde kesilmiş olup fildişinden bir çerçeve içine alınmıştır. Kenarlarda zincir şeklinde tertiplenmiş zarif bir bordür vardır.

Not :

1. 20/Şubat/1926 da Hamidiye türbesinden Türk - İslâm Eserleri Müzesine intikal etmiş bulunan Env. 130 rahle üzerindeki desenler de bu rahledekine benzemektedirler.

2. Eski Türklerde naturisme devrinde Gök - Yer gibi ikilik telâkkisi vardı. Tabiat bu iki mefhumun ahenktâr bir surette imtizacından başka bir şey değildi.

Çinlilerde: Ak - Kara karşılığı olarak (Tai-ki), erkek - dişi karşılığı olarak (Yang - Ying) gibi hayat sembolleri mevcuttu.

Türkler bu sembolleri daha basit bir şekle getirmişler ve bir dörtgeni çapı ile iki veya çapraz çaplarla dört üçgene bölmek ve üçgenleri ayrı ayrı renklendirmek suretiyle ikiz düşünceyi ifade etmişlerdi: (Prof. C. Esat Arseven: Arts décoratifs turcs, s. 23 - 24, ş. 59 - 61: 62).

İslâm dünyasında da aynı felsefeye rastlanmaktadır: (Melek - Şeytan), (İyi - kötü), (Nur - Zulmet), (Dünya - Ahiret), (Hayat - Ölüm), (Evvel - Ahir), (Zâhir - Bâtın) gibi..

Osmanlı devrinde görülen bazı rahleler üzerinde (Fildişi - Abanoz) arasındaki kesin renk aykırılığından faydalanılarak vücuda getirilen şekillerle - sanatkârlar tarafından muhtemelen - yukarda açıklanan islâm felsefesi belirtilmek istenmiş olabilir.

(Bu kitaptaki 22, 23, 24, 61, 62 N: lı resimler için de aynı mutalâa varittir).

3. Topkapusarayında I. Ahmet dairesindeki sedefkârî kapular üzerinde de aynı tarz motifler mevcuttur.

N: 22

İstanbul: Topkapusarayı Müzesi - Env. 27/2

Tarihi : XVII. yüzyıl

Ölçüsü: 1,11 × 0,45 M.

Fransızca Env. kaydına (defter 1, s. 7, N: 23) göre: 1885 de I. Ahmet türbesinden Çinilikköşke ve sonradan Topkapusarayı müzesine nakledilmiştir.

10 dişli geçme olarak yapılmıştır. Üst pano kâmilen ve alt panonun üst yarısı satrançvarî bölünmüş olup içleri fildişi ve abanozdan paralel üç-

genlerle doldurulmuştur. Alt pano takriba yarısına kadar mihrap şeklinde kesilmiş olup fildişi bir çerçeve içine alınmış ve mihraplı kısımların kenarları da fildişi ile süslenmiştir. Kenarlarda zincir şeklinde tertiplenmiş zarif bir bordür vardır.

Not :

(Topkapusarayı müzesindeki 27/1 N: lı rahle de buna benzemektedir).

N: 23

İstanbul: Türk - İslâm Eserleri Müzesi - Env. 80

Tarihi : XVII. yüzyıl

Ölçüsü: 1,32×0,52 M.

Yenicami - Valide Sultan türbesinden 21/Aralık/1329 da müzeye intikal etmiştir. Açılır kapanır tarzda yapılmış olan bu rahle burada açık vaziyette (önden üst panonun iç tarafı ve alt panonun dış tarafı) görülmektedir. Üst panonun iç tarafı sedef ve bağa ile (zülf-i-aruz) denilen ağ şeklinde süslenmiştir. Alt panonun yukardan üçte bir kısmı baklava ve küçük dörtgen şekillerden mürekkep sedeflerle bağalardan meydana gelen süslerle örtülüdür. Alt panonun üçte ikisi mihrap şeklinde kesilmiş olup bunun her iki tarafına sedeften ay şeklinde motifler konmuştur. Rahlenin iç ve dış kenarlarında toka şeklinde fildişinden zarif bir bordür vardır.

Not :

Asya - Budism mitolojisine kadar dayanan bu motiflerin değişik şekilleri, Selçuklular ve Osmanlılar devrinde bir süsleme motifi olarak kumaşlarla çinicilik, taşçılık, sedefcilik, tezhip ve minyatürde (Pars beneği) adı ile kullanılmışlardır.

Osmanlı saraylarında hükümdarlar namaz seccadesi olarak arslan, kaplan, pars postları da kullanırlardı. Rahleler üzerindeki (Benek motifler) için de bu post seccadelerden ilham alınmış olsa gerektir. (Bu hususta daha etraflı bilgi için şu eserlere de bakılması:

Tahsin Öz: Türk kumaş ve kadifeleri, c. I, II.

C. Esat Arseven: Arts décoratifs turcs, s. 33, ş. 99, 100, 102.

Oktay Aslanapa: Türk halılarında hayvan postu motifleri, s. 33, 34.

N: 24

İstanbul: Türk - İslâm Eserleri Müzesi - Env. 83

Tarihi : XVII. yüzyıl

Ölçüsü: 0,95×0,24 M.

Yenicami mahfilinden 21/Aralık/1329 da müzeye intikal etmiştir. 8 dişli geçme olarak açılır kapanır tarzda yapılmıştır. Üzeri fildişi - sedef ve bağa motiflerle süslüdür. Üst pano satrançvarî bölünmüş olup içleri - kelebek kanadı şeklinde birleştirilen ve bir dikey, bir yatay tarzda tertiplenen - siyah, beyaz üçgenlerle doldurulmuştur. Alt panonun üst yarısı mızrak ucuna (temrene) benzer şekil ve kontrast renklerle bezenmiştir. Alt pano yarısına kadar mihrap şeklinde kesilmiş olup bunun her iki tarafına ay - yıldız şeklinde motifler konmuştur. (Bu motifler hakkında, bundan evvelki rahleye ait yazının not kısmına bakılması).

Rahlenin bütün kenarları örgü tarzında işlenmiş bir bordürle çevrelenmiştir.

Not :

(Bursa: Sultan Orhan camiinde de açılır kapanır tarzda ve aynı desenlerle işlenmiş küçük bir rahle mevcuttur. 1954 de mahallinde görülmüştür).

N: 25

İstanbul: Feneryolu - İstasyon Camii

Tarihi : XVII. yüzyıl

Ölçüsü: Orta boyda

Ceviz ağacından 6 dişli geçme olarak açılır kapanır tarzda yapılmıştır. Üst ve alt panoların üzeri 6 şua'lı sedef yıldızlarla örtülüdür. Alt pano takriba yarısına kadar mihrap şeklinde kesilmiştir. Üst ve alt panoların kenarında ok ucu şeklinde sedeften bordürler ve geçme dişler üzerinde de baklava şeklinde sedef süslemeler vardır. Sedeflerin bazıları dökülmüştür.

Not :

Bu cami, XX. yüzyılın ilk yarısında yapılmıştır. Rahle de hayırsever bir zat tarafından camiye vakfedilmiştir.

N: 26

İstanbul: Türk - İslâm Eserleri Müzesi - Env. 78

Tarihi : XVIII. yüzyıl

Ölçüsü: 0,60×0,21 M.

XVIII. yüzyıl sedef işçiliğinin şaheserlerindendir. Ceviz ağacından 15 dişli geçme olarak açılır kapanır tarzda yapılmıştır. Üzeri jeometrik şekilde tertiplenen çok güzel bir sedef - bağa işçiliği ile süslüdür. Alt pano, düz mustatil şekilde olup mihraplı değildir. Üst ve alt panoların ortasında sedefften 10 şua'lı hendesî birer yıldız ve bu panoların iç ve dış taraf kenarlarında her biri başka başka desenlerde çok zarif bordürler vardır.

İstanbul: Yıldız - Hamidiye camiinden 20/Şubat/1329 da müzeye nakledilmiştir.

Not :

Bu rahlenin resmi, evvelce şu eserlerde de yayınlanmıştır:
C. Esat Arseven: Arts décoratifs turcs, s. 209 - 220.
La Turquie Kemaliste, sayı 8.
Ernst Diez ve Oktay Aslanapa: Türk sanatı, s. 292, ş. 525.

N: 27

İstanbul: Topkapusarayı - III. Ahmet Kütüphanesi

Tarihi : XVIII. yüzyıl
Ölçüsü: Yükseklik 0,42 - Boy 0,755 - En 0,38 M.

Açılan kanatların eni: 0,20 M.

Masa şeklinde bir ders rahlesidir. Fakat, resimde de görüldüğü veçhile, üstündeki iki parça açılır kapanır tarzda yapılmış olduğundan icabında (Kur'an rahlesi) şeklinde de kullanılabilmektedir. Üzeri sedef ve bağadan güzel şekillerle süslenmiş ve rahle parçalarının her biri ayrı ayrı örgü şeklinde zarif birer bordürle çevrilmiştir.

Not :

Bu rahlenin resmi, evvelce şu eserlerde de yayınlanmıştır:
La Turquie Kemaliste, sayı 45.
Türkiye Turing ve otomobil kurumu belleteni, Ocak. 1953, sayı 132.

N: 28

Konya: Eski Eserler Müzesi - Env. 335

Tarihi : XVIII. yüzyıl

Ölçüsü: 0,75×0,275 M.

Konyada Mevlânâ dergâhından müzeye intikal etmiştir. Cevizden 8 dişli geçme olarak açılır kapanır tarzda yapılmıştır. Üst ve alt panoların üzeri kâmilen sedef dal ve yapraklarla süslüdür. Alt pano, takriba üçte ikisine kadar mihrap şeklinde kesilmiştir.

N: 29

İstanbul: Ayasofya Kütüphanesi - Ders Rahlesi

Tarihi : XVIII. yüzyıl

Cevizden yapılmıştır. Burada rahlenin ayak kısmı yandan görülmektedir. Üst yarısı ortasında ve bir daire içinde sedeften 18 şua'lı bir gül (rozet) vardır. Gülün çevresinde sedef üçgenlerden vücuda getirilmiş yuvarlak bir bordür mevcuttur. Rahlenin zemini sedeften dallar ve altı yaprak çiçeklerle süslüdür. Ayak kısmı yarısına kadar mihrap şeklinde kesilmiştir. Bunun ortasını yaprak şeklinde bir motif doldurmaktadır. Rahlenin kenarları da sedef üçgenlerden bir bordür ile çevrilidir.

N: 30

İstanbul: Türk - İslâm Eserleri Müzesi - Env. 108 (Ders Rahlesi)

Tarihi : XVIII. yüzyıl

Ölçüsü: Yükseklik 0,52 - Boy 0,92 - En 0,39 M.

Eyüp: Hz. Halit türbesinden 9/Ocak/1926 da müzeye intikal etmiştir. Cevizden yapılmıştır. Burada ders rahlesi, yukardan kuş bakışı görülmektedir. Üzerindeki süslemeler sedef ve bağadandır. İşçilik, İstanbul tarzında olup süsler ortada bir bütün daire ve iki başlarda ise yarımşar daire

içinde toplanmışlardır. Ortadaki süsleme 16 şua'lı bir güneş şeklindedir. Zemin ayrıca sedeften dallar, yapraklar, altı yaprak çiçekler ve lâleler ile tezyin edilmiştir. Dairelerin kenarları sedef ve bağa karışık üçgenlerden mürekkep birer bordür ile çevrilidir. Rahlenin kenarlarında ise bir sıra sedef dal ve çiçeklerden, iki sıra da sedef ve bağa karışık üçgenlerden mürekkep üç sıra bordür vardır. Ayak kısımlarının ortasında her iki tarafta - rahlenin üstündekinin benzeri şekilde - yuvarlak içinde sedef ve bağadan birer güneş motifi vardır.

Not :

Türk - İslâm Eserleri Müzesinde aynı şekilde bir ders rahlesi daha vardır. (Env. 109). Müze kaydına göre Edirne vakıflar Md. den alınmıştır.

N: 31

İstanbul:Türk - İslâm Eserleri Müzesi - Env. 125

Tarihi : XVIII. yüzyıl

Ölçüsü: 0,93×0,39 M.

Hamidiye türbesinden 20/Şubat/1926 da müzeye intikal etmiştir. Cevizden 10 dişli geçme olarak açılır kapanır tarzda yapılmıştır. Üst ve alt panolarının üzeri kâmilen altı yaprak sedef çiçekler ve dallarla süslüdür. Rahlenin kenarları üçgenlerden mürekkep bir bordür ile çevrilidir. Ayak kısmı takriba üçte birine kadar mihrap şeklinde kesilmiştir.

N: 32

İstanbul: Beylerbeyi Camii

Tarihi : XVIII. yüzyıl

Ölçüsü:

6 dişli geçme olarak açılır kapanır tarzda yapılmıştır. Üst panonun iç ve dış taraflarında ve alt panonun üst yarısında yirmi altışar dilimli birer güneş veya çiçek motifi, bunların dört köşesinde de üçerli gruplar halinde ay motifleri vardır. Kenarları uzun şeritler çevrelemektedir. Bütün bu süslemeler fildişindendir. (Bazıları dökülmüştür).

Beylerbeyi camiinin inşa tarihlerinde (M. 1770) camiye vakfedilmiş olması muhtemeldir.

N: 33

İstanbul: Türk - İslâm Eserleri Müzesi - Env. 87

Tarihi : XVIII. yüzyıl

Ölçüsü: 1,17×0,50 M.

2/Ocak/1329 da Eyüp: III. Selim validesi Mihrişâh türbesinden müzeye intikal etmiştir. 8 dişli geçme olarak yapılmıştır. Rahlenin gövdesi kırmızı - beyaz renkli sedef ve bağa ile çok zarif bir şekilde süslenmiştir. Kazayağı şeklinde üç sıra üzerine tertiplenen bir bordür, rahlenin üst ve alt panolarının kenarını çevrelemektedir.

Üst ve alt kısımlarının ortasında 16 yapraklı sedeften bir çiçek (veya güneş) motifi, geçme kısımlar üzerinde de birer sedef yıldız vardır. Ayak kısmı yarısına kadar mihrap şeklinde oyulmuştur.

Not :

A. Aynı müzede birbirine benzeyen üç rahle (N: 86, 87, 88) vardır. Her üçü de Eyüp - Mihrişah türbesinden müzeye intikal etmişlerdir.

B. Şam: Emeviye camiinde sütunlar arasındaki kemerlerin iç tarafındaki tezyinatın bordürlerinde de (kazayağı şekiller) mevcuttur. (Cresswell: Early muslim architecture Umayyads, c. I, levha 40).
Bu ilk islâm eserindeki motiflerin - Osmanlı devri, Şam ekolü işçilik tarzı halinde - rahlelerde de tekrarlandığı anlaşılmaktadır.
Dimetoka'da (Çelebi S. Mehmed camii) nin güney kapusu üzerindeki kemer de zikzak kabartmalarla süslenmiştir. H. 823 - 824 (Ekrem Hakkı Ayverdi: Vakıflar dergisi, c. III, s. 13 - 16, resim 7).

N: 34

İstanbul: Türk - İslâm Eserleri Müzesi - Env. 90

Tarihi : XIX. yüzyılbaşı

Ölçüsü: 1,12×0,42 M.

Eyüp: III. Selim hemşiresi Şah sultan (H. 1215) türbesinden 16/Aralık/1336 da müzeye intikal etmiştir. Cevizden 7 dişli geçme olarak açılır kapanır tarzda yapılmıştır. Üst ve alt panolarının üzeri kâmilen altı yaprak sedef çiçekler ve dallarla süslüdür. Üst ve alt panoların ortasında altışar şua'lı birer yıldız vardır. Yıldızların içinde sedef ve bağadan üçgenler mevcuttur. Alt pano takriba yarısına kadar mihrap şeklinde kesilmiştir. Rahlenin kenarlarını üçgenlerden mürekkep bir bordür çevrelemektedir.

N: 35

İstanbul: Türk - İslâm Eserleri Müzesi - Env. 100

Tarihi : XIX.yüzyıl

Ölçüsü: 1,20×0,50 M.

Fatih: II. Mahmud validesi (Nakşıdil Valide Sultan) türbesinden 6/Şubat/1926 da müzeye nakledilmiştir. 8 dişli geçme olarak yapılmıştır. Rahlenin gövdesi çok zarif bir surette sedef ve bağa ile süslenmiştir. Sedef ve bağadan kazayağı şeklinde üç sıra üzerine tertiplenmiş olan bir bordür, rahlenin üst ve alt kısım kenarlarını çevrelemektedir. Üst kısmın ortasında sedeften iç içe iki beyzî şekil mevcut olup bunlar da dış tarafta yine sedefften çiçeklerle çevrelenmiştir. Ayak kısmın ortasında sedef ve bağadan zikzak şekilde tertiplenmiş ve kolyeye benzer bir süsleme, bunun da üzerinde - ortadaki büyük ve yanlardaki daha küçük olmak üzere - üç sedef yıldız vardır. Üst ve alt kısımlarda köşelerde on altışar yapraklı sedeften birer çiçek (papatya) mevcuttur. Geçme kısımların her biri üzerinde birer sedef yıldız vardır. Ayak kısmı yarısına kadar mihrap şeklinde oyulmuştur.

Not :

Türk - İslâm Eserleri Müzesinde 101 ve 121 N: lı rahlelerle Topkapusarayı müzesindeki 27/221 N: lı rahle de, yukarda şekli belirtilen rahleye benzemektedirler. Bunlar da müzeye Nakşıdil Valide Sultan türbesinden nakledilmişlerdir.

N: 36

İstanbul: Türk - İslâm Eserleri Müzesi - Env. 105

Tarihi : XIX.yüzyıl

Ölçüsü: 1,11×0,38 M.

II. Mahmud türbesinden 9/Ocak/1926 da müzeye intikal etmiştir. Cevizden 7 dişli geçme olarak açılır kapanır tarzda yapılmıştır. Üzeri, sedefften çeşitli motiflerle - Empire üslubunda - süslüdür. Üst pano ortasında sedeften bir güneş motifi vardır. Pano kenarları yaprak ve çiçeklerden mürekkep bir bordür ile çevrilidir. Dört köşesinde altı yaprak birer çiçek motifi mevcuttur. Alt pano üçte birine kadar mihrap şeklinde kesilmiş olup bunun

yukarısında sedef yapraklardan mürekkep tavuskuşu kuyruğu şeklinde 9 şua'lı bir motif bütün zemini doldurmaktadır. Mihraplı kısmın iki yanında da yine kuş kanadı şeklinde sedef süslemeler vardır. Alt panonun üstünde ve iki yanlarında içleri sedef yaprak ve çiçeklerle dolu birer bordür, üst taraf sağ ve sol köşelerde altı yaprak birer çiçek motifi, geçme dişler üzerinde de sedeften birer güneş motifi mevcuttur.

Not :

Aynı müzede V. Murad türbesinden nakledilen 92, II. Mahmud türbesinden nakledilen 124 ve 140 N: lı rahleler de, burada resmi görülen 105 N: lıya benzemektedirler. II. Mahmud türbesinde de aynı tarz birkaç rahle daha vardır. (Köhne).

N: 37

İstanbul: Topkapusarayı Müzesi - Şehzadeler Dairesi - Env. 8/496

Tarihi : XIX. yüzyıl

Ölçüsü: Yükseklik 0,38 - Boy 0,66 - En 0,35 M.

Dört ayaklı bir ders rahlesi tarzındadır. Şehzadeler için yapılmıştır. Üst yüzü kadife örtülü olup üzerine sırma ile dallar ve çiçekler işlenmiştir. Kitap konan yerinde karşılıklı olarak iki tuğra (Abdülmecid tuğrası) vardır.

Not :

İstanbul, Türk - İslâm Eserleri Müzesinde de buna benzer, yeşil kadife üzerine sırma işlemeli bir şahzade rahlesi (Env. 97) vardır. Üzerinde sırma ile: (Cennet - mekân Hakan-ı mağfur Sultan Abdülhamid Han Hz. lerinin büyük mahdumları devletlu necabetlu Mehmed Selim Ef. Hz. leri tarafından hediyedir. Sene 336) yazıları ve kitaplık yeri üzerinde Abdülhamid tuğrası vardır. Ölçüsü: 0,30 × 0,66 × 0,34 M. dir. II. Mahmud türbesinden 9/Ocak/1926 da müzeye intikal etmiştir.

N: 38

İstanbul: Topkapusarayı Müzesi - Şehzadeler Dairesi - Env. 8/497

Tarihi : XIX. yüzyıl

Ölçüsü: 0,36 × 0,40 × 0,20 M.

Empire üslubunda işlenmiş, dört ayaklı bir ders rahlesidir. Şahzadeler için yapılmıştır. Üst yüzü kadife örtülü olup üzerine sırma ile yaprak ve çiçekler işlenmiştir.

N: 39

İstanbul: Topkapusarayı Müzesi - Hazine Dairesi, I inci salon

(Env. 2118 - Eski: 48673)

Saraya hediye olarak gelmiş olması muhtemeldir. Yeşim denilen taştan, küçük ölçüde açılır kapanır tarzda ve altı dişli geçme olarak yapılmıştır. Ayakları oymalıdır. Üzeri altun kakmalar ve bunların üzerine oturtulan yakut, firuze, inci gibi değerli taşlarla süslüdür. (Bazı eksik taşlar müzece tespit edilmiştir).

Üst panoda, çerçeve içinde, yine altun kakma olarak, sülüs yazı ile:

(Yâ hafiyye 'l-eltâf — Neccinî mimmâ nehâf) ibaresi vardır.

Türkçesi: (Ey lutufları gizli olan — (Tanrı) bizi korktuğumuzdan kurtar).

Not:

Yeşim taşı, eski Türklerde kutlu sayılırdı. Efsanelere göre: bir gece gökten bir nur sütunu bir kayın ağacı ile bir fıstık çamı üzerine inerek orada yeşimden bir kaya vücuda getirmiş. Eski Türkler kutlu dağ diyerek bunun etrafında tavaf ederlermiş. (Ziya Gökalp: İslâmdan evvel Türk medeniyeti tarihi).

Türk - İslâm sanatı devrinde de yeşimden bir rahle yapılmış olması çok ilgi çekicidir.

Şamanizmde (Yad, Yade, Cada, Sata) denilen sihirli bir yağmur taşı efsanesi mevcuttur. (Abdülkadir İnan: Şamanizm, 1954), (Fuat Köprülü: Cada taşı - Edebiyat Fakültesi dergisi, 1952, c. IV, sayı 1).

Semerkand - (Gûr-i-Emir "Timur türbesi") iç dıvarları alt kısmı altıköşeli yeşim taşları ile örtülüdür. Yesi (Türkistan) de (Ahmet Yesevî) türbesindeki sanduka yeşime benzeyen filizî şeffaf taşlar ile kaplanmıştır. (Emel Esin: Türkistan seyyahatnamesi, 1954).

Yağmur, islâmda Tanrısal bir rahmet sayılmaktadır.

Sayın Emel Esin; Ahmet Yesevî'nin divanındaki (Henüz hayatta iken, yer altına kadem bastığı) felsefesinden ilham alarak, bu zatın sandukası rengini: (kışın ölüp baharda tekrar haşrolan açık yeşil ve ferah bir ağaç) a benzetmektedirler.

Adı geçen Kur'an rahlesi ile türbedeki eserleri meydana getiren sanatkârlar Yeşim (Jade) kullanmak suretiyle (Rahmet - Mağfiret) ve (Tekrar diriliş) düşüncelerini de tazelemek istemiş olsalar gerektir.

Topkapusarayı müzesi arşiv kayıtlarına göre, yeşim taşının yıldırıma karşı camilerin kubbelerine de konulmuş olduğu, Manisadaki Muradiye camii inşaat defterlerinden anlaşılmaktadır. Kezalik İstanbul Sultanahmet camii hünkâr mahfili mihrabında da yeşim süslemeler ve açık renk yeşimden mücessem bir gül vardır.

(Tahsin Öz: Sultanahmet camii - Vakıflar dergisi, 1, 25: 28).

N: 40

İstanbul: Topkapusarayı - Hazine Dairesi - 1. Salon (Env. 3398)

Saraya hediye olarak gelmiş olması muhtemeldir.

Tahta üzerine altun yaldızlı gümüşle kaplıdır. 9 dişli geçme olarak açılır kapanır tarzda yapılmıştır. Gümüş kaplama üzeri mavi, yeşil, kırmızı renk mine tarz çiçeklerle süslenmiştir. Ayrıca rahlenin üst panosunda çerçeve içinde ortada dört köşe, yanlarda yuvarlak olmak üzere üç büyük Necef taşı, çerçevenin dış kenarlarında beyzî ve yuvarlak şekilde daha küçük Necef taşları, rahle ayaklarının geçme kısımları üzerinde mustatil şekilde Necef taşları, rahlenin alt panosunda dört âdet sekizer köşeli büyük Necef taşı, bunların dış kenarında da kezalik beyzî ve yuvarlak Necef taşları bulunmaktadır. Necef taşlarından bazılarının altında müzehhep ve renkli mine tezyinat vardır.

Üst kısmın kitap konacak iç tarafında gerek kenarlarda ve gerekse ortada mor, yeşil, kırmızı mine çiçek süslemeler mevcut olup ortadakinin içinde mavi renk mine ile, sülüs: (Lâ ilâhe illâllah el hayy-el - kayyum) yazısı vardır. Ayak kısmında diğer yüzündeki sekiz köşeli dört Necef taşından ikisi ve bunların altlarındaki mine tezyinat eksiktir).

N: 41

İstanbul: Ressam Bay Feyhaman Duran Kolleksiyonundan

Tarihi : XIX. yüzyıl (tahminî)

Ölçüsü: 0,79×0,24 M.

Cevizden 7 dişli geçme olarak açılır kapanır tarzda yapılmıştır. Üzeri kabartma oyma halinde süslenmiştir. Üst pano ortasında 6 şua'lı bir yıldız, bunun çevresinde de 6 adet geçmeli yürek motifi vardır. Alt panonun üst yarı kısmında ortada bir yıldız motifi ve her köşede bir olmak üzere kezalik 4 adet geçmeli yürek motifi, ortadaki yıldız motifinin altında ve üstünde birer yazı mevcuttur. (Yazılar okunamamıştır). Alt pano takriba yarısına kadar çok güzel ve geçmeli bir şekilde tertiplenmiş olan rumî çiçek motifleriyle kafes oyma tarzda ve selçuk üslubunda süslenmiştir. Rahlenin kenarlarında saç örgüsü tarzında bir bordür vardır.

N: 42

Konya: Eski Eserler Müzesi - Env. 334

Tarihi : XIX. yüzyıl (tahminî)

Ölçüsü: 0,69×0,23 M.

Konya: Mevlânâ dergâhından müzeye intikal etmiştir. Cevizden 8 dişli geçme olarak yapılmıştır. Ayak kısmı yarısına kadar mihrap şeklinde kesilmiştir. Bunun içinde kafes oymalı zoomorfik bir motif vardır.

N: 43

İstanbul: Avukat Bay Talât Gönensay Kolleksiyonundan

Tarihi : H. 1240 (M. XIX.)

Ölçüsü: 1,08×0,38 M.

7 dişli geçme olarak açılır kapanır tarzda yapılmıştır. Alt panonun mihrap şeklinde kesilmiş olan kısmının yukarısında görüldüğü veçhile H. 1240 da yapılmıştır. Üzerindeki süslemeler sedeftendir. Üst pano ortasında mustatil bir çerçeve içinde 12 şua'lı bir yıldız, bunun da içinde tuğraya benzetilmiş bir motif vardır. Tuğrayı ihtiva eden yıldızın çevresinde kündekârî işçiliği andıran 12 dilimli bir süsleme vardır. Alt panonun üst yarısı ortasında da 10 şua'lı bir yıldız ve bunun çevresinde - üst panodakini andıran - süslemeler mevcuttur. Üst ve alt panoların kenarlarında karşılıklı uçları birbirine bitişik ikişer üçgenin meydana getirdiği bir bordür vardır. Dış kenarlar da yine üçgenlerden mürekkep bir bordürle süslenmiştir.

N: 44

İstanbul: Avukat Bay Talât Gönensay Kolleksiyonundan

Tarihi : XIX. yüzyıl

Ölçüsü: 0,46×0,22 M.

Mozayik tarzında işlenmiş iç içe müteaddit dörtgenlerden meydana getirilmiş olan üst pano ortasında mustatil bir çerçeve içinde sedeften bir

buket, alt panoda da mihrap şeklinde kesilmiş olan kısmın dört köşesinde sedeften birer çiçek motifi vardır. Üst köşedekiler sekizer yapraklıdır. Alt köşedekilerin yalnız yarısı, dört yaprak, görülmektedir. (Bu. çok eski bir motiftir. Elam devri, M. E. 2800, çanak ve çömleklerde de rastlanmaktadır: Dr. Alfred Jeramias: Handbuch der altorientalischen Geisteskultur, 1913, resim 55 — B).

N: 45

Edirne: Sultanselim Camii

Tarihi : H. 1240 (M. 1824)

Ölçüsü: Orta boy

Masa şeklinde ders rahlesidir. Yan taraflarından birinde:

(Sarf-ı himmetle olundukça maanî talim
Ola taliplere âsân her kelâmiyle beyân) — Sene 1240

Diğer tarafında :

(Levh-i dilden kalem ile anı yazdı bu benân
Ders okunsun bu levh üzre nice evkat ü zamân) — Amel Tahir

yazıları vardır. Ayakları, ortaya kadar teber tarzında bir motif gelecek surette mihrap şeklinde kesilmiştir. Mihraplı kısmın yukarısında sağda ve solda tekerleğe benzeyen kafes oymalar vardır.

Not :

A. Edirne müzesinde de buna benzer başkaca ders rahleleri mevcuttur.

B. Burada rastladığımız tekerlek motifi hakkında, eserin baş tarafındaki 5 inci maddenin A. ve F. fıkralarında yeteri kadar bilgi verilmiştir.

N: 46

İstanbul: Türk - İslâm Eserleri Müzesi - Env. 74

Tarihi : XIX. yüzyıl

Ölçüsü: 1 × 0,27 M.

Sultan Mecid türbesinden 10/1/Teşrin (Ekim). 1332 de müzeye intikal etmiştir. 12 dişli geçme olarak açılır kapanır tarzda yapılmıştır. Üst ve

alt panolar ortasında zarif bordürlerin çerçevelediği birer dik dörtgen içinde, ortada onar şua'lı hendesî birer yıldız vücuda gelecek surette fildişi ve sedeften süslemeler vardır. Yıldızların dış çevresindeki beşgenler üzerine kakma olarak küçük yakutlar konmuştur. (Fildişi, sedef ve yakutlardan bir kısmı dökülmüştür).

Alt panonun uc tarafı mihrap şeklinde kesilmiş ve zarif bordürlü bir çerçeve içine alınmıştır. Alt panoda, ortadakinden başka, biri üst diğeri alt kısımda olmak üzere kezalik zarif bordürlerle süslü birer dik dörtgen içinde ma'in şeklinde süs motifler vardır. (Rahlenin bir ayağı kırılmış ve sonradan iç tarafından tahta ile tutturulmuştur.) Bu rahlenin, klasik tarzda işlenmiş (Mecid devri) işçiliği olması muhtemel görülmektedir.

Not :

(La Turquie Kemaliste) adlı derginin 15. sayısında bu rahlenin resmi evvelce de yayımlanmıştır.

N: 47

İstanbul: Fatih Sultan Mehmed Türbesi

(Topkapusarayı Müzesi - Env. 3 de kayıtlıdır).

Cevizden 8 dişli geçme olarak yapılmıştır. Kenar bordürleri ve alt kısım ortasındaki 8 şua'lı madalyon gümüştendir. Gümüş madalyon ortasındaki plâk üzerine şu yazı hâkkedilmiştir: (Devletlu, ismetlu Pertevniyal Valide Sultan aliyyet'üşşân Hz. tarafından cennetmekân Fatih Sultan Mehmed Han Hz. lerinin türbe-i şerifelerine vakf buyrulmuştur.) Rahlenin ayak kısmının alt tarafı mihrap şeklinde kesilmiştir.

N: 48

İstanbul: Türk - İslâm Eserleri Müzesi - Env. III

Tarihi : H. 1271 (XIX. yüzyıl)

Ölçüsü: 1,06×0,42 M.

Fatih Sultan Mehmed türbesinden 30/Ocak/1926 da müzeye intikal etmiştir. 6 dişli geçme olarak açılır kapanır tarzda yapılmıştır. Üzeri, kü-

çük dörtgenler şeklinde kesilmiş sedeflerle kâmilen örtülüdür. Üst pano ortasında bir güneş motifi, alt panonun üst yarısı ortasında da sarı madenî bir plak içinde kabartma olarak: (Sultan Abdülaziz Ef. Hz lerinin validesi Pertevniyal kadın Ef. Hz. lerinin vakfıdır. Sene 1271, Belde-i-Şam) yazılıdır. Alt pano yarısına kadar mihrap şeklinde kesilmiştir. Bunun ortasında yaprak şeklinde bir motif vardır.

N: 49

İstanbul: Türk - İslâm Eserleri Müzesi - Env. 93

Tarihi : XIX. yüzyıl

Ölçüsü: 1,20×0,47 M.

II. Mahmud türbesinden 24/Aralık/1329 da müzeye intikal etmiştir. 8 dişli geçme olarak açılır kapanır tarzda yapılmıştır. Üzeri kâmilen küçük dörtgenler şeklinde kesilmiş sedeflerle örtülüdür. Üst ve alt panolar ortasında beyzî şekilde birer bağa plak üzerine sedef yaprak süsler konmuştur. Alt panonun üçte biri mihrap şeklinde kesilmiştir. Bunun ortasında yaprak şeklinde bir motif vardır.

N: 50

İstanbul: Yıldız - Hamidiye Camii

Tarihi : XIX. yüzyıl

Ölçüsü: Büyük boy

8 dişli geçme olarak açılır kapanır tarzda yapılmıştır. Üzeri kâmilen sedef kaplıdır. Bunlar küçük üçgenlerden meydana getirilmişlerdir. Üst ve alt panoların kenarları iki sıra halinde bordürle çevrili olup panoların ortasında birer çiçek motifi vardır. Alt pano, uc tarafına yakın kısmında, ortada yaprak ve çiçek motifleri meydana gelecek surette oyulmuştur.

Not :

Yıldız - Hamidiye camiinde üzeri kâmilen sedef kaplı bir rahle daha vardır).

N: 51

İstanbul: Topkapusarayı Müzesi - Env. 27/219

Tarihi : H. 1279 (XIX. yüzyıl)

Ölçüsü: 1,10×0,53 M.

8 dişli geçme olarak açılır kapanır tarzda yapılmış olup üzeri kâmilen gümüş kaplıdır. Kenar suları kabartma çiçeklidir. Ayak kısmı mihrap şeklinde kesilmiştir. Bu mihrabın yukarı tarafında beyzî şekilde bir plak üzerinde kabartma olarak şunlar yazılıdır: (Devletlu necabetlu Mehmed Reşad Ef. Hz. lerinin cennetmekân firdevs-i aşiyan gazi Sultan Abdülmecid Ef. nin ervah-ı tayyibeleri için vakfeylediği Kelâm-ı-kadîm ve rahlede kıraet olunan Kur'an-ı-kerîm-i azîm-üş şân ecr-ü mesubatı hallede berîn-i aşiyan Gazi Sultan Abdülmecid Han aliyyet-ür-ahmet vel gufran Ef. mizin ruh-u - pür fütuhlarına ihda oluna. Sene H. 1279).

Not :

Türk - İslâm Eserleri Müzesi - Env. 99 da kayıtlı rahle de, bu rahledeki gibi, kâmilen gümüş kaplıdır. Üzerinde şunlar yazılıdır: (Es Sultan ibnüs Sultan Osman Han Hz. babası merhum Sultan Ahmed Han Hz. nin türbe-i şeriflerine vakfeylediği rahledir. Sene H. 1028).

Şu halde bu tarz rahleler XVII. yüzyılda da kullanılmıştır.

Türk - İslâm Eserleri müzesindeki rahlenin resmi evvelce (La Turquie kemaliste N: 43 de yayınlanmıştır.

N: 52

İstanbul: Üniversite Kütüphanesi - Env. 42819

Tarihi : XIX. yüzyıl

Ölçüsü: 0,49×0,175 M.

Yıldız sarayından gelen eşya meyanında kütüphaneye intikal etmiştir. 7 dişli geçme olarak açılır kapanır tarzda yapılmıştır. Üst ve alt panoların üzeri, çok zarif sedef yapraklarla süslüdür. Üst pano ortasında bir daire içinde asma yapraklarından mürekkep 10 yapraklı bir motif vardır. Alt pano ortasında beyzî bir şekil içinde 30 delikli bir kafes oyma, bunun ortasında altıgen bir şekil, bunun da içinde altı yaprak bir çiçek motifi vardır. Dış kenarlar bir bordür ile çevrilidir.

N: 53

İstanbul: Fatih Camii

Tarihi : XIX. yüzyıl

Ölçüsü: 0,76×0,40 M.

Cevizden 10 dişli geçme olarak açılır kapanır tarzda yapılmıştır. Üzerinde basit kabartma oyma halinde rumî çiçekler ve saç örgüsü tarzında bordürler vardır. Üst ve alt panolarda birkaç yere sedef yıldızlar konmuştur. Üst panonun iki yan tarafında kafes parmaklık şeklinde süsler vardır. Alt panonun üçte ikisi kafesli oyma halinde ve mihrap şeklinde kesilmiştir. Alt panonun yukarı kısmında: (Devam-ı hâl), (Minel muhâl) metninde iki yazı vardır.

Kabartma işçilik ve yazıların üslubu Şam tarzındadır. Camide bu şekilde iki rahle vardır.

N: 54

İstanbul: Beyoğlu - Ağa Camii

Tarihi : XIX. yüzyıl

Ölçüsü: Orta boy

Cevizden 8 dişli geçme olarak açılır kapanır tarzda yapılmıştır. Üzeri sedef işlemelerle süslüdür. Üst panonun ortasında ve alt panonun yukarı kısmında 8 dilimli birer hendesî yıldız, bunların yanında da dörderli yarım hendesî yıldızlar vardır. Alt panonun üçte ikisi, yürek ve yaprak şekilleri meydana gelecek surette kafesli tarzda kesilmiştir. Bütün rahlenin dış kenarlarında zincir ve main şekillerinde birer sıra bordür vardır.

N: 55

İstanbul: Beyoğlu - Ağa Camii

Tarihi : XIX. yüzyıl

Ölçüsü: Orta boy

Cevizden 8 dişli geçme olarak yapılmıştır. Üzerindeki süslemeler sedeftendir. Ayrıca üst ve alt panoların kenarları abanoz bir şerit ile çevrelenmiştir ki bunlar da rahlenin sadelik içindeki zarifliğini bir kat daha arttırmaktadırlar.

N: 56

İstanbul: Şişli Camii

Tarihi : XIX. yüzyıl

Ölçüsü: Orta boy

Cevizden 7 dişli geçme olarak yapılmıştır. Üzerindeki yaprak ve çiçek süsler sedeftendir. Alt panonun kafesli ve dantelli şekilde kesilmiş olan mihraplı kısmı ayrı bir özellik ve güzelliktedir.

N: 57

İstanbul: Türk - İslâm Eserleri Müzesi - Env. 79

Tarihi : XIX. yüzyıl

Ölçüsü: 0,44×0,23 M.

Dr. Mustafa Münif Paşa tarafından 11/Temmuz/1338 de müzeye hediye edilmiştir. (Hint işçilik eseridir.) Rahle, 13 dişli geçme olarak açılır kapanır tarzda yapılmıştır. Ortadaki bazı dişleri kırılmıştır. Rahle üzerindeki süsler fildişindendir. Rahlenin yan tarafı da yine fildişinden kazayağı şeklinde süslenmiştir. Rahlenin kitap konacak iç tarafında, mustatil bir çerçeve içinde, iç içe beyaz - siyah geçme olarak çok sanatkârâne bir şekilde meydana getirilmiş kûfî (Allah) yazısı vardır.

Not :

Dr. Mustafa Münif Pş., Evkaf müzesi (şimdiki Türk - İslâm Eserleri Müzesi) ndeki eşyanın kayıtlarını tespit etmiş olup buna ait notları (İstanbul Üniversitesi - Tıp Tarihi Enst. N: 206 - 212 dedir).

N: 58

İstanbul: Baltalimanı Mescidi

Tarihi : XIX. yüzyıl

Ölçüsü: Orta boy

Harap bir halde bulunan bu mescit 1954 yılında onarılmıştır. Bu rahle de mescide bu onarımdan sonra bir hayır sever tarafından vakfedilmiştir. Üzerindeki süslemeler fildişindendir.

Üst pano ortasında çapraz şekilde iç içe dörtgenler ve bunların ortasında sekiz şu'alı bir güneş motifi görülmektedir.

Alt panoda ise, mihraplı kısım ortasında bir palmet motifi ve alt panonun sağ ve sol yukarı köşelerinde ayrıca birer süsleme vardır.

Bu motifler ve süslemeler hakkında eserin baştarafındaki 5 inci maddenin B, C, D, F fıkralarında yeteri kadar bilgi verilmiştir.

N: 59

Ankara: Etnografya Müzesi - Env. 5523

Tarihi : XIX. yüzyıl

Ölçüsü: 0,865×0,225 M.

İstanbul - Türk Etnografi Komisyonu tarafından satun alınmış ve 14/Aralık/1341 de müzeye konmuştur. Ağaçtan 7 dişli geçme olarak yapılmıştır. Üzerindeki süslemeler sedef kakmadır.

N: 60

İstanbul: Belediye (Şehir) Müzesi - Ders Rahlesi

Tarihi : XIX.yüzyıl

İstanbul: Atatürk Bulvarı, Gazanfer Ağa medresesinde kurulmuş olan belediye müzesindeki bir ders rahlesidir. Üzeri üçgen, dörtgen ve baklava şeklinde sedeflerle süslüdür.

Not :

Prof. Celâl Esat Arseven: Arts décoratifs turcs, s. 217, ş. 522 de bu ders rahlesinin resmini evvelce de yayınlamıştır.

N: 61

Ankara: Etnografya Müzesi - Env. 9545

Tarihi : XIX. yüzyıl

Ölçüsü: 0,55×0,24 M.

İstanbul, Ayvansaray, Hz. Cabir türbesinden evkaf anbarına, oradan da İstanbul müzeler Md. vasıtasıyle, müzeler Md. 26/XII/1935 ve 1155

sayılı tezkiresiyle etnografya müzesine intikal etmiştir. Cevizden altı dişli geçme olarak yapılmıştır. Üst panoda üçgenlerden, alt panoda baklava şekillerinden mürekkep sedef süsler vardır. Sedeflerin bazıları dökülmüştür. Rahlenin ağacı da kurt yeniklidir. Ayak kısmı mihraplıdır.

N: 62

Ankara: Etnografya Müzesi - Env. 14183

Tarihi : XIX. yüzyıl

Ölçüsü:

Maarif Vekâletinin (Millî Eğitim Bakanlığının) 2/VIII/1948 gün ve 2167 sayılı emirleriyle İktisat Vekâletinden alınmış ve 25/X/1948 de müzeye gelmiştir. Açılır kapanır tarzdadır. Üzeri baştan başa baklava şeklinde tertiplenen sedef ve kemik kakmalarla süslüdür. Bunların bir kısmı dökülmüştür. Alt panonun üçte bir kısmı mihrap şeklinde kesilmiştir. Kenarlarda üçgenlerden meydana gelen bir bordür vardır.

N: 63

İstanbul: Ortaköy, Çırağan Durağı, Küçük Mecidiye Camii

Tarihi: XIX. yüzyıl

Ders rahlesidir. Üzeri sedef işlemelidir. Üst yüzü ile yan taraflarının ortasında birer güneş motifi ve köşelerinde de dörtte bir güneş şua'ları vardır. Üst yüzü ile yan taraflarının kenarları üçgenlerden mürekkep iki sıra bordür ile çevrilidir. Yan tarafları mihraplıdır. Mihraplı kısmın yukarısında bir madalyon ve bunun da üzerinde Ay - yıldız motifleri vardır. Mihraplı kısmın iki tarafı sedef dallar ve çiçeklerle süslüdür.

N: 64

İstanbul: Bay Hüseyin Kocabaş Kolleksiyonundan

Tarihi : XIX. yüzyıl

Ölçüsü: 0,68×0,95×0,37 M.

Ders rahlesidir. Üzerindeki dal, yaprak ve çiçek süslemeler sedeftendir. Ayrıca rahlenin yan tarafında kırmızı - siyah renkte bağa plaklar üzerinde sedefle işlenmiş şu yazılar vardır:

İki yanda, yuvarlak plaklar içinde: (Maşaallah),
Ortada: "E'uzü bi-kelimât Allah et-tâmme
Min küll şeytan ve hâmme
Ve min küll ayn lâmme"
Yazıların nefaseti kadar, sedef ile işlenmeleri de çok ince ve mahirânedir.

Not :

Kasım - 1954 de, Bursa'da, Ulu cami'de tanıştığım yerli bazı yaşlı zevattan dinlediğime göre: (II. Mamid, Ulu cami müderrisi Dağıstanlı Hoca Sadettin Ef. ye değerli bir ders rahlesi hediye etmiş) tir. Burada şöyle bir soru varit olmaktadır: Acaba bu rahle, Saadettin Ef. nin vârislerinin elden çıkarmış oldukları ve sonradan özel kolleksiyonlara intikal etmiş bulunan rahle midir?
Eğer böyle ise, rahleye bir de tarihî değer katmak gerekecektir. (C. Ç.)

N: 65

İstanbul: Bay Hüseyin Kocabaş Kolleksiyonu

Tarihi : XIX. yüzyıl

Ölçüsü: Küçük boy

Mozayik tarzda işlenmiş, zarif ve küçük bir rahledir.

N: 66

İstanbul: Beylerbeyi Camii

Tarihi : XIX yüzyıl

Bu ders rahlesi, üst kısmının ortasında yuvarlak içindeki yazıdan da anlaşıldığı veçhile (İsmail Bey) tarafından camiye vakfedilmiştir. Rahle üzerindeki işlemeler sedeftendir.

N: 67

İstanbul: Türk - İslâm Eserleri Müzesi - Env. 95

Tarihi : XIX. yüzyıl

Ölçüsü: 0,63×0,20 M.

II. Mahmud türbesinden 24/Aralık/1329 da müzeye intikal etmiştir. Üzeri fildişi ve bağa ile süslüdür. Altı dişli geçme olarak yapılmıştır. Üst

ve alt panolar ortasında dörtgen bir çerçeve içinde birer daire vardır. Bunların içi fildişi süslerle doludur. Üst ve alt panoların kenarları yaprak ve çiçek motiflerinden meydana getirilmiş olan çok zarif birer bordür ile çevrilidir. Alt pano mihrap şeklinde kesilmiştir. Rahlenin kitap konan yerinde, her iki iç tarafta yine fildişi ile (Besmele) ve (Feth sûresi) nden bazı ayetler yazılıdır.

Not :

Dr. Mustafa Münif Pş. nın, evkaf müzesindeki eşyanın kayıtlarını gösteren (Üniversite, Tıp Tarihi Enst. arşivi, N: 206 - 212) defterinde, rahle, yıldız mamulâtı olarak gösterilmektedir. Halen Yıldız Hamidiye camiinde aynı tarz işçilikle meydana getirilmiş küçük bir de ders rahlesi vardır. (C. Ç.).

N: 68

İstanbul: Askerî Müze

Tarihi : XIX yüzyıl

Ölçüsü: Büyük boy

Sekiz dişli geçme olarak yapılmıştır. Renkli tahtalarla mozayik tarzda işlenmiştir. Alt panonun aşağıdan takriba üçtebir kısmında yatık dörtgen bir çerçeve içinde, yumurta şeklinde oyulmuş bir açıklık vardır. Üst ve alt panoların ortasında birer yıldız motifi mevcuttur.

N: 69

İstanbul: Topkapusarayı Müzesi - Env. 4490

(Sürahi içinde küçük rahle)

Tarihi : XIX. yüzyıl

Tepesinde mahrutî kapak bulunan beyaz cam sürahinin iç tarafında, siyah mürekkeple bir tarafta: (II. Hamid tuğrası), diğer tarafta da: (Padişahım çok yaşa, muzaffer ol dâim) yazıları vardır. H. 1308 - Mehmed Rıfat imzalıdır.

Sürahinin dibinde, mücessem, üzeri tazyinatlı küçük bir rahle, bunun üzerinde de ufak, el yazması bir kur'an cüz'ü (Yasîn-i şerîf) vardır.

Sürahinin boyu: kapaksız 0,35, sürahinin dibi (çapı) 0,15 M. dir.

Not :

A. 13/Şubat/1955 de İstanbul, Hırkai şerif camiinde kendisiyle görüştüğüm, cami müezzini ve aynı zamanda hattat (Salâhattin Eraslan) dan edindiğim bazı bilgilere göre: sürahi içindeki yazıları yazan Mehmet Rıfat Ef., tapu dairesinde takriba 1326 da muhasebecilik de etmiş olup hattat Ali Rıza Ef. nin talebesindendir.
Rahleye gelince: Bunu vaktiyle, İstanbul, Karagümrük, Lüleci Yekta sokağı ile Eski Ali Pş. caddesi kavşağı civarındaki bir evde oturan ve takriba 1326 da vefat eden (Cerrah Ahmed Ef.) yapmıştır. Cerrah Ahmed Ef., rahleyi dışarda parça parça hazırladıktan sonra uzun saplı maşaları ile sürahinin içine yerleştirir ve parçaları sürahinin içinde tertipler, çatarmış. Hatta Salâhattin Ef. nin çocukluğunda boğazına kedi otu kaçmış. Cerrah Ahmed Ef., uzun saplı maşaları ile bunu çıkararak kendisini boğulmaktan kurtarmış imiş.

B. İstanbul, Karagümrük, Fetva emini (Hacı Nuri Ef.) camiinde de iki adet aynı şekilde, ağızları kapalı beyaz cam sürahi vardır. Bunlar zincirlerle kubbeye asılı büyük bir demir çenber üzerine, biri mihrabın sağına, diğeri soluna gelecek surette, bağlanmışlardır.
Mihrabın sağı hizasındaki sürahide, boyun tarafına yakın olarak, çepe çevre: **(ve accilû bi- t-tövbet kable 'l-mevt)**, bunun altında, siyah boya ile: **(Accilû bi- 's-salât kable 'l-fevt)**, sürahinin dip tarafında Mehmed Rıfat 1316 yazıları vardır. Yazılar sürahinin iç tarafına yazılmıştır. Sürahinin içi boştur.
boya ile: **(Garîk-i bahr-i isyânım)**, bunun altında kırmızı boya ile **(Dahîlek yâ Resûl Allah)**, bunun altında da Mehmed Rıfat 1313 yazıları vardır. Bu sürahinin içinde, üzeri süslü, küçük, mücessem bir tahta rahle, rahle üzerinde de el yazması küçük bir (Sûre-i Mülk) cüz'ü mevcuttur. Açık olarak duran cüz'ün sağ sahifası: (Hüve cündün leküm yansuruküm..), sol sahifesi de (Mükibben alâ vechihî ehdâ..) ile başlamaktadır.

C. Bu gün cam eşya üzerinde gördüğümüz yazı ve süsler, çeşitli tarzlarda tatbik olunmaktadırlar. Bunlardan biri de (çıkartma - transport - kâğıt üzerindeki bir yazı veya resmin cam üzerine nakli ve furunlanarak tesbiti) tarzıdır ki aynı tekniğin daha evvelce mevcut Beykoz cam Fb. sında da uygulanmış olduğu anlaşılmaktadır.

N: 70

Ankara: Etnografya Müzesi - Env. 9879

Tarihi : XIX. yüzyıl

Ölçüsü: 0,80×0,24 M.

İstanbul - Ayasofya camiinden evkaf anbarına, oradan müzeler Md. 1943 sayılı tezkiresiyle 26/12/1935 de müzeye intikal etmiştir.

Cevizden 7 dişli geçme olarak yapılmıştır. Üzeri kabartma oyma işlemelidir. Üst panoda üç sütuna dayanan iki kemer içinde birer vazodan çıkan çiçek motifleri, alt panoda yine üç sütuna dayanan iki kemer içinde birer servi motifi vardır. Kemerler üzerinde, cami kubbelerindeki Alem'e benzeyen birer ay, her iki kemerin ortasında da altışar şua'lı birer yıldız mevcuttur. Alt pano takriba yarısına kadar büyük kafesli tarzda ve mihrap şeklinde kesilmiştir. Üst ve alt panoların kenarları kabartma basit bir zincir bordürle çevrelenmiştir.

Not :

Kullanılan süsleme motifleri sade, fakat zarif ve ilgilendiricidirler.

Muhtelif devirlerde, çeşitli sanat kollarında servi motifleri görülmektedir. (Bu hususta etraflı bilgiler için; 1961 de yayınladığım: İlâhiyat, Edebiyat, Tıp ve sanat tarihlerinde Serviler kitabına bakılması).

N: 71

Ankara: Etnografya Müzesi - Env. 463

Tarihi : XIX. yüzyıl

Ölçüsü: 0,62×0,21 M.

Ankara âsarı atika müzesinden etnografya müzesine nakledilmiştir. Tahtadan yapılmıştır. Üzerinde boya ile yapılmış bazı çiçek resimleri vardır. Rahlenin gövdesi bir insan şeklindedir.

N: 72

Ankara: Etnografya Müzesi - Env. 461

Tarihi : XIX. yüzyıl

Ölçüsü: 0,625×0,23 M.

İstanbul Türk Etnografi Komisyonu tarafından satun alınmış ve 14/Aralık/1341 de etnografya müzesine konmuştur. Ağaçtan 5 dişli geçme olarak yapılmıştır. Ayak kısmı mihraplıdır. Üst ve alt panolar ortasında papatya tarzında birer çiçek, bunların çevresinde de içlerine yaprak ve meyva resimleri çizilmiş yuvarlak bordürler vardır. Bu motiflerin dış dört köşesinde büyük birer yaprak, çiçek ve meyva resimleri mevcuttur. Bütün bu süslemeler yaldız ve boya ile meydana getirilmiştir. Anadolu işçilik tarzındadır.

N: 73

İstanbul: Yıldız - Hamidiye Camii

Tarihi : XIX. yüzyıl

Ölçüsü: Küçük boy

Açılır kapanır tarzdaki rahle ile ders rahlesinin çok güzel mezcedilmiş bir şeklidir. Üst kısım icabında açılarak rahle gibi, icabında kapatılarak muhafazası ve taşınması kolay bir hale getirilmektedir. Parçaları çok imtizaçlı bir surette tertiplenmişlerdir.

Yıldız Hamidiye camiinde aynı tarzda bir rahle daha vardır. Bunların, Yıldız sarayı imalâthanesinde yapılarak Hamidiye camiine vakfedildikleri tahmin olunmaktadır.

N: 74

İstanbul: Topkapusarayı Müzesi - Env. 27/218

Tarihi : XX. yüzyıl

Ölçüsü: 1×0,28 M.

Cevizden 10 dişli geçme olarak yapılmıştır. Üzerinde basit kapartma oyma halinde rumî çiçekler ve saç örgüsü tarzında bordürler vardır. Alt panoda birkaç yere sedef yıldızlar konmuştur. Üst panonun orta kısmında, alt panonun yukarı kısmının iki yanlarında kafes parmaklıklar vardır. Alt panonun yarısı kafesli oyma halinde mihraplıdır. Rahlenin kenarları sedeften zincir şeklinde bir bordürle çevrelenmiştir. İşçilik, Şam tarzıdır.

N: 75

Bursa: Hüdavendigâr Camii

Tarihi : XX. yüzyıl

Ölçüsü: 0,78×0,30 M.

Rahle üzerinde mevcut kayda göre: (Gazi Sultan Abdülhamid Han Hz. lerinin dördüncü kadını Emsali Nur tarafından 10/Şaban/1332 de ca-

miye vakfedilmiştir). Cevizden 9 dişli geçme olarak yapılmıştır. Üzerinde basit kabartma oyma halinde rumî çiçekler, birkaç yerinde de sedef yıldızlar vardır. Üst panonun ortası kafes parmaklıklıdır. Alt panonun üçte ikisi kafesli oyma halinde ve bir yürek şekli meydana gelecek surette kesilmiştir. İşçilik ve yazıların üslûbu Şam tarzıdır.

N: 76

Bursa: Hüdavendigâr Camii

Tarihi : XX. yüzyıl

Ölçüsü: 0,90×0,27 M.

Bu rahle de aynı tarihte Emsali Nur kadın Ef. tarafından vakfedilmiştir. Bundan evvelki rahlenin bir benzeridir.

B. Türkiye dışında bazı rahleler:

N: 77

Mısır: Ahmet İbn Tulun Camii

Tarihi : IX. yüzyıl

Prisse d'Avennes'in l'Art Arabe adlı eseri, c. 1, levha 1 den alınmıştır. Büyük kıtada Kur'anı kerîmler için yapılmıştır.

N: 78

Mısır: Kahire - Sultan Barkuk Camii

Tarihi : XIV. yüzyıl

Prisse d'Avennes'in l'Art Arabe adlı eserinden alınmıştır. Büyük kıtada Kur'anı kerîmler için yapılmıştır.

N: 79

Mısır: Kahire - Sultan Hasan Medresesi

Tarihi : XIV. yüzyıl

Bahrî Memlukler zamanında, büyük kıtada Kur'anı kerîmler için yapılmıştır.

N: 80

Mısır: Kahire - Eşref Parsbay Hanikahı

Tarihi: H. 850, M. 1446

Mısır Âsarı İslâmiye Mf. Hasan Abudulvehhab Bey Ef. tarafından yazılan (Tarih-ül-Mesacid-ül-Eseriye) adlı eser, c. II, s. 110, ş. 165 den alınmıştır. Büyük kıtada Kur'anı kerîmler için yapılmıştır. Elgamri camiinden Eşref Parsbay hanikahına nakledilmiştir.

Bu kürsi, İbn-ü-Reddadî namiyle meşhur Mehmed ibn Ali'nin emriyle (Ahmed ibn-İsâ ibn Ahmed el Dimyatî el Kahirî) adlı sanatkâr tarafından yapılmıştır. (Şemseddin Mehmed ibn Abdurrahman el Sahavî'nin (El Dav'ul Lami') adlı eserinin c. I, s. 227 ve c. II, s. 59, sıra N: 176 ve c. X, s. 8 - 9, sıra N: 31 bakılması).

N: 81

Amerika: New-York - Metropolitan Müzesi

Tarihi: H. 761, M. 1360

Bu rahlenin foto - kopyası (Pope, Arthur Upham) ın: (A Survey of Persian Art from prehistoric Times to the Present) adlı eserinden (c. VI, s. 466) alınmıştır.

Aynı rahle hakkında (Dimand) tarafından: (A Handbook of Muhammedan Art, s. 118 - 120, ş. 66) ve (Bulletin of the Metropolitan Museum of Art, c. XXII, 1927, s. 115 - 117) de şu bilgiler verilmektedir:

(Galeri D. 3 de görülmeğe değer bir rahle vardır. 1910 da elde edilmiştir. Rahlenin her iki tarafında, büyük bir dikkatle yapılmış olan süslemeler; yakın - şark sanatında daima görüldüğü veçhile, çiçekler, hendesî şekiller arasında yazıları da ihtiva eden yüksek bir karakterdedirler. Alt kısım içindeki yazılar 12 imamın isimlerini ihtiva etmektedir. Rahlenin üst kısmındaki süsleme üç bölüm halindedir. Bunlardan ortadaki dörtgen içinde ve arabesk nakışlar üzerinde kabartma olarak dört defa tekrarlanan Allah yazısı vardır. Alt kısımdaki süslemeler, iki büyük mustatil levha üzerine tertiplenmişlerdir. Burada mihrabı andıran kemerli iki bölme vardır. Dış bölmenin dilimli kemeri, içi yapraklarla dolu bir palmet ile nihayetlenmektedir. İç bölmede ise, masa üzerindeki vazodan çıkan ve üzeri küçük güllerle örtülü serviye benzer bir ağaç vardır. 12 imam isminin yanındaki

yazıdan, rahlenin (Asfıhanlı Hasan b. Süleyman tarafından Zülhicce 761 - Teşrin 1360 da yapılmış olduğu) anlaşılmaktadır. Fakat kullanılan süsleme motiflerine ve uygulanan tarza göre, XIV. yüzyılda artistik ve teknik sahada yüksek bir seviyeye ulaşmış bulunan Mogol devri, Batı - Turkistan tahta oymacılığının bir şaheseri sayılması gerekmektedir.

Not :

I. F. R. Martin'in 1897 basımlı (Thüren aus Turkestan) adlı eserinde: (Timur türbesine ait bulunan, sonradan Petersburg arkeoloji müzesine nakledilmiş olan kapu kanadı (levha IV, resim 2) üzerinde de bir mihrap ve mihrabın içinde vazodan çıkan bir servi ağacı işlemesi) görülmektedir ki bu rahle üzerindeki mihrap ve ağaç süslere benzemektedir.

2. Semerkand'da Şirdar medresesi dıvar tezyinatı ile Gur Emîr türbesi tahta oyma işçiliklerinde de vazodan çıkan servi benzeri süsler ve oymalar mevcuttur. M. 1404 tarihlidirler. (C. H. Poluponov: Architecturnie Pamyatniki Samarkanda, resim 30, 48) .

3. Yukardaki metinde bahsi geçen 12 imam, bilindiği veçhile, şunlardır: (Ali Murtaza — Hasan Mücteba — Hüseyin Şehid — Ali Zeynelâbidin Seccad — Muhammed Bakır — Cafer Sadık — Musa Kâzım — Ali Riza — Muhammed Takî — Ali Muhammed Nakî — Hasan Askeri — Muhammed Mehdi).

N: 82

Paris: Louvre Müzesi - İslâm Sanatları Dairesi - Env. 4063

Tarihi : XV. yüzyıl sonu

Ölçüsü: 0,70×0,30 M.

(Bu rahleye ait resim ve bilgiler, Paris Müzeler Md. Mr. Jean David Weill'in lutuf ve delâletleri ile elde edilmiştir).

Bu rahle, Kahire'de (Mr. Ambroise Baudry) kolleksiyonundan tedarik edilerek 1898 de Paris - Louvre müzesine nakledilmiştir. Mısır Memluklarından - adı tespit edilemeyen - bir Emîre aittir.

Gaston Migeon tarafından yazılmış olan ve Louvre müzesindeki eşya hakkında bilgi ve resimleri ihtiva eden (L'Orient musulman, c. I, s. II, N: 22) de bu rahleden kısaca bahsedilmektedir.

Rahle, 7 dişli geçme olarak yapılmıştır. Üzerindeki süslemeler fildişi ve abanozdandır. Resimde rahlenin yalnız dörtgen şekildeki üst panosu görülmekte olup burada da aynı tarz işçilikle meydana getirilmiş hendesî sekiz dilimli bir yıldız, bunun da ortasında, rahlenin başlıca özelliğini teşkil eden, bir (Arma) vardır.

Mısır Memluklarında kullanılan (Renk ve Armalar) hakkında: (Mr. Eduard Thomas Roggers Bey) in 1880 de (Bulletin de l'institut egyptien) de yazdığı (Le Blason chez les Princes Musulmans = Müslüman prenslerde renk ve arma) adlı makaleden alınan bazı tamamlayıcı bilgilerin özeti aşağıdadır:

I. Bu arma, yukardan aşağıya doğru üç sıraya kölünmüştür:

En üstte: Açık yeşil zemin üzerine fildişi divit (yazı takımı) resmi,

Ortada: Açık kum rengi zemin üzerine aynı renkte bir kadeh ve bunların üzerinde fildişi süslemeleri olan koyu kırmızı bir pala resmi,

Altta: Koyu kırmızı zemin üzerine fildişi bir kadeh resmi vardır.

II. Mısır ve Suriyede müslüman prensler tarafından başlıca şu tarz arma ve renkler kullanılmıştır:

A. Hiyeroglif yazı tarzını da andıran divit (yazı takımı) resmi :

Dikkati en çok çeken arma, zamanının oymacıları tarafından tamamiyle veya kısmen kopya edilen ve mısırlılarda (yukarı ve aşağı Mısırın hükümdarı) manâsını ifade eden hiyeroglif işaretleridir (s. 102):

Eski Mısır tarihinden Mısır Memluklarına da her hangi bir suretle intikal etmiş bulunan bu işaret, Memluklar tarafından (Devâtdâr - Sahib ül Kalem - Secrétaire d'Etat, Secrétaire officiel) manasında kullanılmıştır. (s. 120, not.)

B. Pala resmi :

Bu armada görülen pala resminden başka, Memluk Emîrleri tarafından kullanılan diğer bazı armalar üzerinde: (Abdullah ul Eşrefi'nin oğlu Emîr Aktuğ) a ait açık yeşil zemin üzerine altun süslemeleri olan kırmızı renk bir pala (ş. 40), Şam civarında Zeydaniyedeki bir camide cam bir lâmba üzerinde beyaz zemin üzerine fildişi süslemeleri olan altun rengi bir pala (ş. 41) görülmektedir.

C. Kadeh veya Kâse resmi :

Bu şekil armalar meyanında (El Malik El Nasır Mehmed b. Kalaun) zamanındaki Memluklardan biri olan, H. 758 de bir hademesi tarafından öldürülen ve halen Kahirede Şeyhuniye türbesinde medfun bulunan (Emîr Şeyhu) ya ait emaye bir lâmba üzerindeki arma dikkati çekenlerdendir. Bu Emîr çok büyük bir nüfuz ve Harun kadar servet sahibi idi. Günlük geliri - muhtelif yerlerden gelen hediyeler hariç - ikiyüz bin gümüş Drahmiden

fazla idi. Bir madalyon şeklindeki armanın zemini altun rengi olup üzerinde kırmızı renk bir kadeh vardır. Kadehin altındaki kısım siyah renktedir.

D. Çiçek, Kartal, Arslan resimleri:

E. **Anahtar resmi:** Câmedar - Esvabcı başı - Maître de la garde robe (unvanını haiz olanların alâmeti).

F. **Masa resmi:** (Saray idarî işlerine riyaset edenlerin alâmeti).

G. **Boynuz veya Başak resmi:** (Bolluk alâmeti).

H. **Renkler :**

Renkler, muhtelif makam ve unvanların bir remzi olarak kullanılmıştır. Abbasî halifeleri siyah renk kullanmakta idiler. Mısır ve Suriyenin zabt ve ilhakını Abbasî halifesi Nureddin adına sağlayan Salâhaddin Eyyubî'ye de halife tarafından siyah elbise ve kumaşlar hediye olunmuştu. Avrupa lisanlarındaki (Un homme de rang) tabirinin menşe'i (Renk) olup (Bir asalet arma ve rengine sahib olan) kimse demektir. Memluklarda milis birliklerini birbirinden ayırt etmek için elbise veya silâhlar üzerine ayrı ayrı işaret ve renkler işlenir veya hakkedilirdi.

(Netekim bu husus, çok daha evvelleri Oğuz Han teşkilâtında da mevcut idi. C. Ç.)

Not :

A. Prof. Dr. M. Fuad Köprülü tarafından, (Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası, 1931, s. 188, not I, Bizansın Osmanlı müesseselerine tesiri hakkında bazı mülâzahalar) adlı makalede belirtildiği veçhile: (Anadolu selçuklularında, hükümdarlıktan sonra devletin en büyük mevkii vezirlik ve vezirliğin timsali de (Divit) idi. Bu, vezirin mülkî idarenin en büyük âmiri olduğuna bir alâmet idi, ki daha evvel Büyük Selçuklularda da görülmektedir. Bazen vezire Hükümdar tarafından altun kılıç da verilirdi. Bu, askerî işler üzerinde de onun nüfuz ve murakabesini gösteren bir delil idi..)

B. Divitdâr unvanı, Osmanlılar tarafından da kullanılmıştır.

Sicil-i osmanî (yahut tezkire-i-meşahir-i-osmaniye), c. IV., s. 132 de (Baş Devatdâr Mehmet Bey) den, s. 136 da (Defterdar Ahmet Ef. nin devatdarı olup Aynalıçeşme mescidini yaptıran ve oraya defnedilen Mehmet Ef. den), s. 239 da (Damad İbrahim Pş. ya bilintisap kenduye devatdar olan, 1163 de Sadrı Azam tayin edilen, 1166 da vefat eden devatdar Mehmet Emin Pş. dan) bahsedilmektedir.

Hadikat ül cevami'de, İstanbul - Halıcılar köşkü kurbindeki Aynalıçeşme mescidi hakkında: (Bânisi Mehmet Ef. dir ki Lutfi Pş. mahallesinde vaki' mescidin sahibi olan Avlonya halifesi defterdar Ahmet Ef. nn divitdarıdır. Mescidi kurbindeki mezarlıkta medfundur) denilmekte; Kasımpaşa bölgesindekiler meyanında da Dizdar Ahmet Bey tarafından bina ettirilen (Devatdar mescidi) nden bahsolunmaktadır.

C. Prof. Fuad Köprülü, Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar, 1918 adlı eserin (Ahiler ve Ahilik) ten bahseden 231 : 243 ve 374 : 376. sahıfalarında verilen bilgiler meyanında: (Ahılerin, Ahıyye-i Feteyan - Genç kardeşler) diye anılan tşkilâtına, Ankara'nın osmanlılar tarafından H. 762 de zaptı ile son verildiği, (Ahîlerde muayyen bir mertebeler silsilesi mevcut olup saliklere haiz oldukları rütbelere göre ifşa-i hakayık olunduğu), (Ahîlerin kendilerine mahsus kıyafetleri bulunduğu, Fütüvvet şalvarı giymenin, Fütüvvet kâsesinden su içmenin bir mertebe sayıldığı, bu mertebeye nail olanların silâhlarının üzerine kâsenin timsalini koydurmağa me'zun oldukları) zikredilmektedir.

D. Fütüvvet kelimesi ve menşe'i hakkında: (İslâm ansiklopedisi, s. 700 de) ve (İlâhiyat Fakültesi dergisi, sayı I. ve III., Doçent Dr. Neşet Çağatay'ın: Fütüvvet - Ahî müessesesinin menşe'i adlı makalelerinde) gerekli izahat verilmektedir.

E. Yukarda belirtilen bilgilere göre: Bu rahle üzerindeki (Arma) nın da (Salıbüs - seyf ve 'l-kalem unvanına liyakat kespetmiş ve (Ahîliğin Fütüvvet kâsesinden su içmek mertebesine ulaşmış) bir Memlûk Emîrine ait olması gerekmektedir.

N: 83

Kahire Müzesi

Tarihi : H. 911 (M. 1505)

Ölçüsü: 0,40×0,30 M.

(Jean David Weill) in (Catalogue général du musée arabe du Caire - Bois à épigraphes) adlı eserinde (C. II., s. 7 ve 85, levha XXXIII., N: 4114) bu rahleden aşağıdaki tarzda bahsedilmektedir:

(Rahle, Şeyh İbrahim Gülşenî tarafından, H. 926 - 931, M. 1520 - 1525 de - Ali Pş. Mübarek'e göre H. 890, M. 1485 de - inşa edilen tekkeden alınmıştır. Rahle üzerinde Mısır Memluklerinden Sultan Kansuh adına yapıldığını belirten yazılar ve satırlar arasındaki ufkî çizgiler fildişi kakma olarak işlenmişlerdir. Bazı yerlerde fildişi işlemeler dökülmüştür. Gerek rahle için seçilen tahta, gerekse üzerine işlenen yazılar, tanınmış bir usta tarafından yapılmadığını göstermektedir. Yukardan aşağıya doğru şu üç sıra yazı vardır:

1. Bismillâhi r-Rahmâni r-Rahîm Nasr-ün min Allâh ve feth-ün karîb
2. Mimma umile bi-resm mevlânâ 'l-makam el-Melik ez-Zahir Ebî Said
3. Kansuh ahaza 'LLah taâlâ bi-yedihi âme ahade aşare ve tis'amie.

Aynı eserin 86 ıncı sahifasında Sultan Kansuh, dolayısiyle Rahle hakkında şu tarihî bilgiler de eklenmektedir: 27/Zilka'de/905 de Emîr Canbulat ve Tûmân Bey tarafından muhasara edilen Kansuh, her ne kadar mukavemete çalışmış ise de 29. günü bozguna uğrayarak kaçmıştır. Tûmân Bey, muzafferiyetine rağmen kendisini Sultan ilân etmekten çekinmiştir. Kayın biraderi Emîr Canbulat'ın saltanatı zamanında (Muhammed ibn Ainâl) adlı birisinin ifşası üzerine Kansuh yakalanmış ve 25/Zilhicce/905 günü İskenderiye'ye sevk edilerek orada hapsedilmiştir. Fakat gerek Kansuh, gerekse taraftarları tekrar iktidara dönmek ümidini hiç bir zaman kaybetmemişlerdir. Bunu sezen yeni Sultan, (Kansuh) un muhafazası hususundaki tertipleri kuvvetlendirmiş, faakt 920 yılında başka bir siyaset güderek (Kansuh) ya hediyeler göndermiş, bu suretle onu kendi hesabına elde etmeye çalışmıştır. Nihayet 923 yılında öldürülmüştür.

Bu tarihî olaylar, Kansuh'nun H. 911 yılında artık Sultan olmayup İskenderiye'de hapiste bulunduğunu, fakat taraftarlarının onu kurtarmak azminden geri durmadıklarını, bu meyanda Kansuh'nun tekrar muzaffer olması için du'alar da ettiklerini göstermektedir. Üzerine: "Nasr-ün min Allâh ve feth-ün karîb) yazısı işlenen bu rahlenin de bu manevî dileklere bir timsal telâkki edilmiş olması muhtemeldir.

Rahle üzerindeki yazıların türkçesi :

(Bismillâhirrahmânirrahîm - Tanrı'dan zafer ve yakın feth
Efendimiz yüksek makam el-Melik ez-Zahir Ebu Said
Kansuh - Ulu Tanrı onun elini tutsun - için 911 yılında yapılanlardan...)

N: 84

Japonya: Tokyo Camii

Tarihi : XX. yüzyıl

Tokyo'da 1938 yılında (Kurban Ali Bey) in delâleti, Japon zenginlerinin yardımı ve Tokyo hükûmetinin himayesi ile yapılmış olan camide mevcut bir rahledir. Çubuk tahtalardan yapılmıştır. Fazla bir sanat değeri yoktur. Fakat değişik bir tarz göstediğinden ötürü, bunun resmi de kitaba konmuştur.

N: 85

Orta - Asya: Semerkant - Bibi Hanum Mescidi

Büyük Taş Rahle

Tarihi : XV. yüzyıl

Ölçüsü: 3, 1/2 rus arşunu uzunluğunda.

Bu rahlenin resmi, Semenova - Tyan - Şanskiy tarafından 1913 de yayımlanan (Rossia) eserinin (Turkestanskiy Kray - Türkistan ülkesi) adlı XIX uncu cildinin 671 inci sahifasından kopya edilmiştir.

Rahle, Semerkant'ta Bibi Hanum türbesi yakınındaki mescidin bahçesindedir. Evvelce mescidin içinde iken, mescidin bir kısmı yıkılmış ve rahle dışarda kalmıştır.

Rahlenin üzerinde şunlar yazılıdır: (Ulu Sultan, Velînimet Hâkan, dinin hâmîsi, Hanefî mezhebinin, dünya barışının koruyucusu, Sultan oğlu Sultan Uluğ Beğ Gurkan - Timur'un torunu.)

Not :

Mısır âsar-ı islâmiye Mf. Hasan Abdulvahab Bey Ef. nin verdikleri malûmata göre: (Mısırda Amr-ibn-ul-As camii tarihinde büyük mushaflar için rahleler bulunduğu, bunların yalnız mushafın konmasına mahsus olarak yapıldıkları kayıtlıdır. Yani mushaf, evvelleri bu tarz büyük rahleler üzerine konur ve ayakta okunurdu. Nitekim Eba İsmail Hayr ibn Naîm el Hadramî el Kadî'nin H. 120 yılında Amr camiindeki Kur'anı kerimi ayakta durarak okuduğu yazılıdır ki bu da mushafın yüksekçe bir mevkie, bir kürsi üzerine, konulmuş olduğunu anlatmaktadır).

Samarkand'daki taş rahlenin de bu eski tiplere benzer şekilde yapıldığı anlaşılmaktadır.

C. Rahle ile İlgili Bazı Resimler

N: 86

Osman Hamdi Bey'in Yağlı Boya Tablosu

Tarihi : XX. yüzyıl

Bu resim, sadrıazam Edhem Pş. nın oğlu Osman Hamdi Bey (1858 - 1910) in yaptığı yağlı boya bir tablosunun foto - kopyasıdır. Osman Hamdi

Bey, 1881 den itibaren İstanbul - Âsarı Atika Müzesi Md. de bulunmuştur. Ar mecmuası (Ocak - 1937, sayı 1) ile (Adolphe Talasso) tarafından yayınlanan (L'art Ottoman - les peintres de Turquie) adlı eser, s. 26 da kendisinden takdirle bahsedilmektedir.

Bazı değişikliklerle, aynı konuda yağlı boya iki tablo yapıldığı anlaşılmaktadır. Bunlardan biri, l'art ottoman'da işaret edildiği veçhile, Avusturya imperatoru kolleksiyonundadır. Serveti Fünun mecmuası (1/Nisan/1326, sayı 984, s. 345) tablonun Avusturya imparatoru tarafından satın alınmış olduğunu yazmaktadır. Diğer benzeri tablo ise İstanbulda, meraklıları elindedir. Halen kimde olduğu tespit edilememiştir.

Kitap kapağındaki resim, l'art ottoman'dan kopya edilmiştir. 86 sıra N: ile gösterilen resim ise, Osman Hamdi Bey'in aynı konudaki diğer tablosunu göstermektedir. İncelenince her ikisi arasında bazı farklar göze çarpmaktadır.

N: 87

Mektebe Başlama Töreni ve Çocukların Tören Kıyafeti

(Mektebe başlama töreni) ni gösteren eski bir resimdir. Prof. Dr. Süheyl Ünver arşivinden tedarik edilmiştir.

Baş tarafta (s. 3, madde 5, fıkra C) bahsi geçtiği veçhile, XX. yüzyıl başında mektebe başlayan çocukların tören kıyafeti (87 - A) dadır. (Bu resim, kitap sahibinin, kızkardeşi Bedia ile birlikte çocukluk hatırasıdır..)

Türkiye Müzelerindeki Rahleler ve Müzelere Nerelerden Geldikleri

a. Topkapusarayı Müzesi :

Müze Env.	Kitaptaki resim No.	Nereden geldiği
27 — 1	—	I. Ahmed türbesinden
27 — 2	22	I. Ahmed türbesinden
27 — 4	18	I. Ahmed türbesinden
27 — 29	21	I. Ahmed türbesinden
27 — 30	19	Evkaf Müzesinden Çiniliköşke, sonra Topkapusarayı Müzesine.
27 — 31	20	Evkaf Müzesinden Çiniliköşke, sonra Topkapusarayı Müzesine.
27 — 218	74	
27 — 219	51	Sultan Mecid türbesinden
27 — 221	—	
8 — 496, 8 — 497	—	Şehzadeler dairesi
4490	69	
2118 (Yeşimden)	39	Hazine dairesi
3398 (Necef taşlı)	40	Hazine dairesi

b. Türk - İslâm Eserleri Müzesi :

76	—	Eyüp Sultan türbesi
108	30	" " "
141	—	" " "
111	48	Fatih S. Mehmed türbesınden
85	—	Kanunî S. Süleyman türbesi
127	11	Haseki Hürrem S. türbesi
77	7	Haseki Sultan mektebi

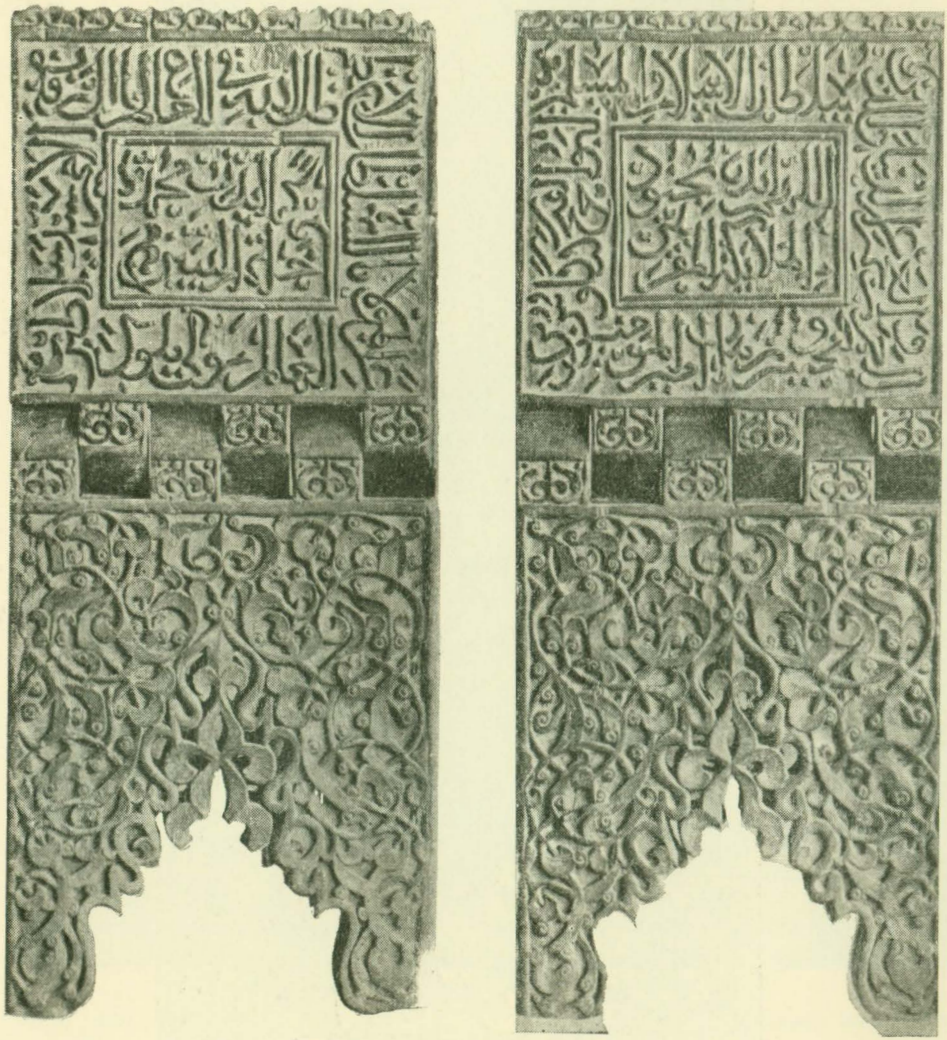
Müze Env.	Kitaptaki resim No.	Nereden geldiği
b. Türk - İslâm Eserleri Müzesi (devam) :		
142	—	Şehzade camii
138	—	Rüstem Pş. türbesi
122	—	Şehzade Mehmed türbesi
33	15	I. Ahmed türbesi
103	16	I. Ahmed türbesi
104	17	" "
99, 106	—	" "
125	31	Hamidiye türbesi
82, 123, 128, 130	—	" "
132, 134, 135, 136,		" "
139	—	" "
93	49	II. Mahmud türbesi
95	67	" "
105	36	" "
117	12	" "
84, 94, 97, 112,		" "
113	—	" "
116, 124, 126,		" "
131, 140	—	" "
74	46	Sultan Mecid türbesi
81, 98, 114,		
115	—	" " "
75	—	Şirmert Çavuş Camii (Aksaray - İstanbul)
80	23	Yenicami - Valide Sultan türbesi
83	24	Yenicami mahfili
90	34	Eyüp - Şahsultan türbesi
89	—	" " "
87	33	Eyüp - Mihrişah Sultan türbesi
86, 88	—	" " " "
91, 92, 96	—	V. Murad türbesi
100	35	Fatif - Nakşıdil Valide Sultan türbesi
101, 121	—	" " " " "

Müze Env.	Kitaptaki resim No.	Nereden geldiği
b. Türk - İslâm Eserleri Müzesi (devam) :		
102	—	Nuriosmaniye türbesi
107	—	S. İbrahim türbesi
109	—	Edirne Vakıflar Md.
110	—	Bebek - III. Ahmed camii
118	—	Âsarıatika Müzesi
119	—	Yenicami - Hatice Sultan türbesi
120, 133	—	Adile Sultan türbesi
79	57	Dr. Mustafa Münif Pş. hediyesi
129	—	Tezverendede türbesi
137	—	İstanbul: Çarşamba - Mehmed Ağa camii
78	26	Yıldız - Hamidiye camii
247	1	Çinilikköşkten Topkapusarayına, oradan Türk - İslâm Eserleri Müzesine.
c. Ankara - Etnografya Müzesi :		
461	72	İstanbul - Türk Etnografya Komisyonunca satın alınmıştır.
463	71	Ankara Âsarıatika Müzesinden
5523	59	İstanbul - Türk Etnografya Komisyonunca satın alınmıştır.
9545	61	İstanbul: Ayvansaray, Hz. Cabir türbesi
9879	70	İstanbul: Ayasofya camii
12417	10	İstanbul: Rumelihisarından
12781	9	Ankara: Hacı Bayram türbesinden
12782	8	Ankara: Hacı Bayram camiinden
14183	62	İktisat Vekâletinden
d. Konya Eski Eserler Müzesi :		
332	2	Mevlânâ dergâhından
333	3	" "

Müze Env.	Kitaptaki resim No.	Nereden geldiği
d. Konya Eski Eserler Müzesi: (devam)		
334	42	Mevlânâ, dergâhından
335	28	" "
337	5	" "
e. Niğde Müzesi :		
—	6	Niğde: Sungur Bey camiinden

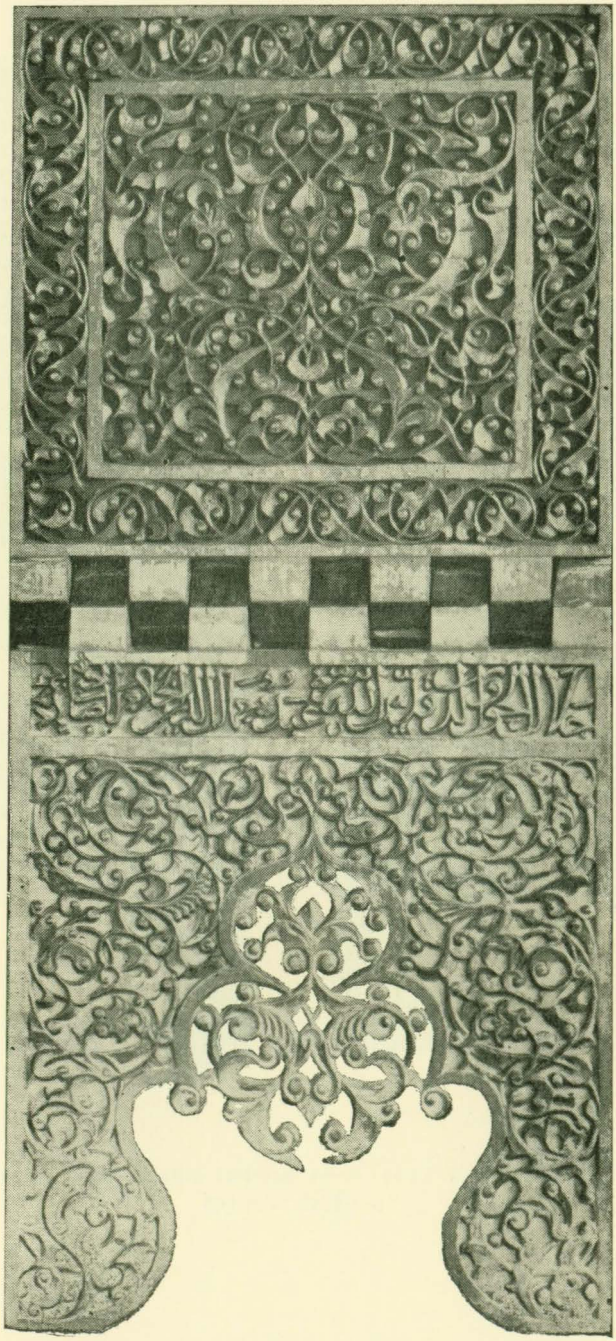
Not :

Topkapısarayı Müzesi (Kutsal emanetler) dairesinde (Altun kaplama bir rahle) ve rahle üzerinde de (Altun kaplama bir sandık) vardır. Sultan Aziz tarafından yaptırılup hediye edilmiştir. Sandık içinde, kıymetli bohçalara sarılı olarak (Hz. Peygamber'in Hırka-i Şerîfi) muhafaza edilmektedir.

A B

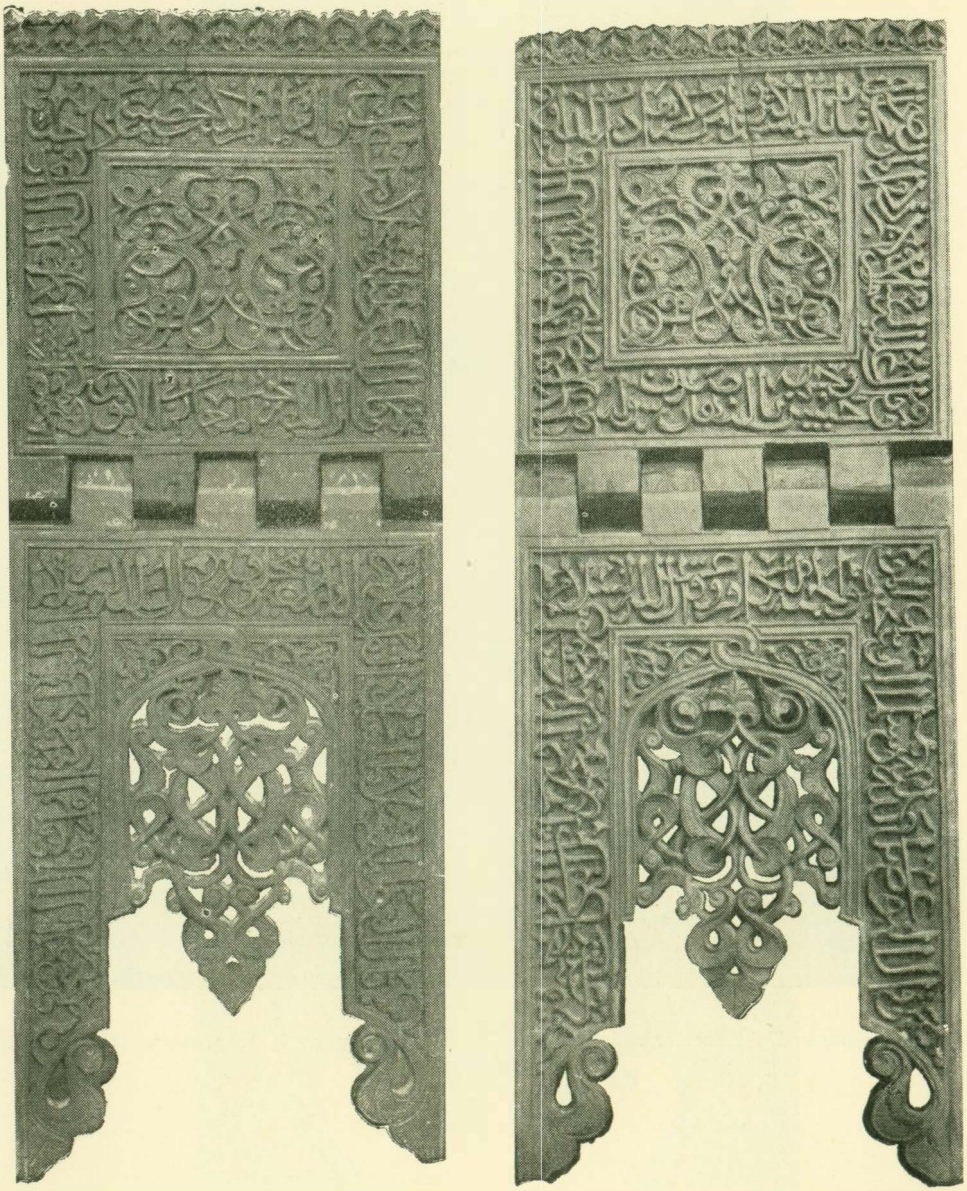
1. İstanbul: Türk - İslâm eserleri müzesi - Env. N: 247
(XIII. Yüzyıl)

2. Konya: Eski eserler müzesi - Env. 332
(XIII. Yüzyıl)

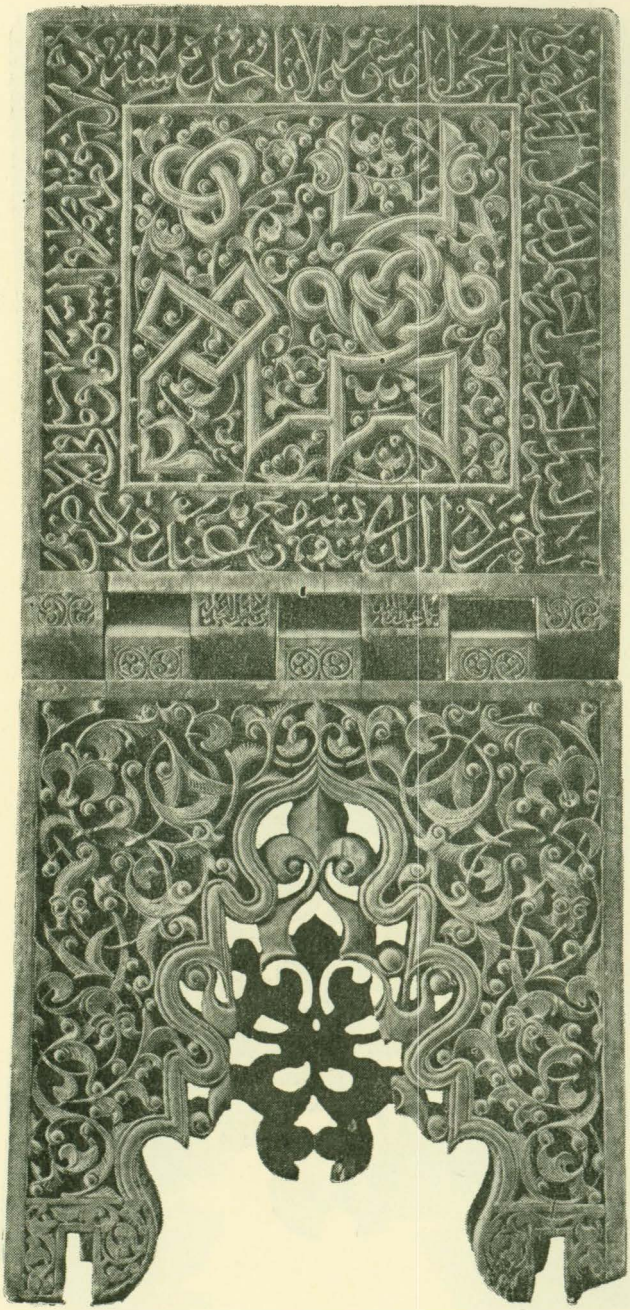

2/A. Konya: Eski eserler müzesi - Env. N: 332 (Üst pano iç tarafındaki lake "Arma" (XIII. Yüzyıl)

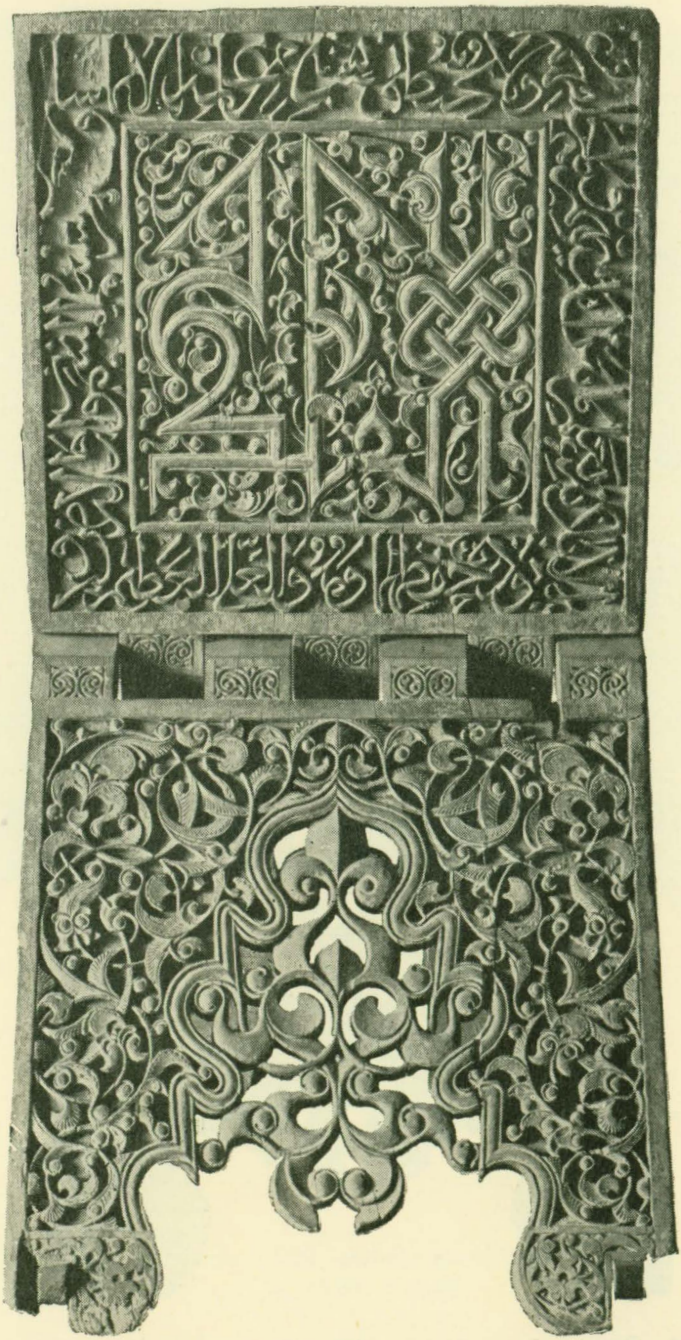

A B

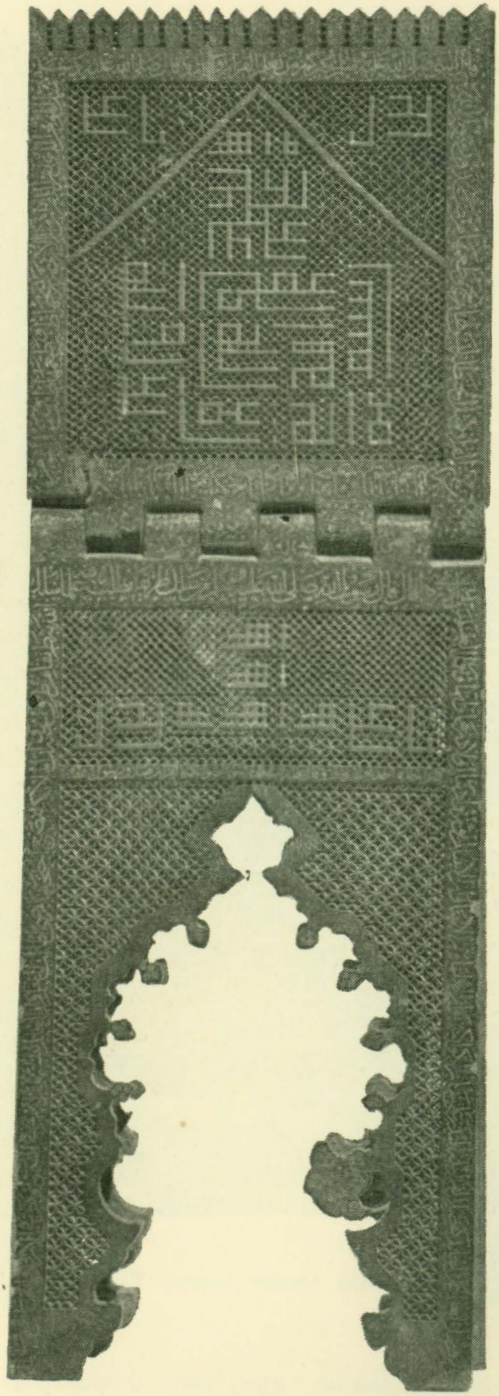
3. Konya: Eski eserler müzesi - Env. N: 333
(XIII. Yüzyıl)

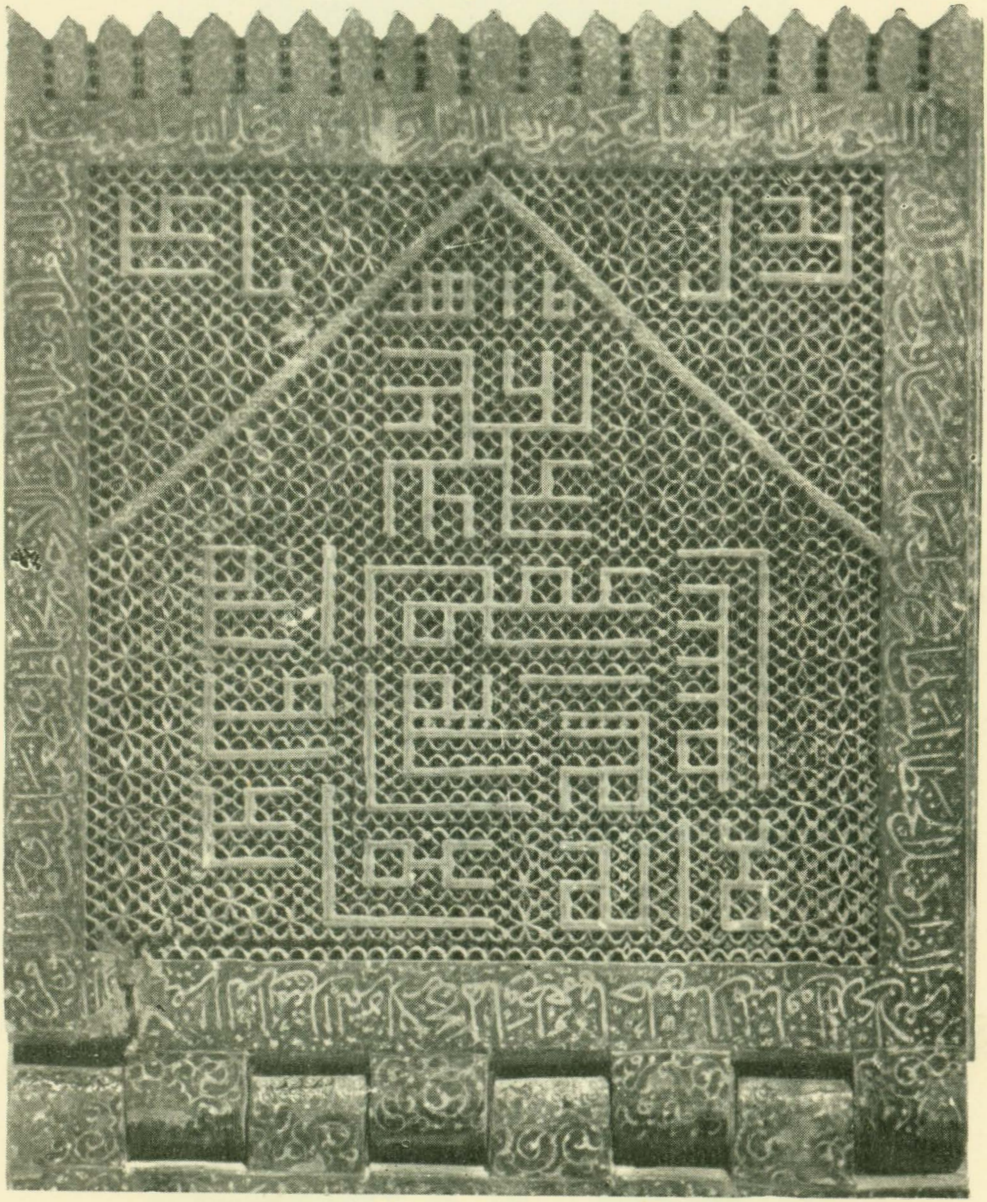
4. Berlin müzesi - İslâm san'atları kısmı - Env. N: J. 584
(XIII. Yüzyıl)

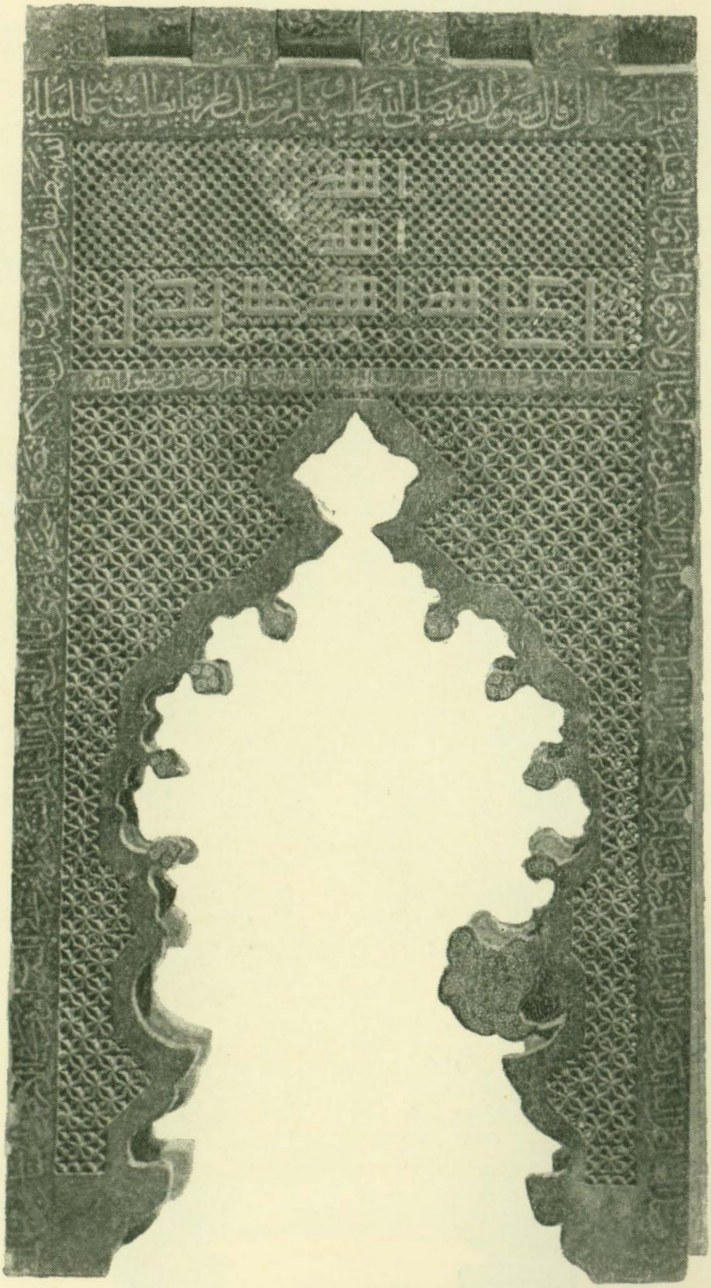
4. (B) Berlin müzesi - İslâm san'atları kısmı - Env. N: J. 584
(XIII. Yüzyıl)

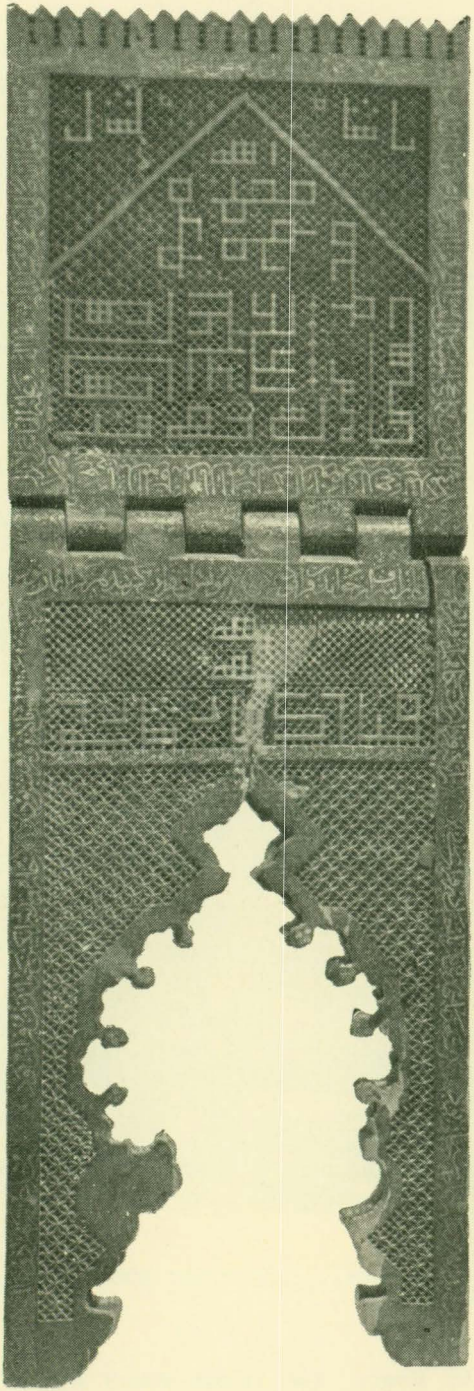
5. (A) Konya: Eski eserler müzesi - Env. N: 337

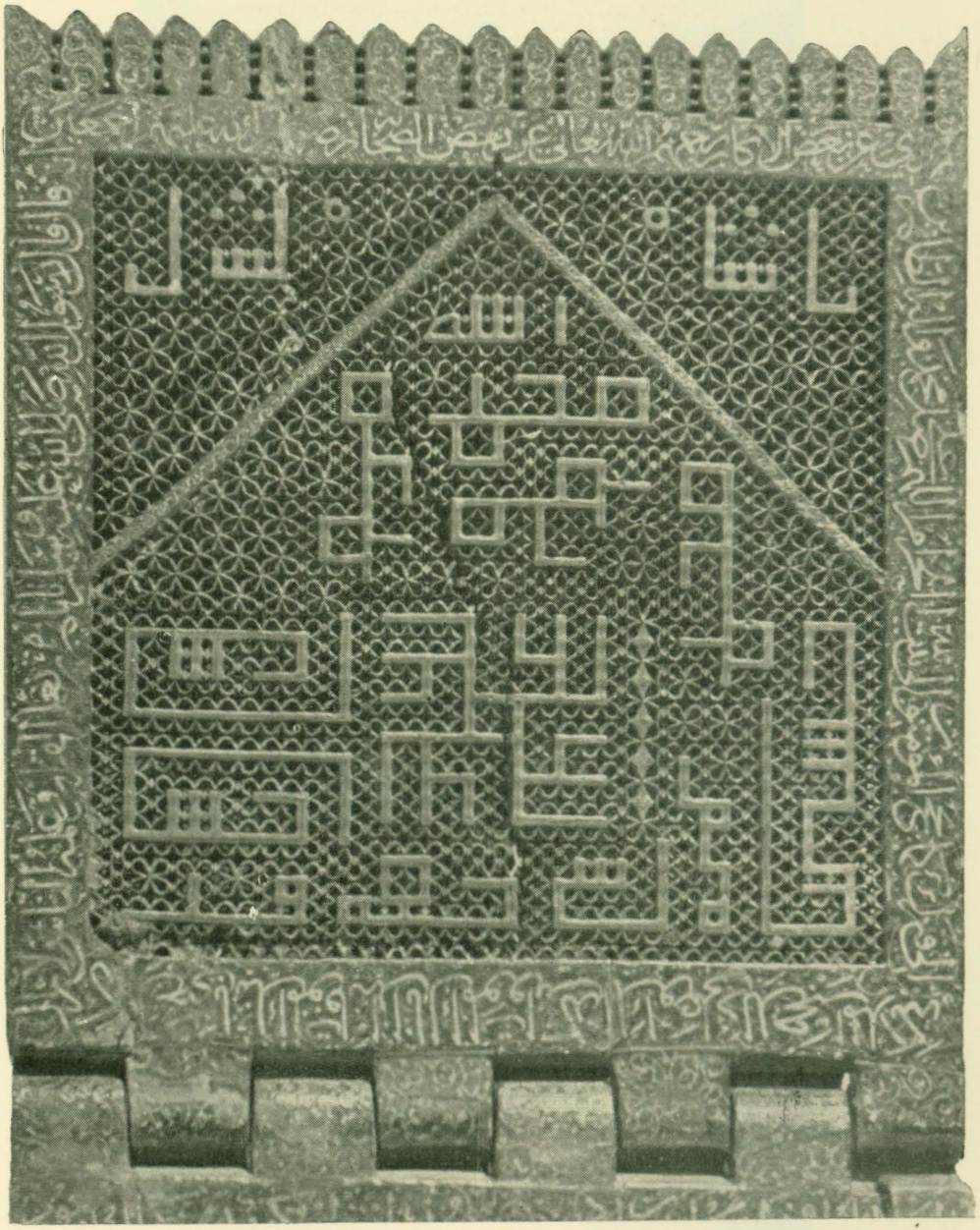
5. (B) Konya: Eski eserler müzesi - Env. N: 337

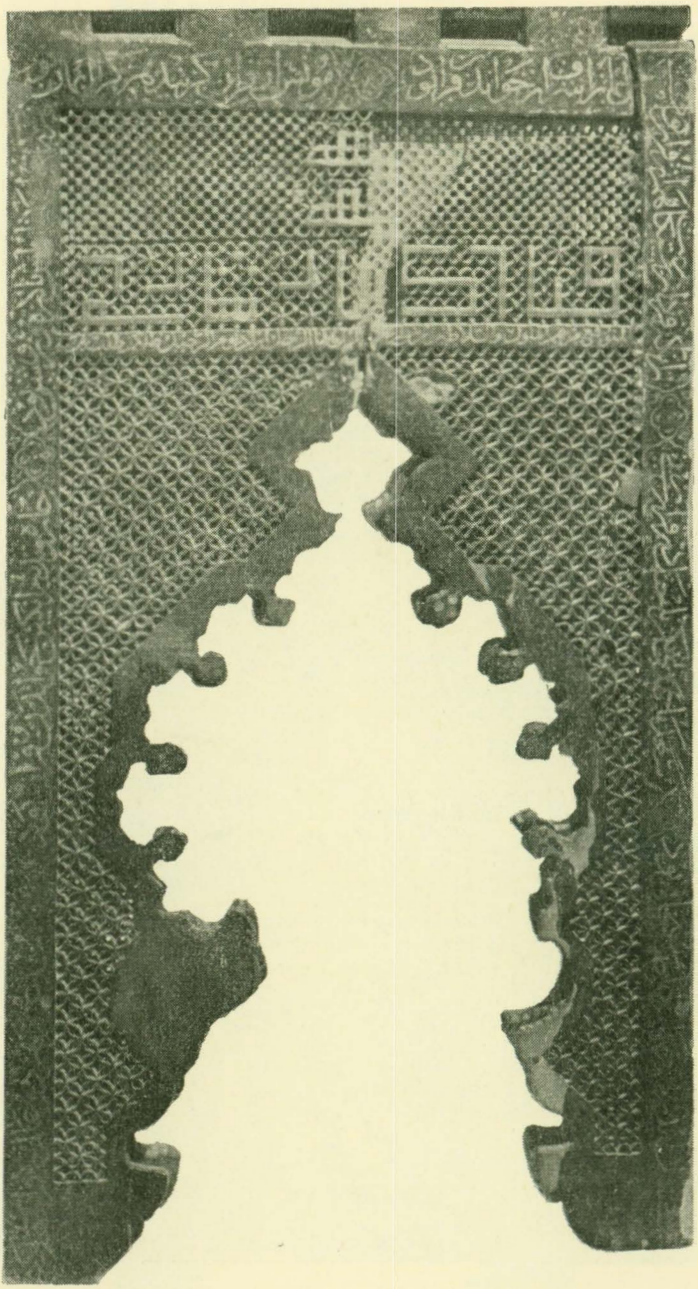
5. (C) Konya: Eski eserler müzesi - Env. N: 337

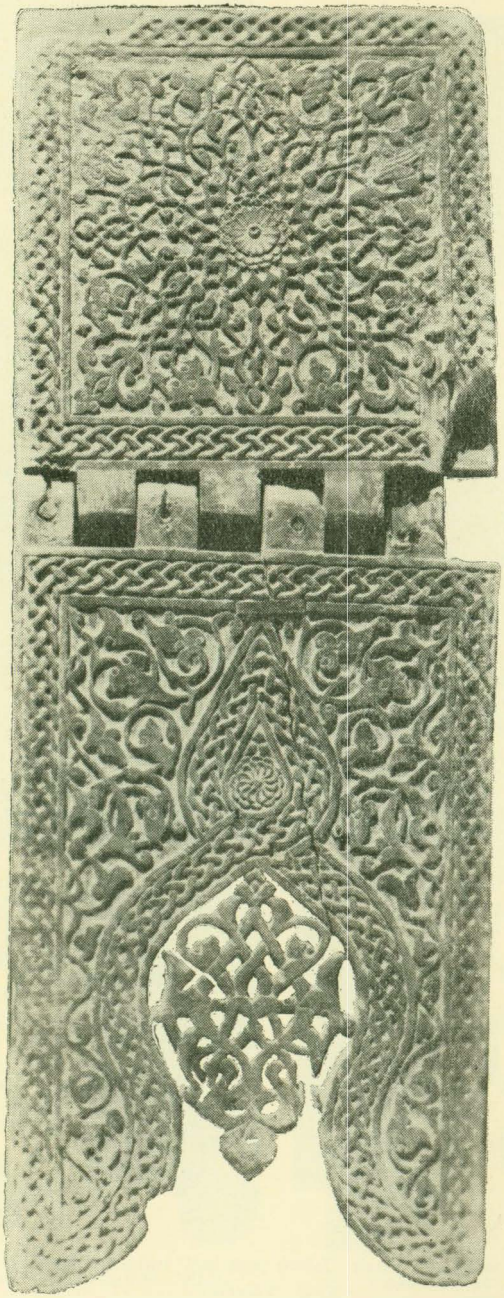
5. (D) Konya: Eski eserler müzesi - Env. N: 337

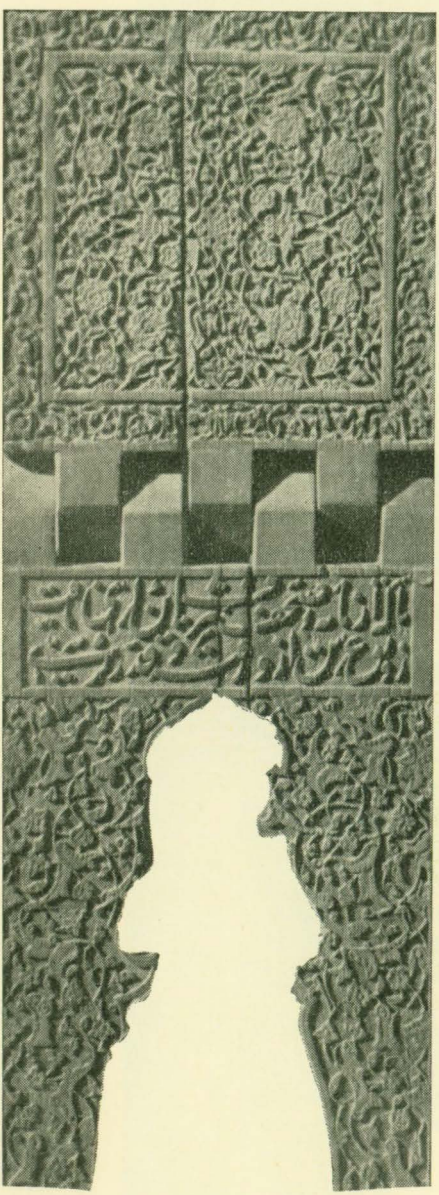
5 (E) Konya: Eski eserler müzesi - Env' N: 337

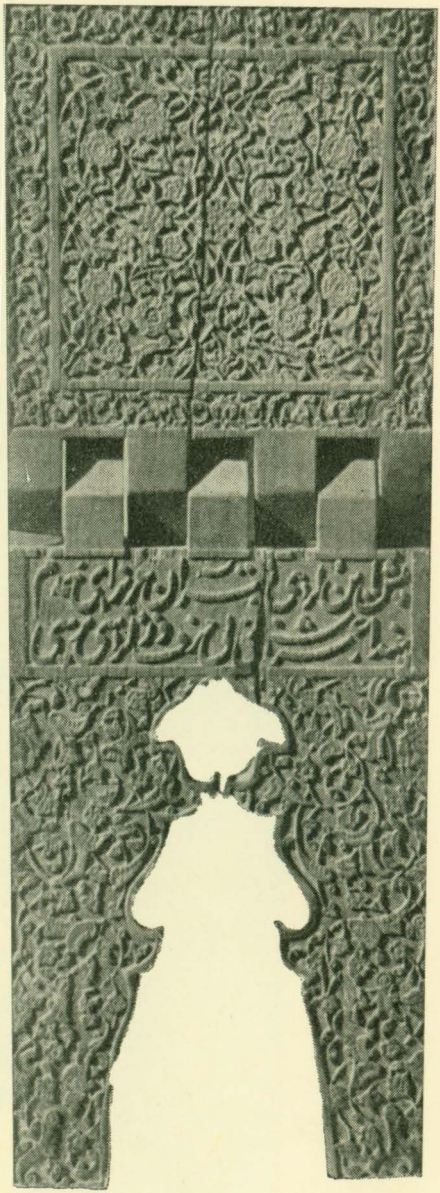
5. (F) Konya: Eski eserler müzesi - Env. N: 337

6. Niğde: müzesi
(XIV. Yüzyıl)

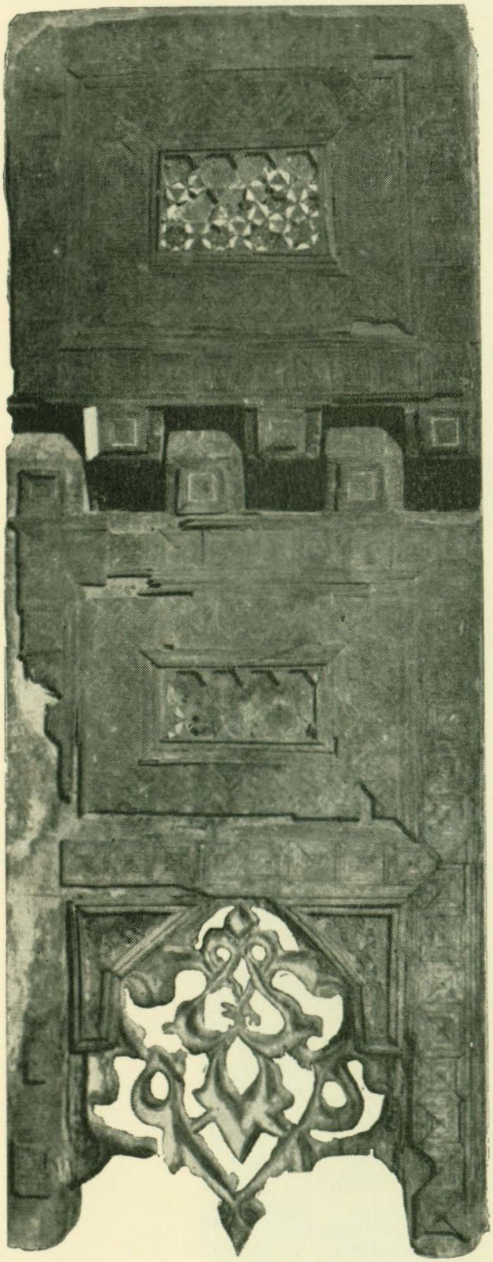

A

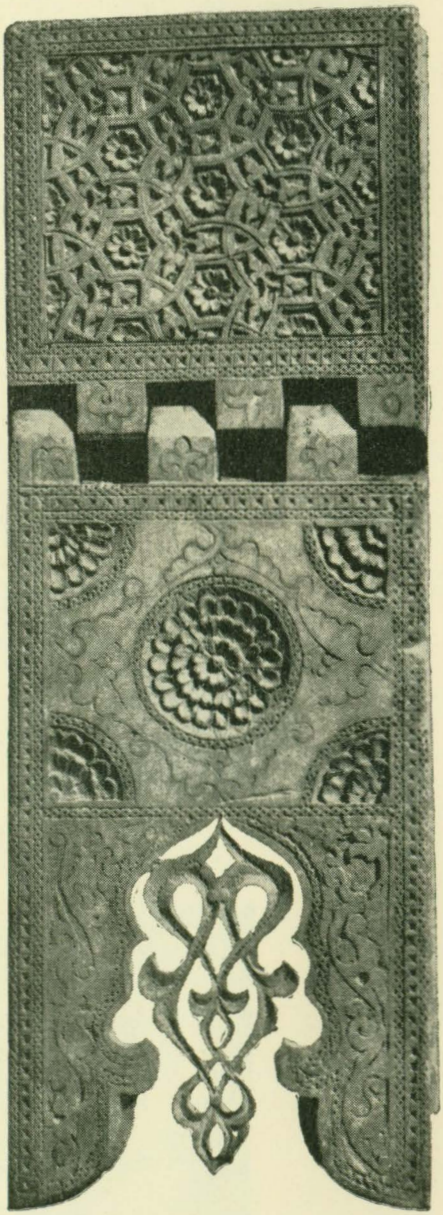

B

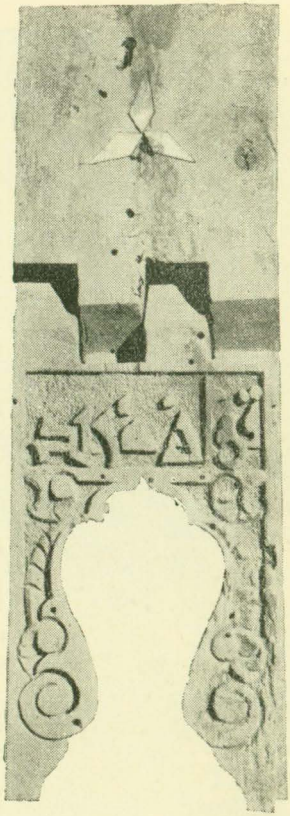
7. İstanbul: Türk - İslâm eserleri müzesi - Env. N: 77
(XIV. Yüzyıl)

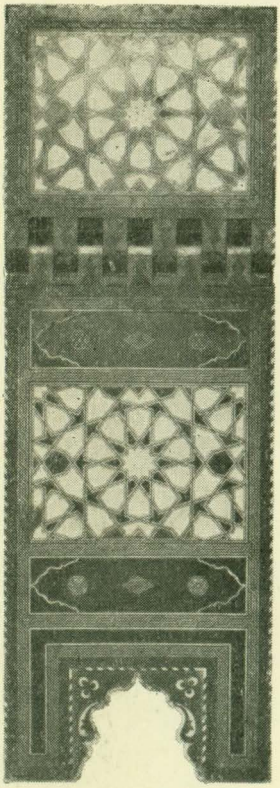
8. Ankara: Etnoğrafya müzesi - Env.
N: 12782
(XIV. Yüzyıl)

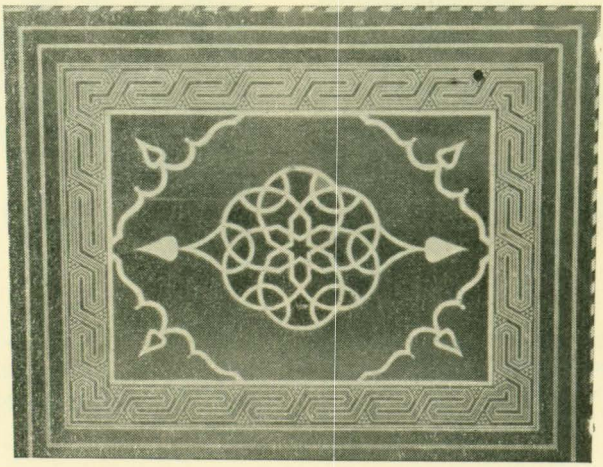
9. Ankara: Etnoğrafya müzesi - Env.
N: 12781
(XV. Yüzyıl)

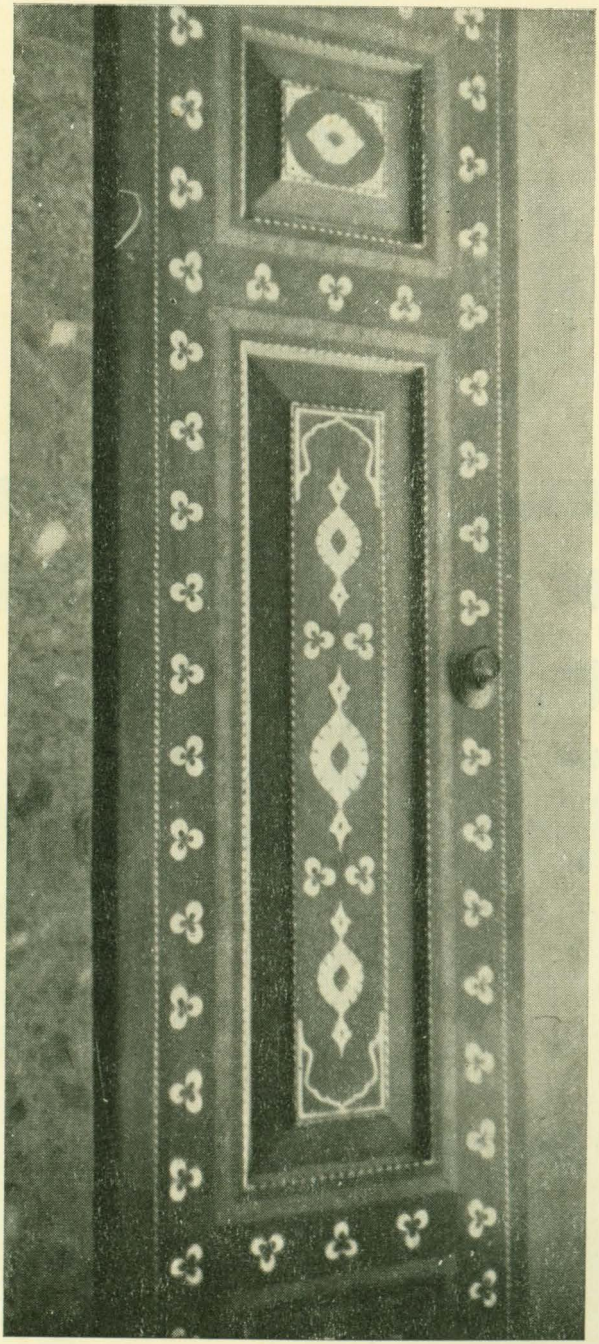

10. Ankara: Etnoğrafya müzesi - Env. N: 12417 (XV. Yüzyıl)

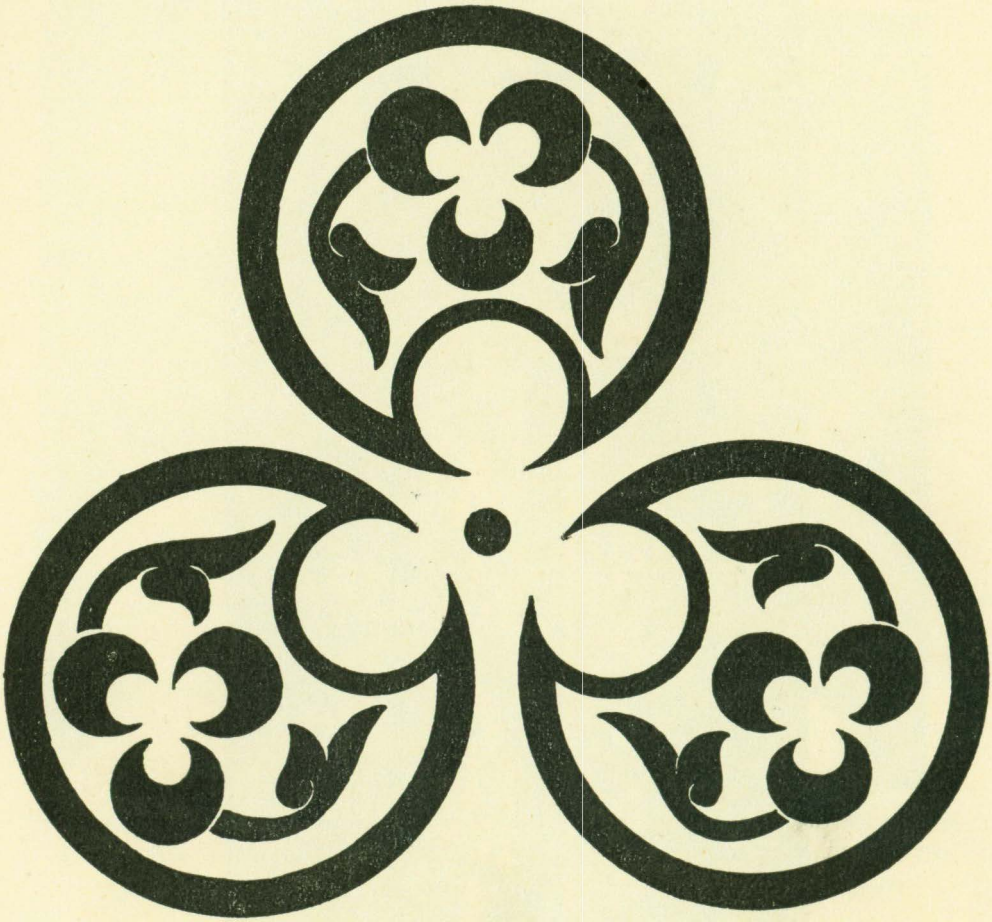

11. (A) İstanbul: Türk - İslâm eserleri müzesi - Env. 127 (XVI. Yüzyıl)

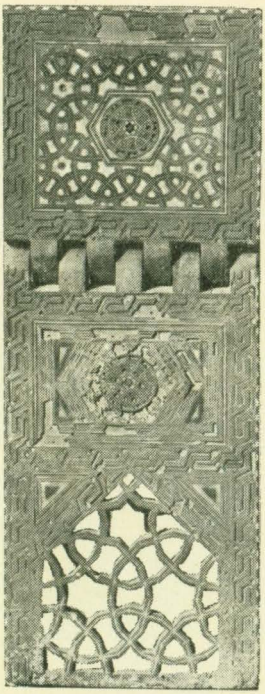

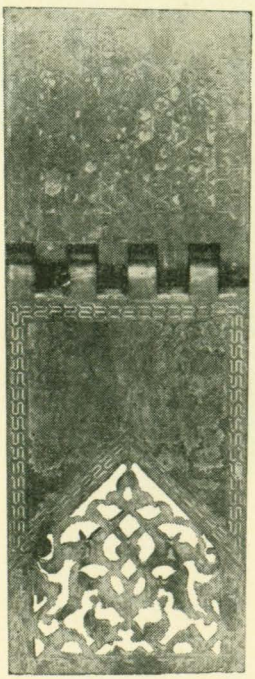
11. (B) Süleymaniye camii hünkâr mahfili pencere kanadı, XVI. Yüzyıl

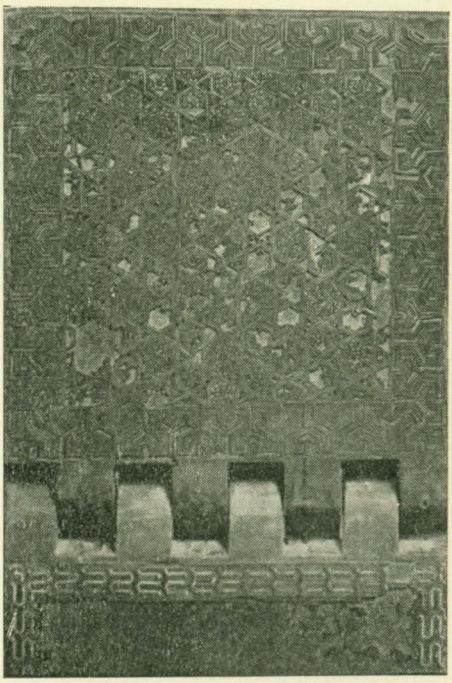

11. (C) Eyüp - Ferhat Pş. türbesi - İbrahim ibn Ferhat Pş. taş lahdi üzerindeki süs motiflerinden, XVI. Yüzyıl

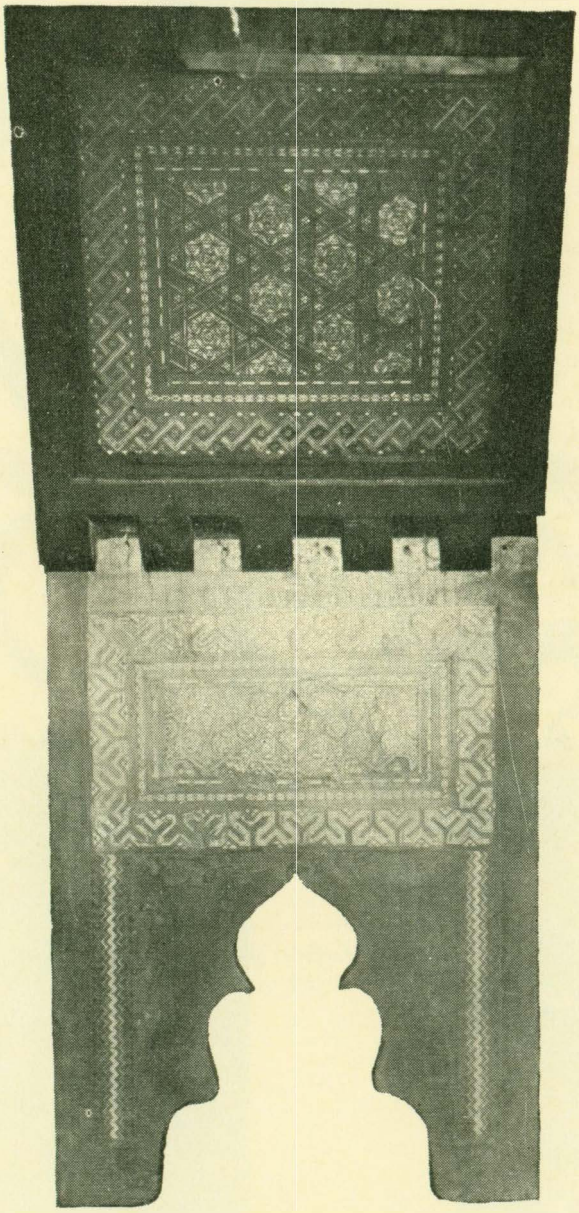

12. İstanbul: Türk - İslâm eserleri müzesi - Env. N: 117 (XVI.)

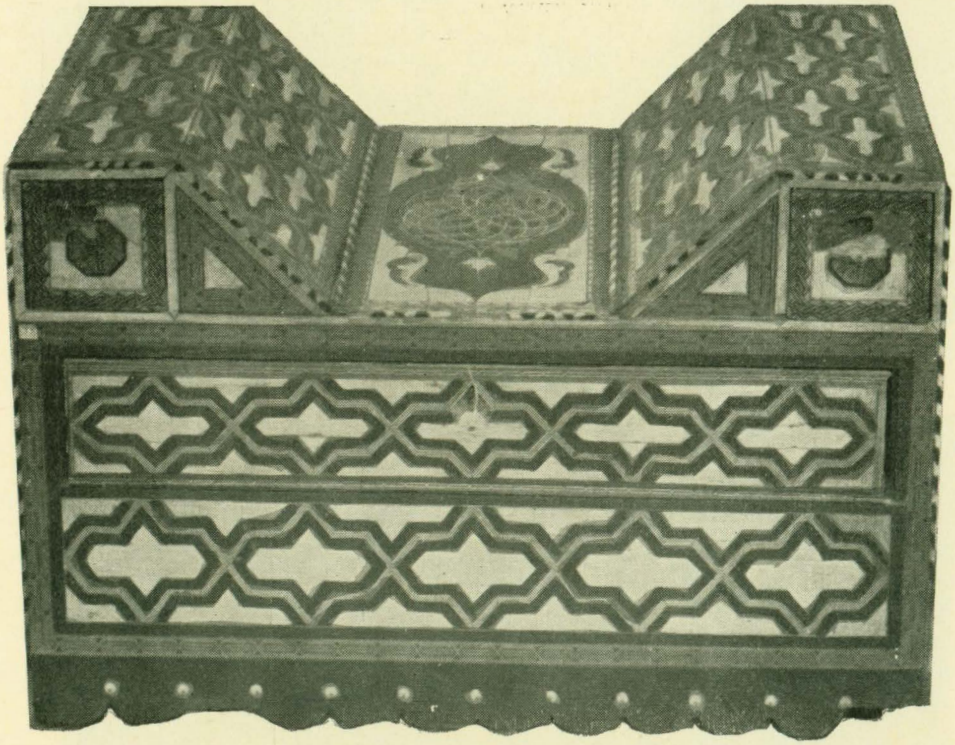

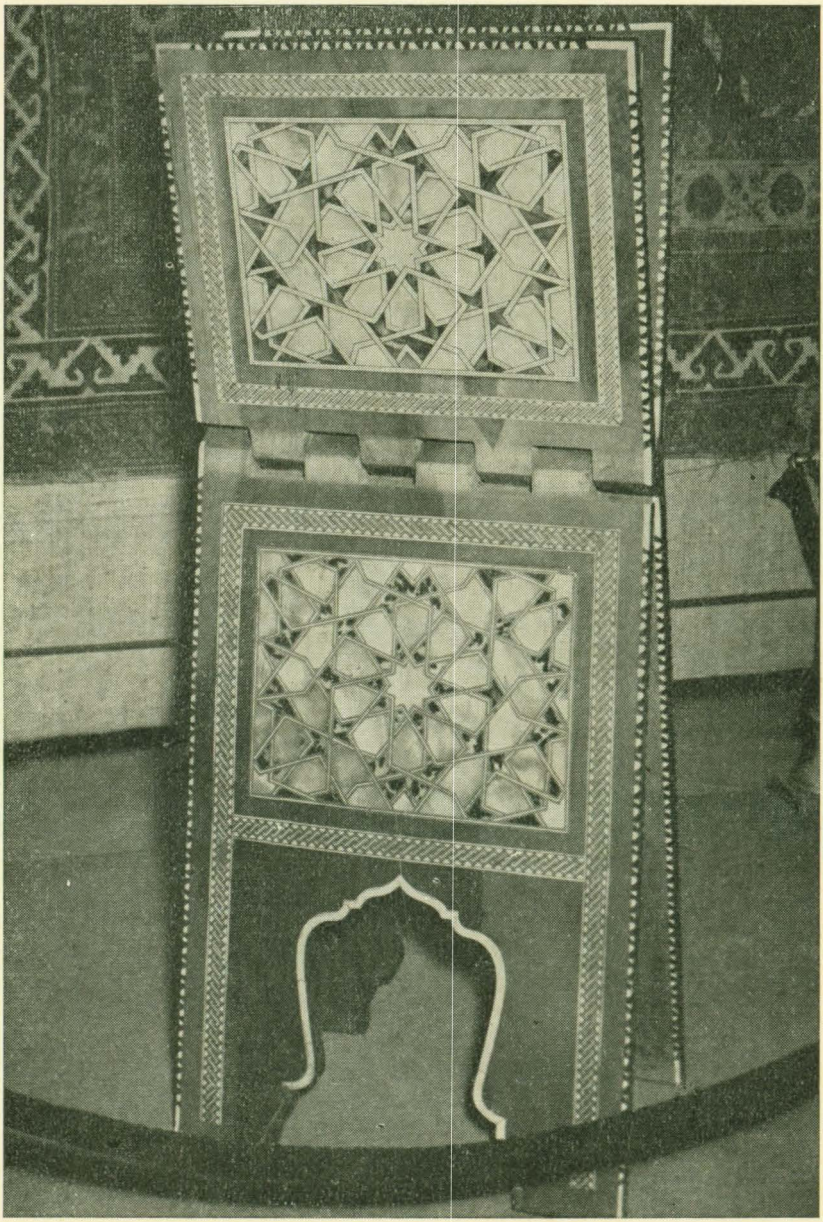
13. Çankırı: Ulucami (XVI.)

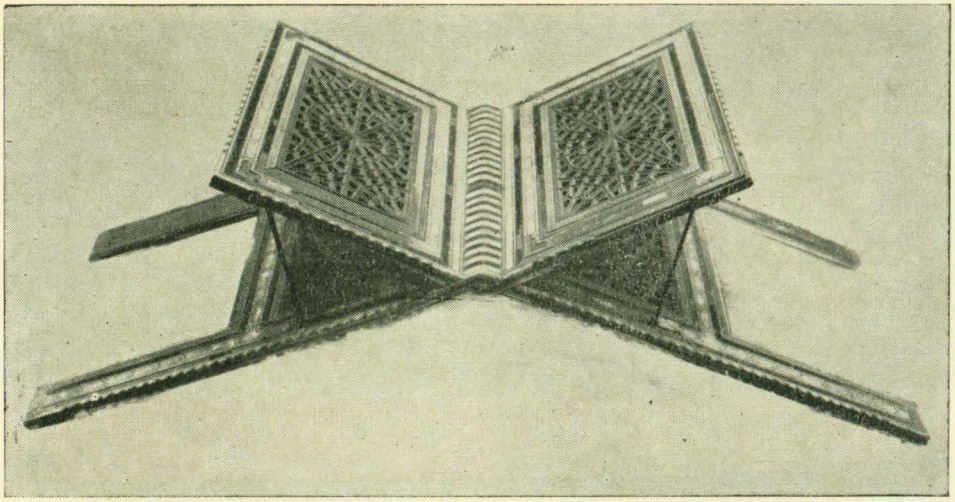
14. Bursa - Yeşil Cami
(Halen Bursa müzesindedir. Env. N. 182)
XVI. Yüzyıl

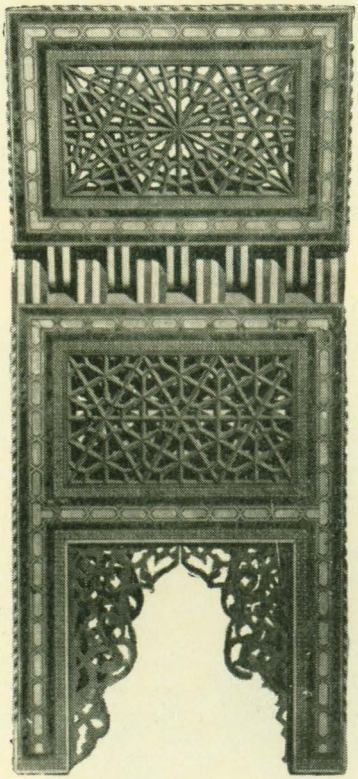
15. İstanbul: Türk - İslâm eserleri müzesi - Env. N: 33
(XVII.)

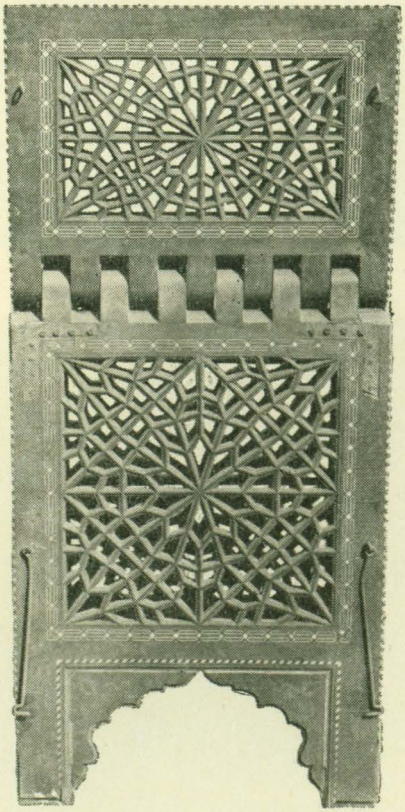
16. İstanbul: Türk - İslâm eserleri müzesi - Env. N: 103 (XVII.)

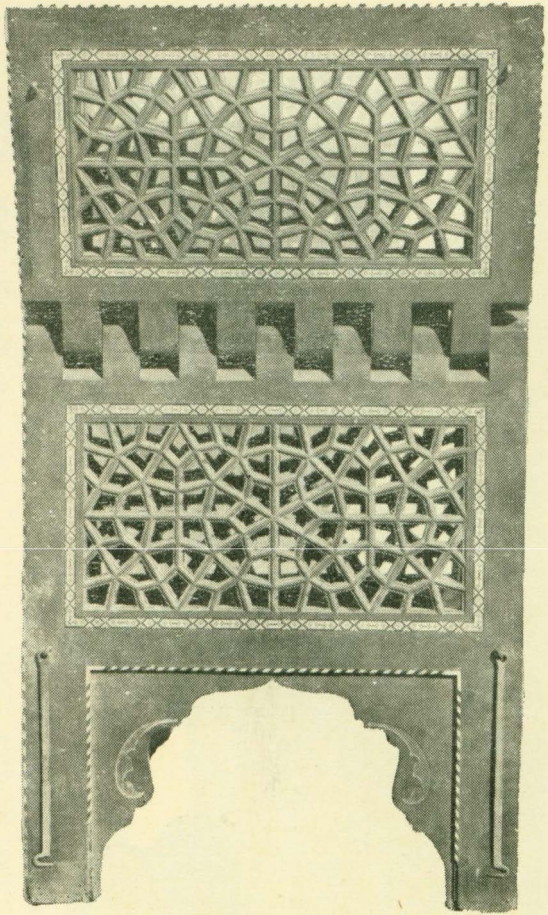
17. İstanbul: Türk - İslâm eserleri müzesi - Env. N: 104 (XVII.)

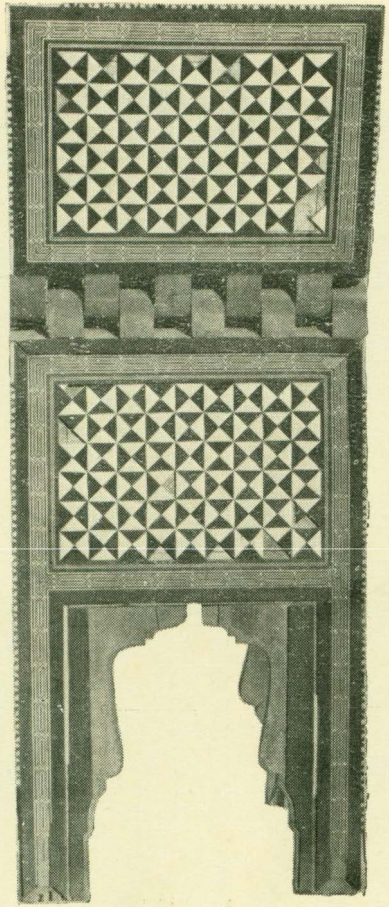
18. İstanbul: Topkapısarayı müzesi- Env. N: 27/4 (XVII.)

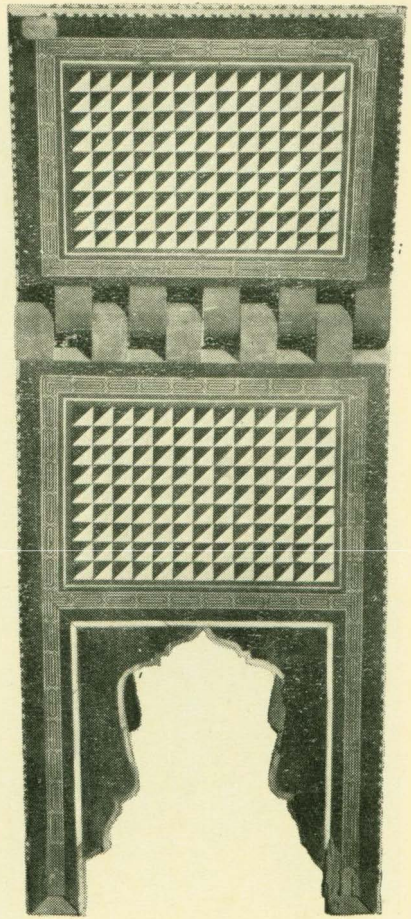
19. İstanbul: Topkapısarayı müzesi - Env. N: 27/30 (XVII.)

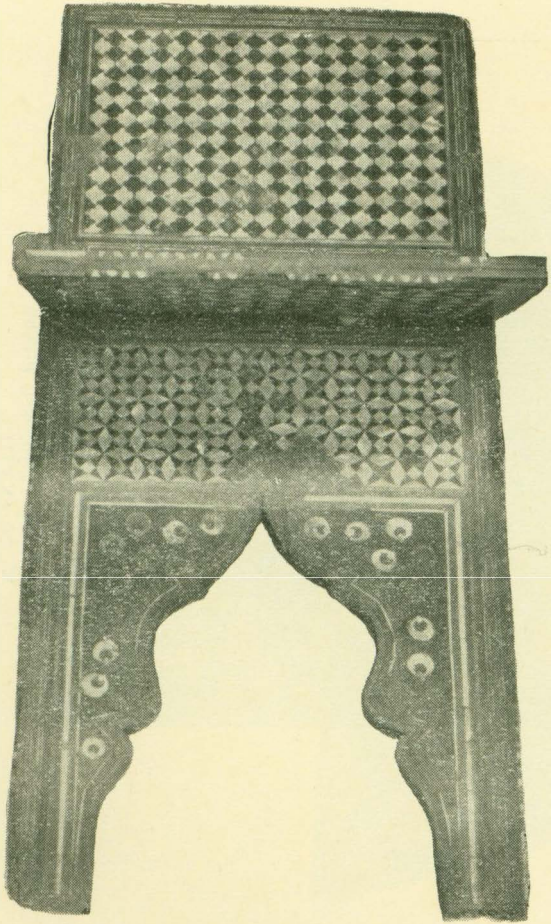
20. İstanbul: Topkapısarayı müzesi - Env. N: 27/31 (XVII.)

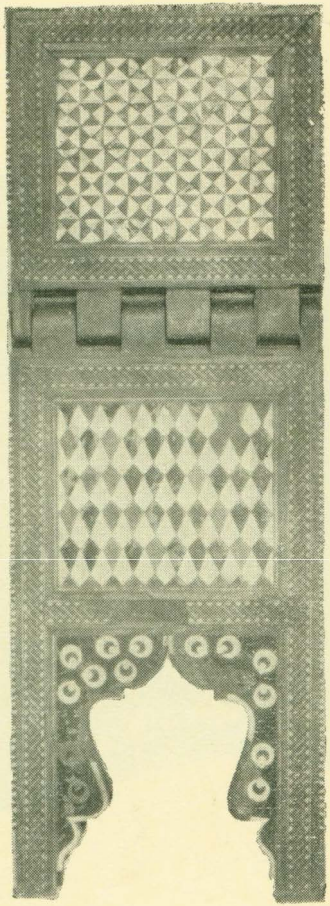
21. İstanbul: Topkapısarayı müzesi - Env. N: 27/29 (XVII.)

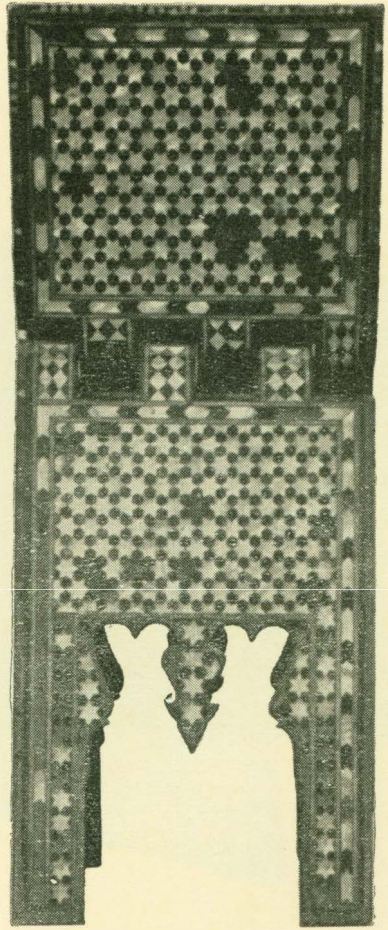
22. İstanbul: Topkapısarayı müzesi - Env. 27/2 (XVII.)

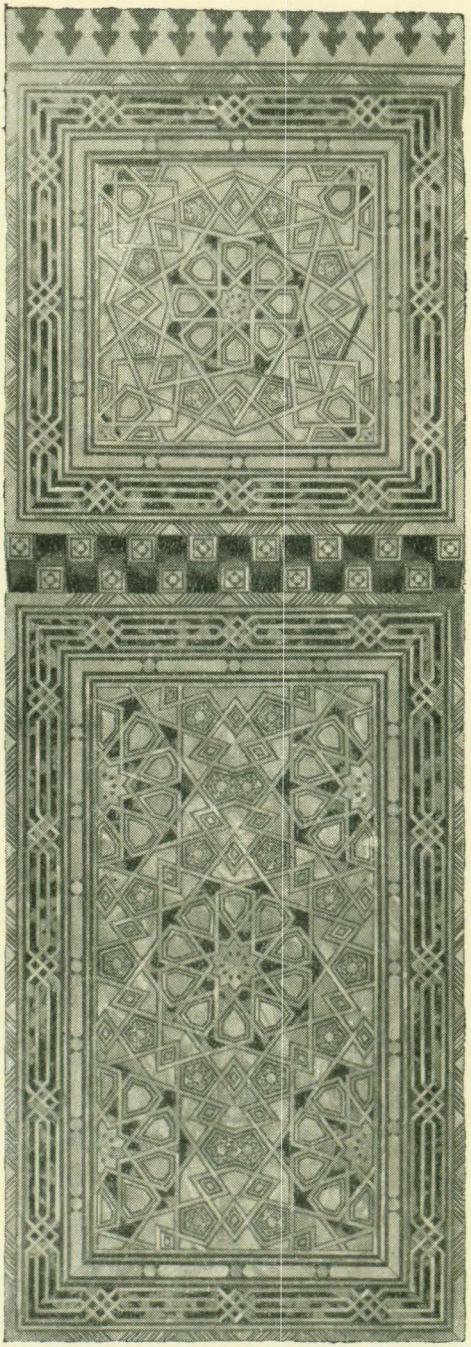
23. İstanbul: Türk - İslâm eserleri müzesi - Env. N: 80 (XVII.)

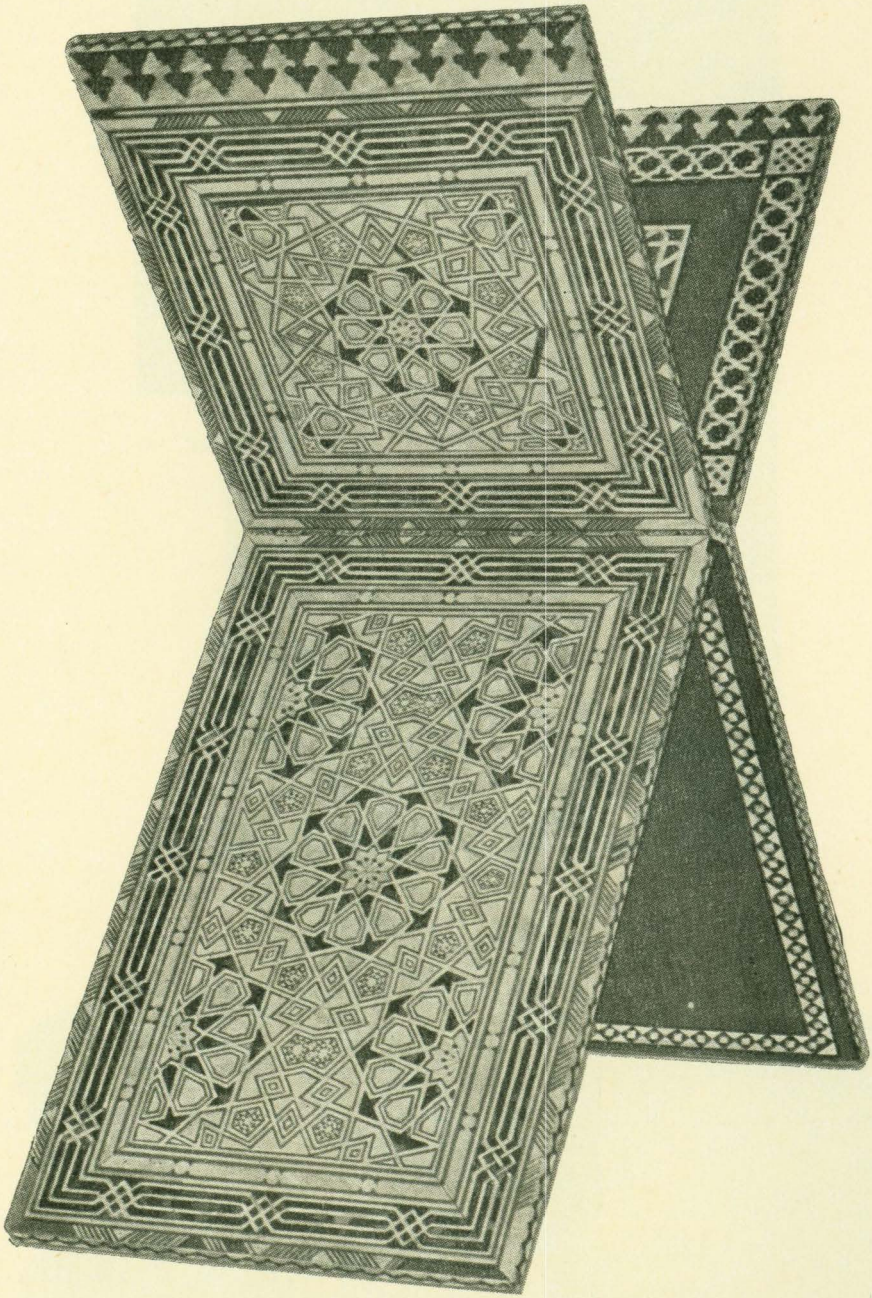
24. İstanbul: Türk - İslâm eserleri müzesi - Env. N: 83 (XVII.).

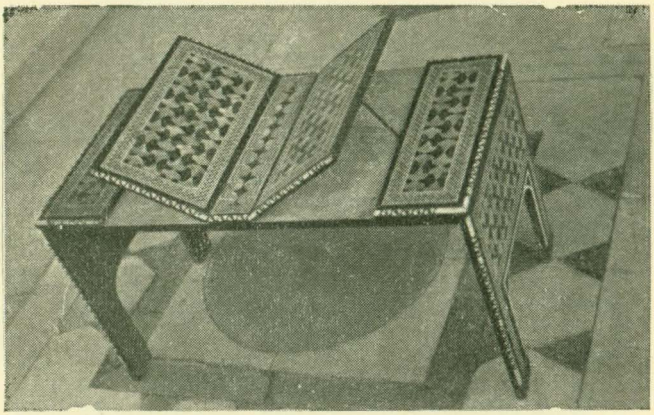
25. İstanbul - Feneryolu - İstasyon camii (XVII.)

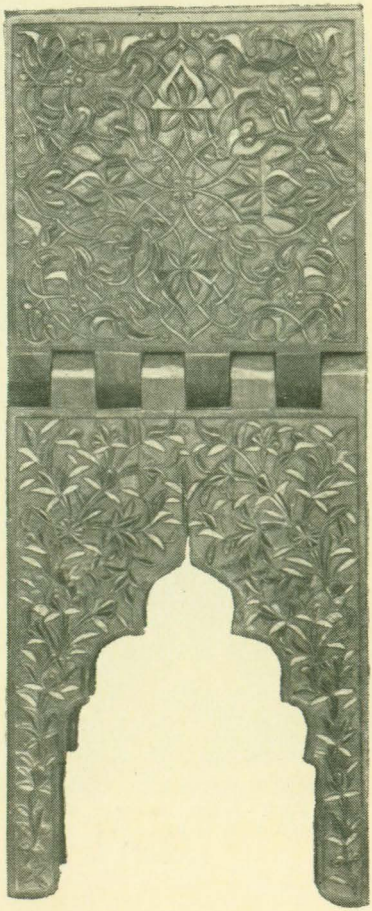
26. İstanbul: Türk - İslâm eserleri müzesi - Env. N: 78 (XVIII.)

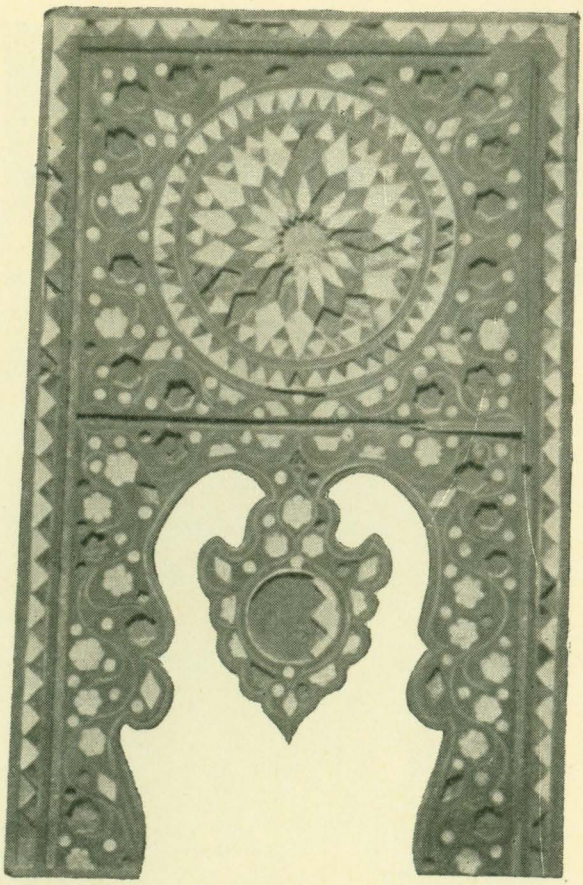
27. (B) Türk - İslâm eserleri müzesi - Env. N: 78
(XVIII.)

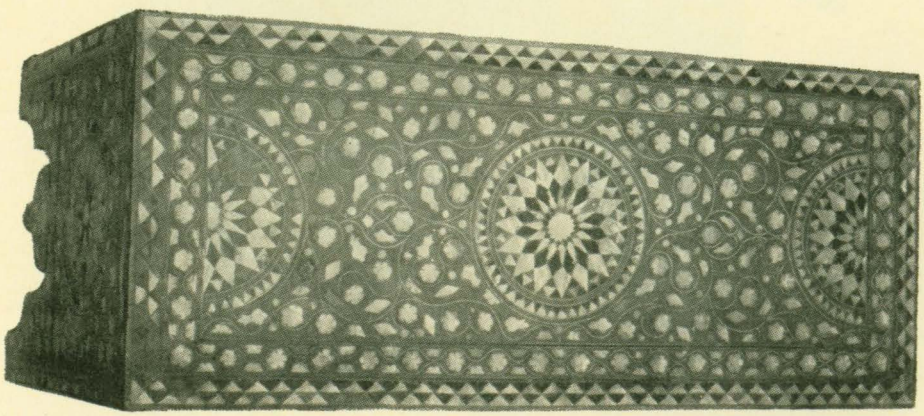
27. İstanbul: Topkapısarayı müzesi - III. Ahmed kütüphanesi (XVIII.)

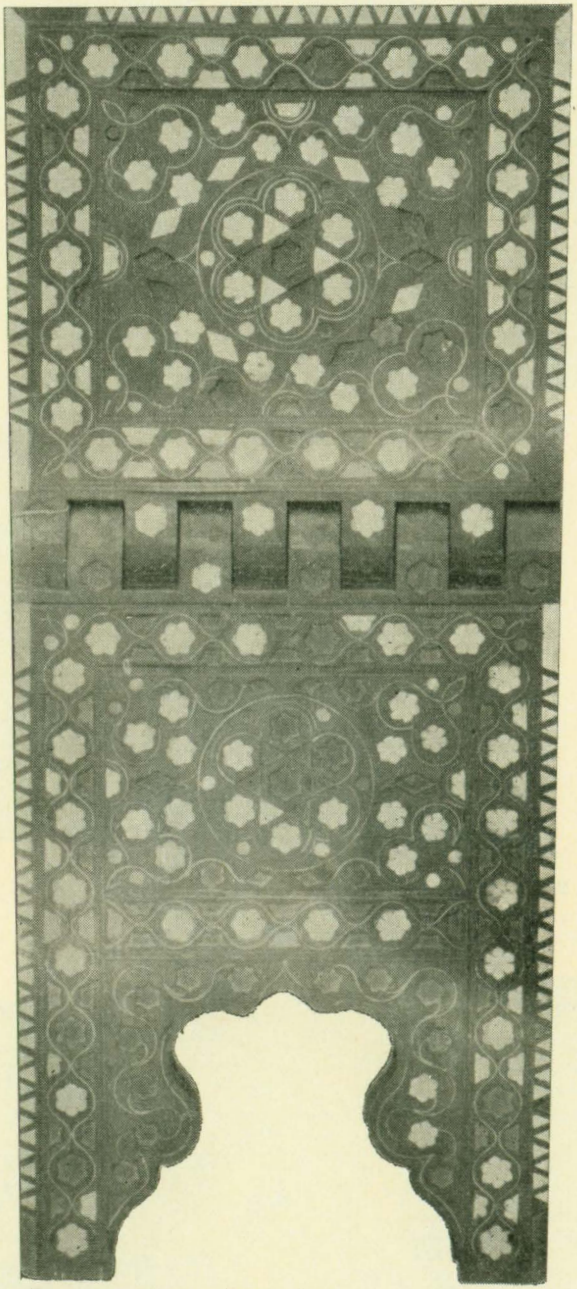
28. Konya: Eski eserler müzesi - Env. N: 335 (XVIII.)

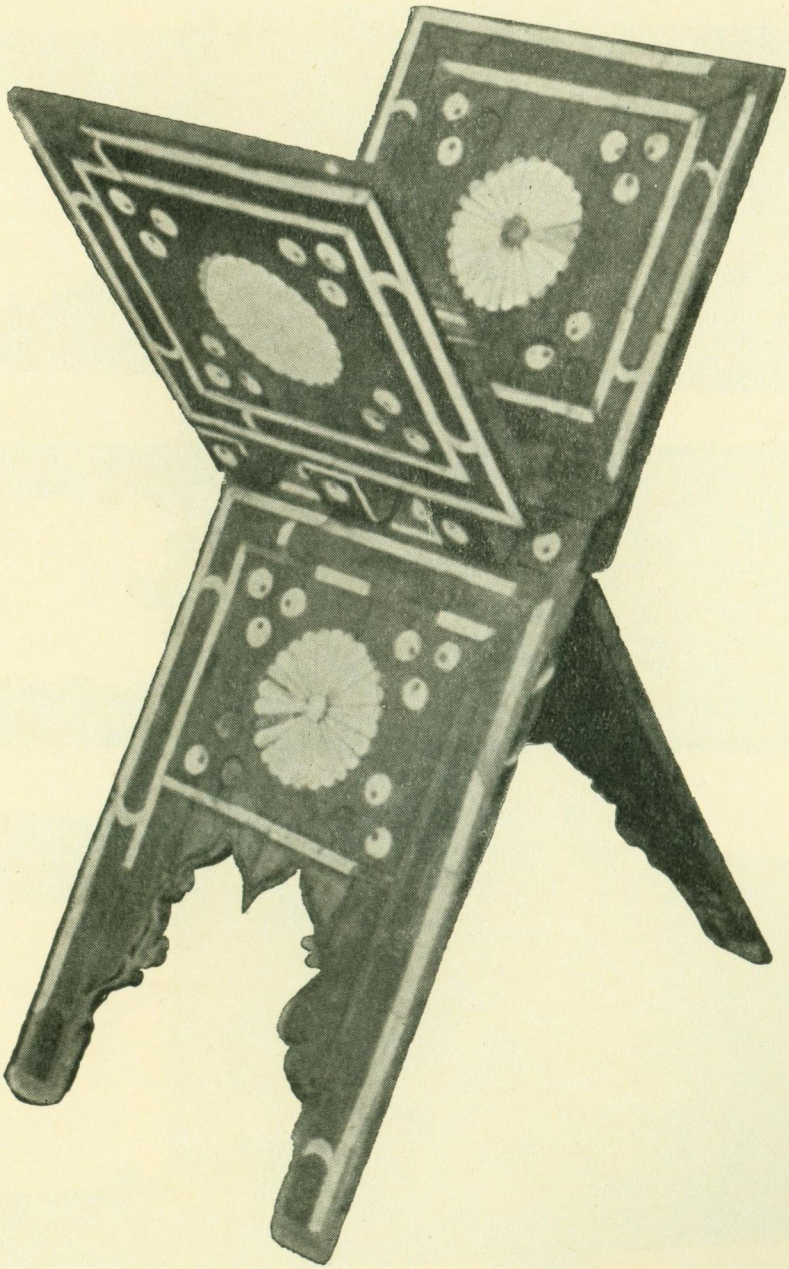
29. İstanbul: Ayasofya kütüphanesi (Ders rahlesi) (XVIII.)

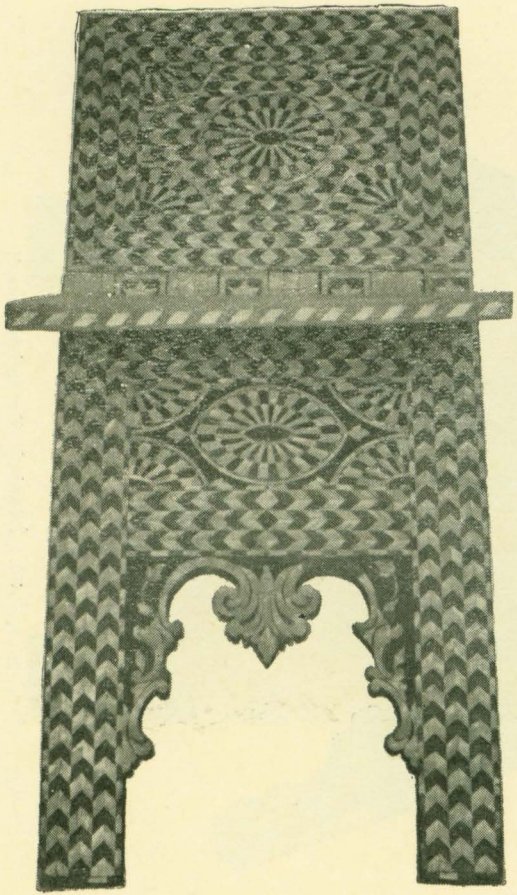
30. İstanbul: Türk - İslâm eserleri müzesi - Env. N: 108 (Ders rahlesi) (XVIII.)

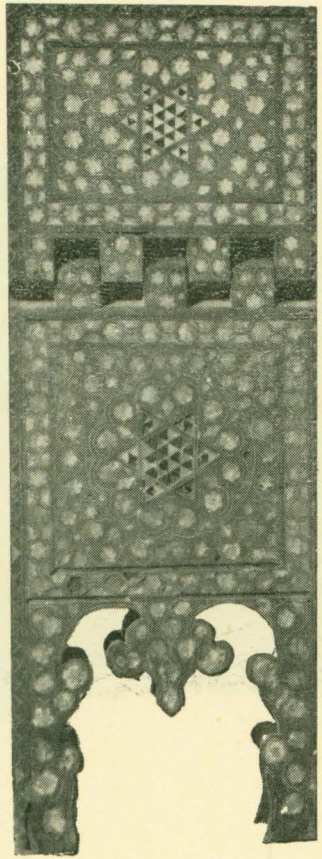
31. İstanbul: Türk - İslâm eserleri müzesi - Env. N: 125 (XVIII.)

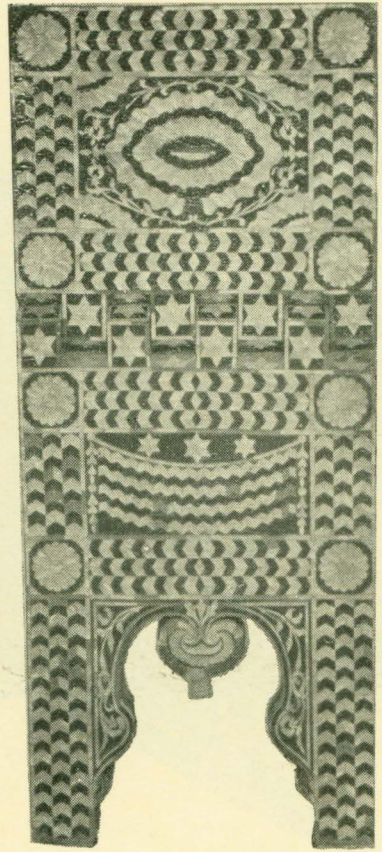
32. İstanbul: Beylerbeyi camii
(XVIII.)

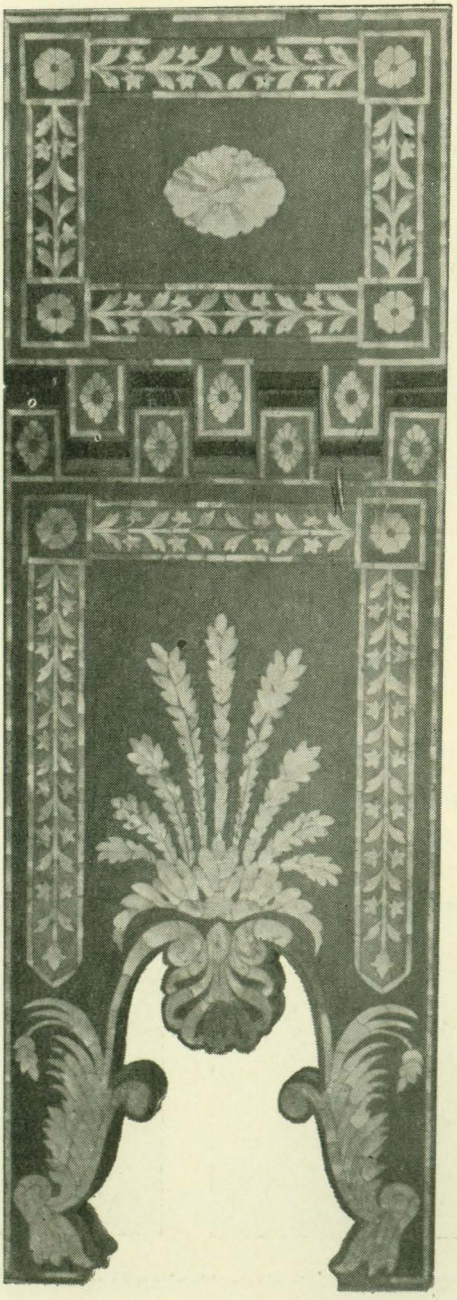
33. İstanbul: Türk - İslâm eserleri müzesi - Env. N: 87 (XVIII. sonu)

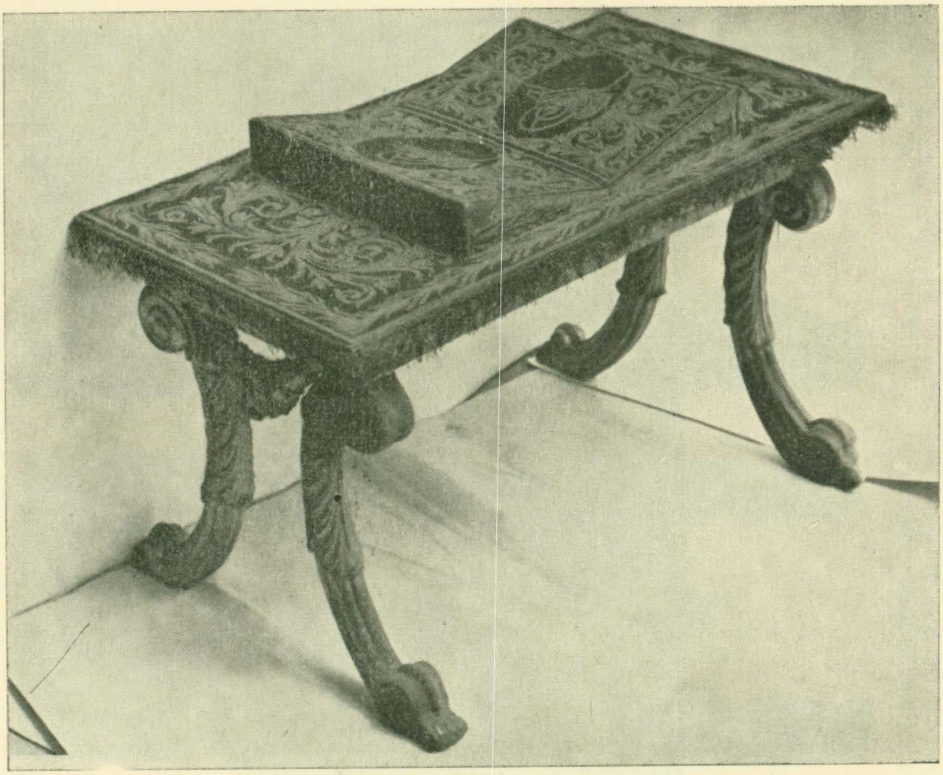
34. İstanbul: Türk - İslâm eserleri müzesi - Env. N: 90 (XIX).

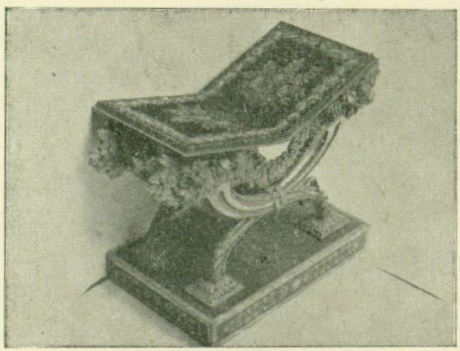
35. İstanbul: Türk - İslâm eserleri müzesi - Env. N: 100 (XIX. başı).

36. Istanbul: Türk - Isläm eserleri müzesi - Env. N: 105 (XIX.)

37. İstanbul: Topkapısarayı - Şehzadeler dairesi - Env. N: 8/496 (XIX.)

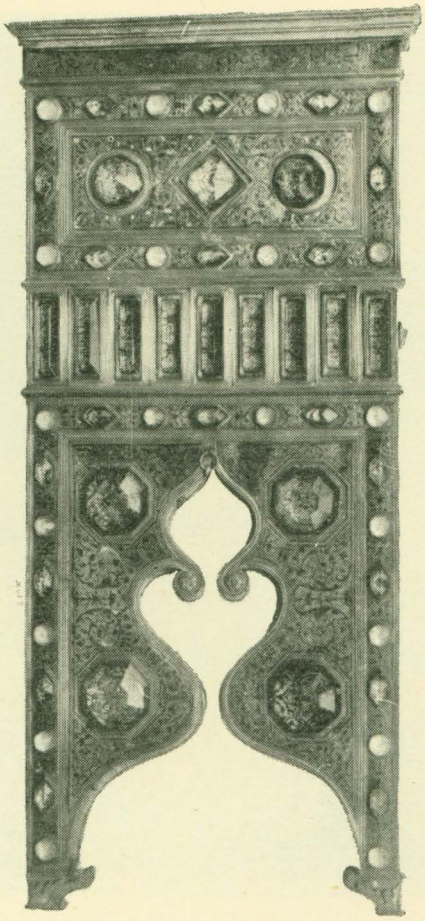

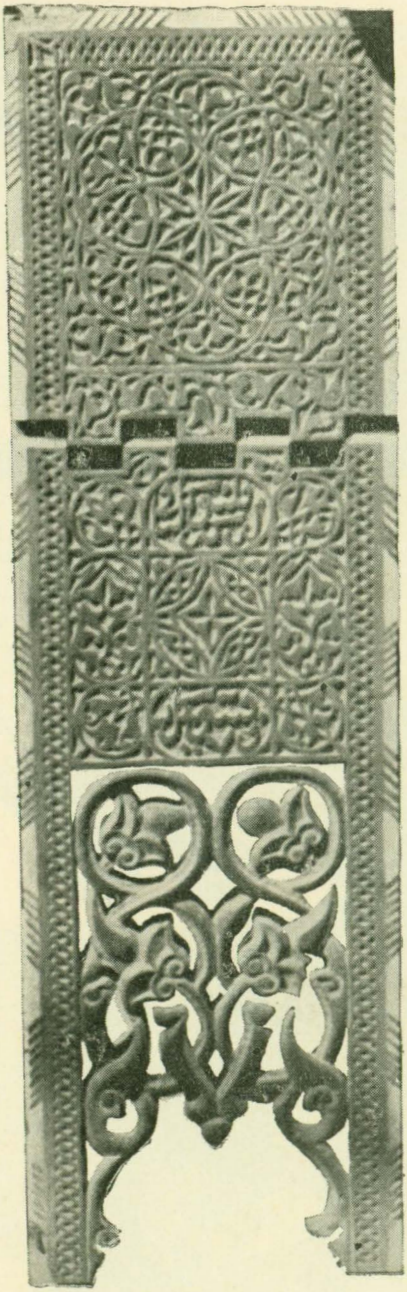
38. İstanbul: Topkapısarayı - Şehzadeler dairesi - Env. N: 8/497 (XIX.)

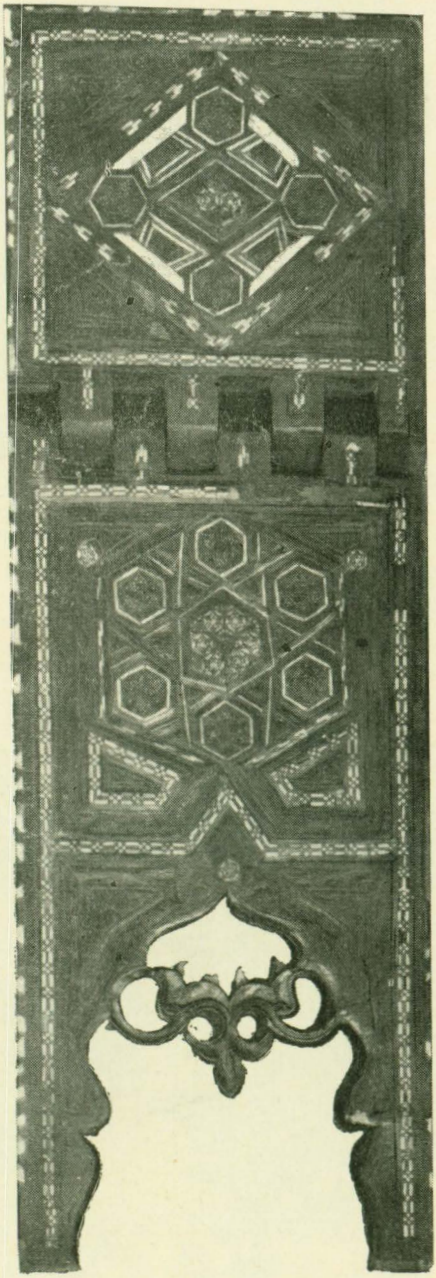
39. İstanbul: Topkapısarayı müzesi - Hazine dairesi - I. salon - Env. N: 2118

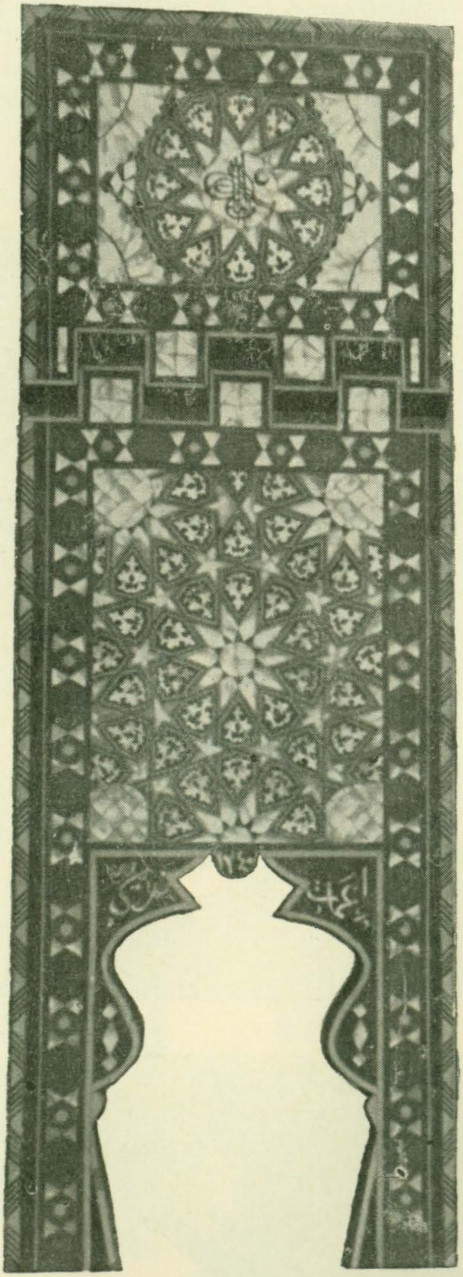
40. İstanbul: Topkapısarayı - Hazine dairesi - I. salon - Env. N: 3398

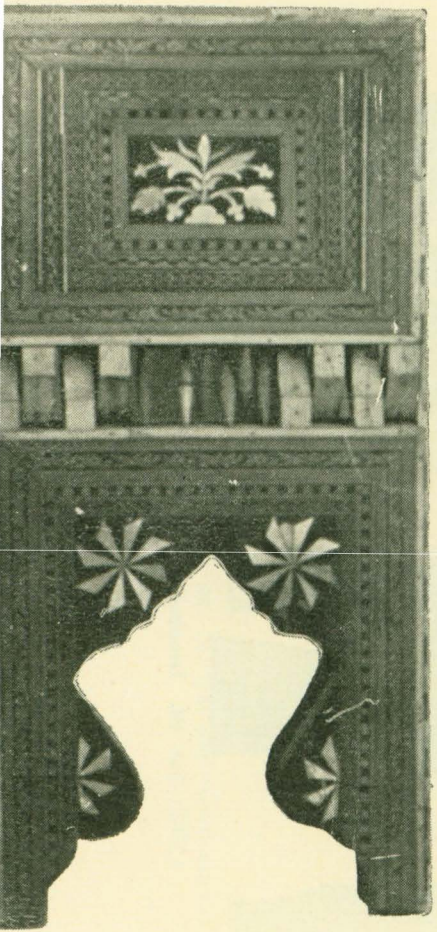
41. İstanbul: Ressam Bay Feyhamı. Duran özel kolleksiyonundan (XIX.)

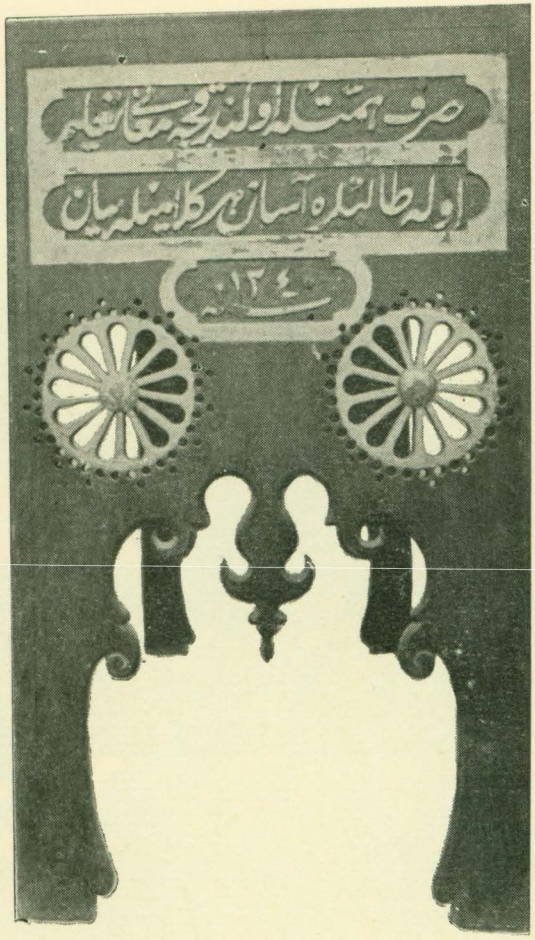
42. Konya: Eski eserler muzesı - Env. N: 334 (XIX.)

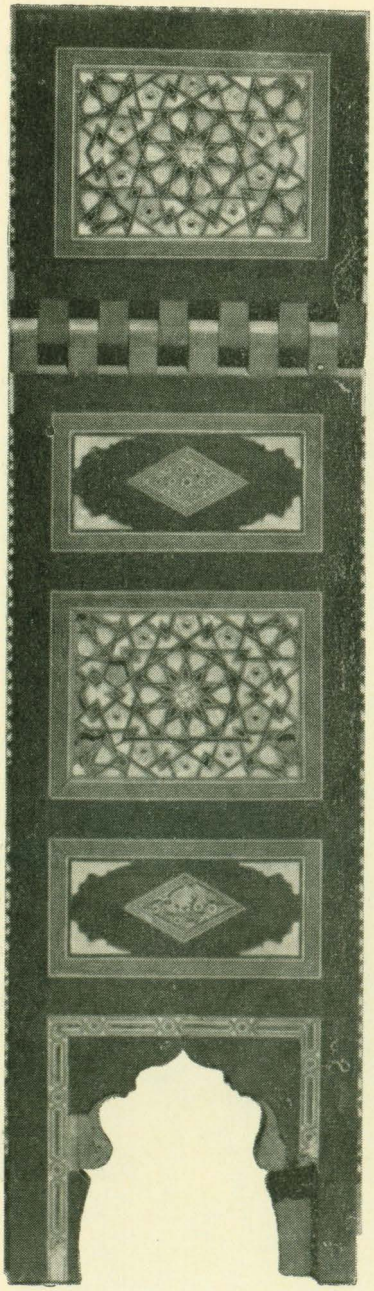
43. İstanbul: Avukat Bay Talat özel koleksiyonundan (XIX.)

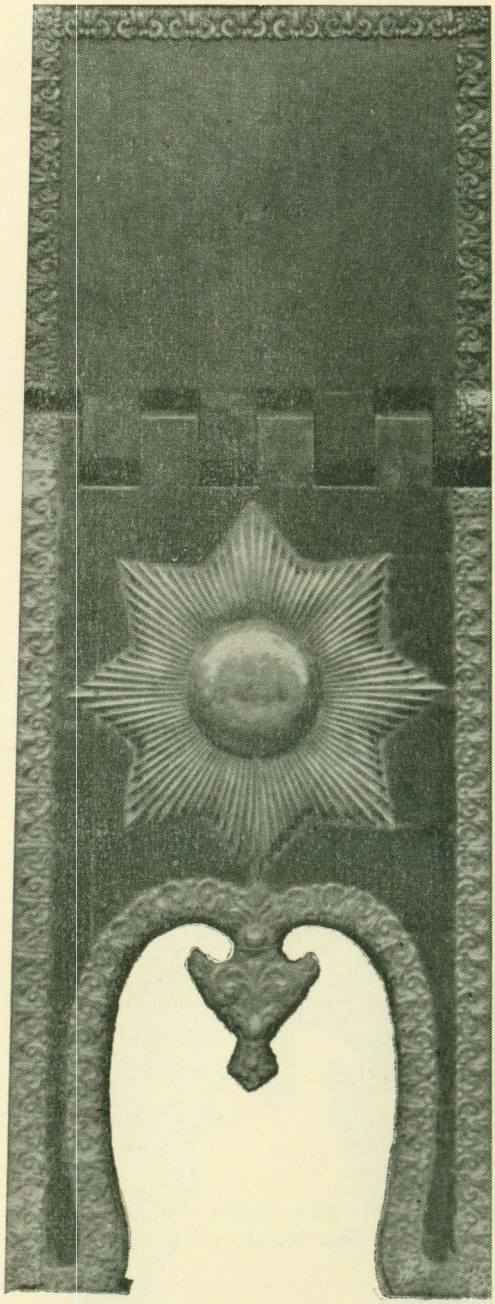
44. İstanbul: Avukat Bay Talât özel kolleksiyonundan (XIX.)

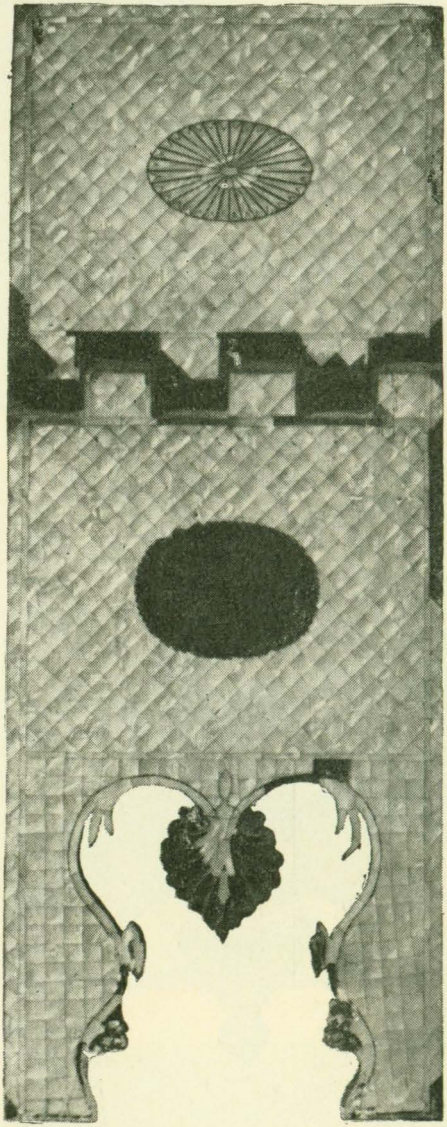
45. Edirne: Sultan Selim camii (XIX.)

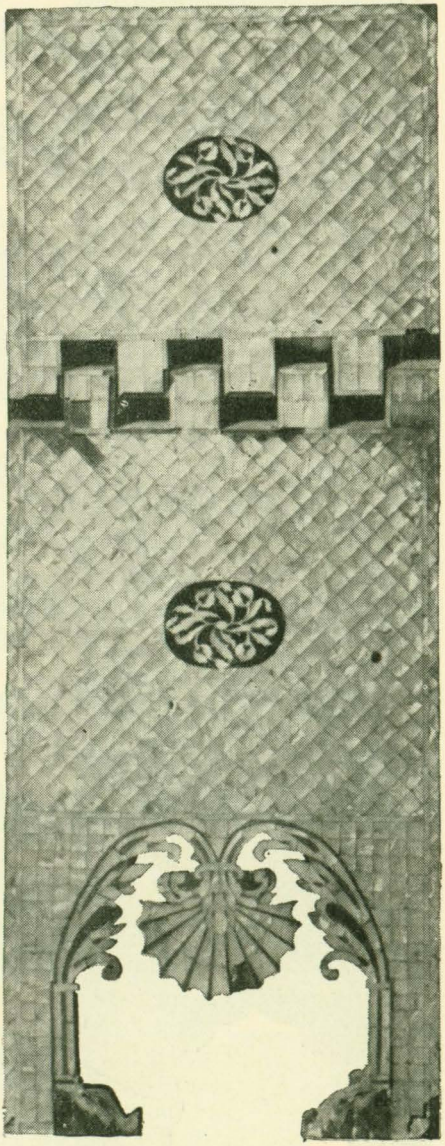
46. İstanbul: Türk - İslâm eserleri müzesi - Env. N: 74 (XIX.)

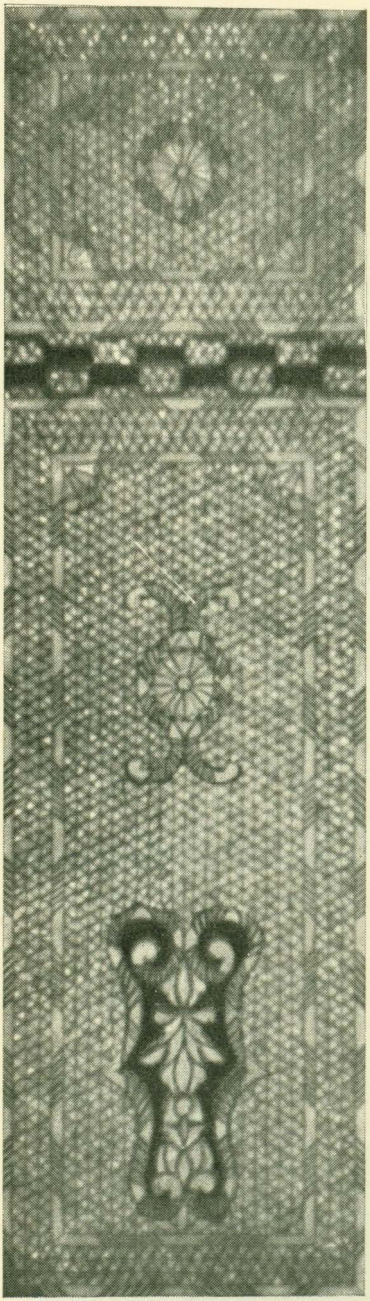
47. İstanbul: Fatih Sultan Mehmed türbesi (XIX.)

48. İstanbul: Türk - İslâm eserleri müzesi - Env. N: III (XIX.)

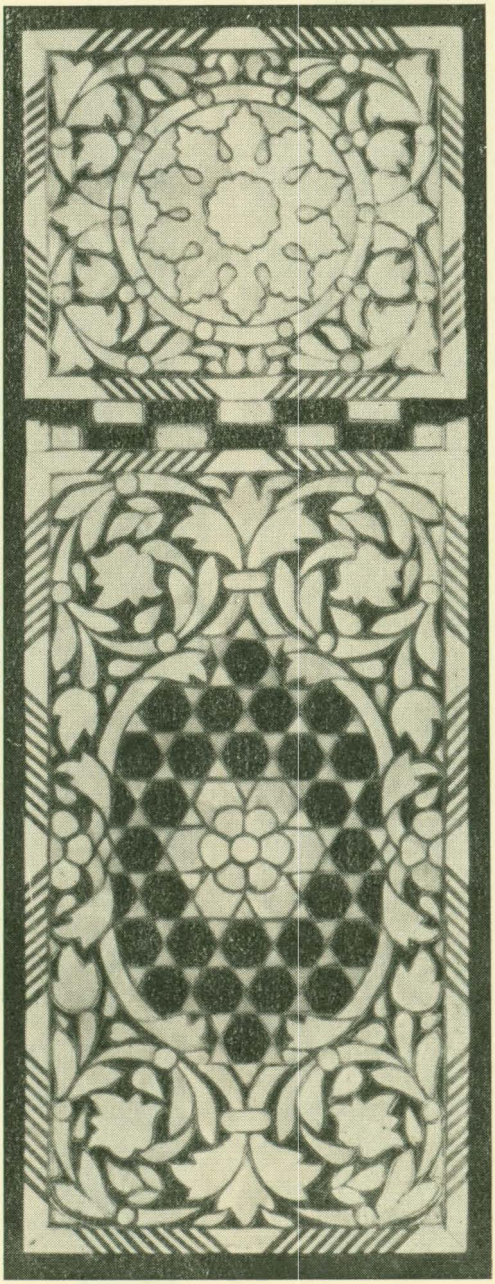
49. İstanbul: Türk - İslâm eserleri müzesi - Env. N: 93 (XIX.)

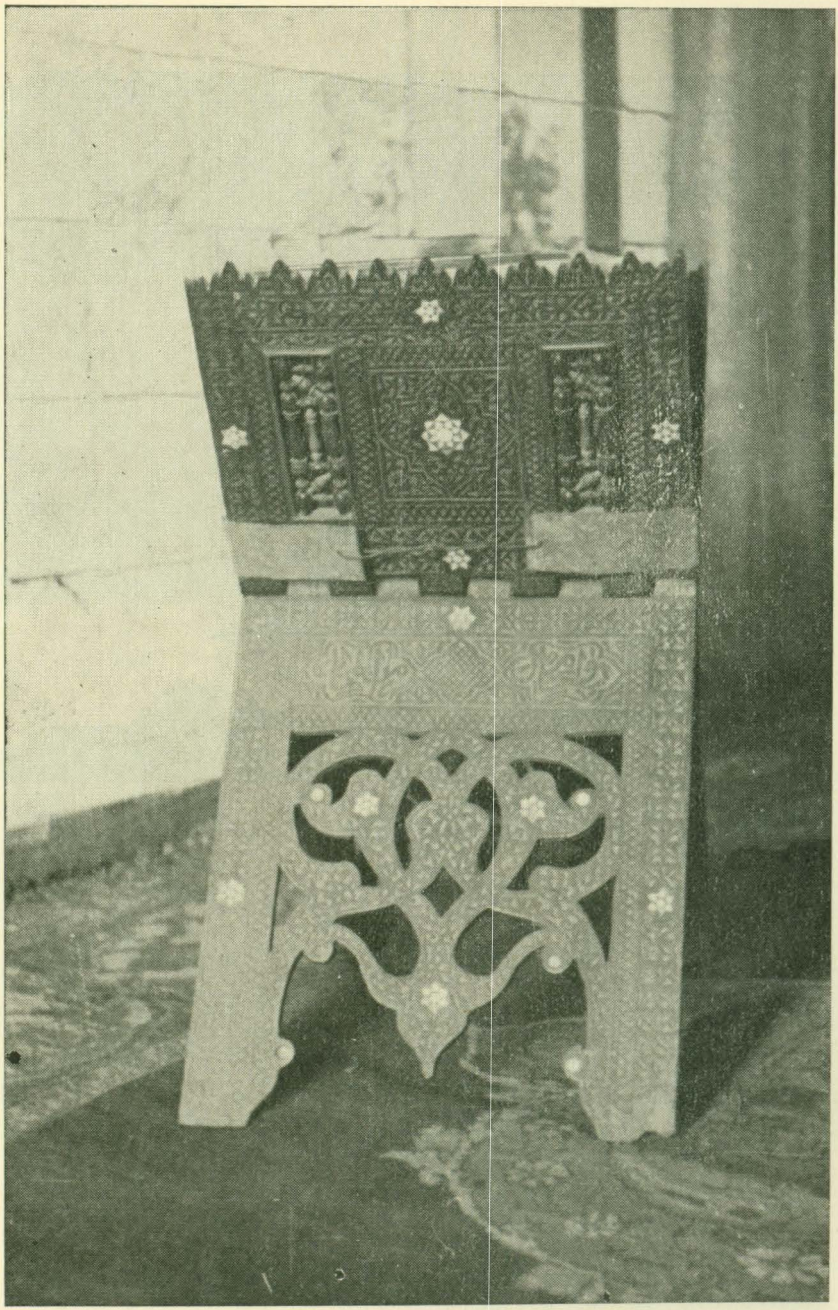
50. İstanbul: Yıldız - Hamidiye camii (XIX.)

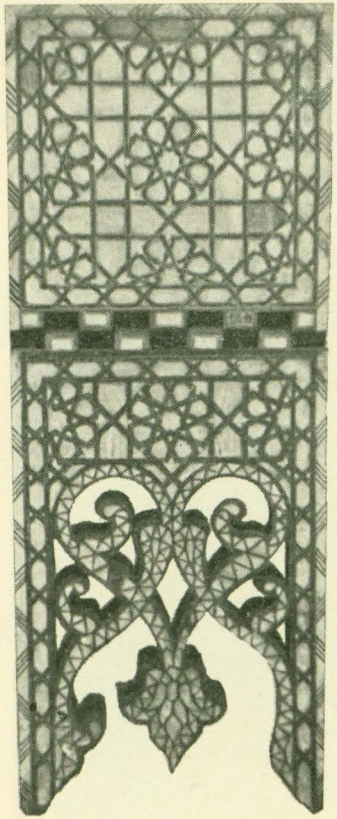
51. İstanbul: Topkapısarayı müzesi - Env. N: 27/219 (XIX.)

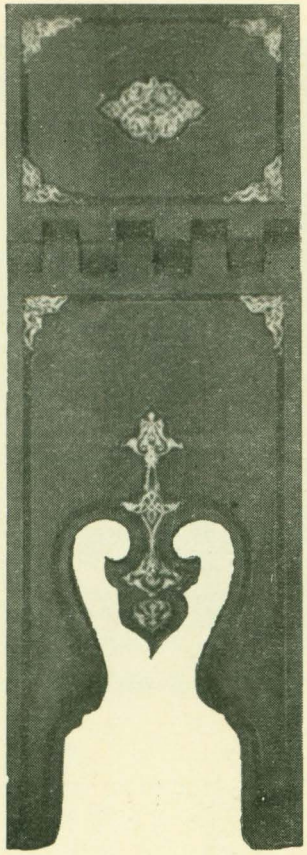
52. İstanbul: Üniversitesi kütüphanesi - Env. N: 42819 (XIX.)

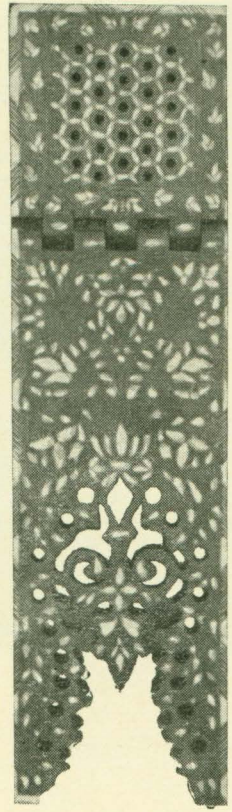
53. İstanbul: Fatih camii
(XIX.)

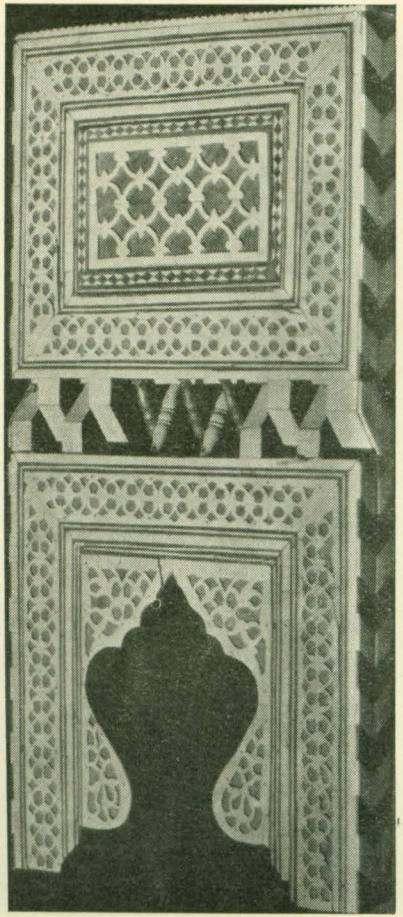
54. İstanbul: Beyoğlu - Ağa camii (XIX.)

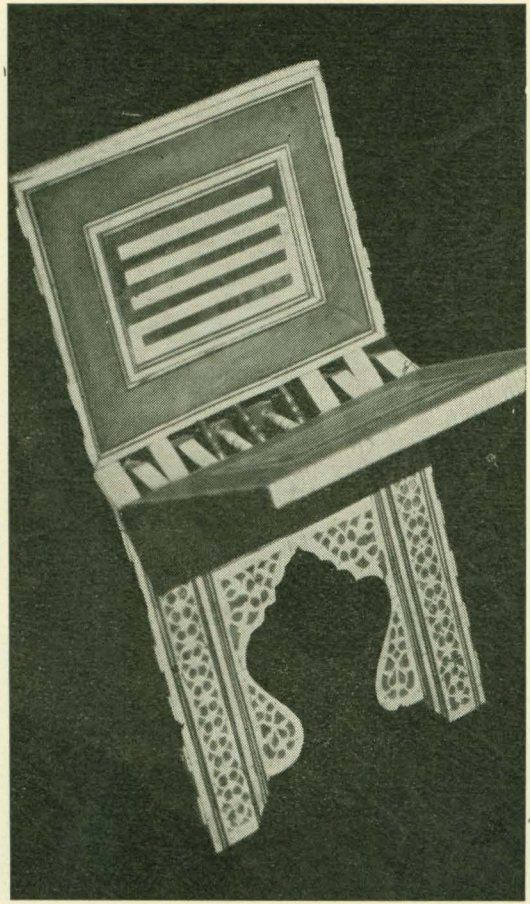

55. İstanbul: Beyoğlu - Ağa camii (XIX.)

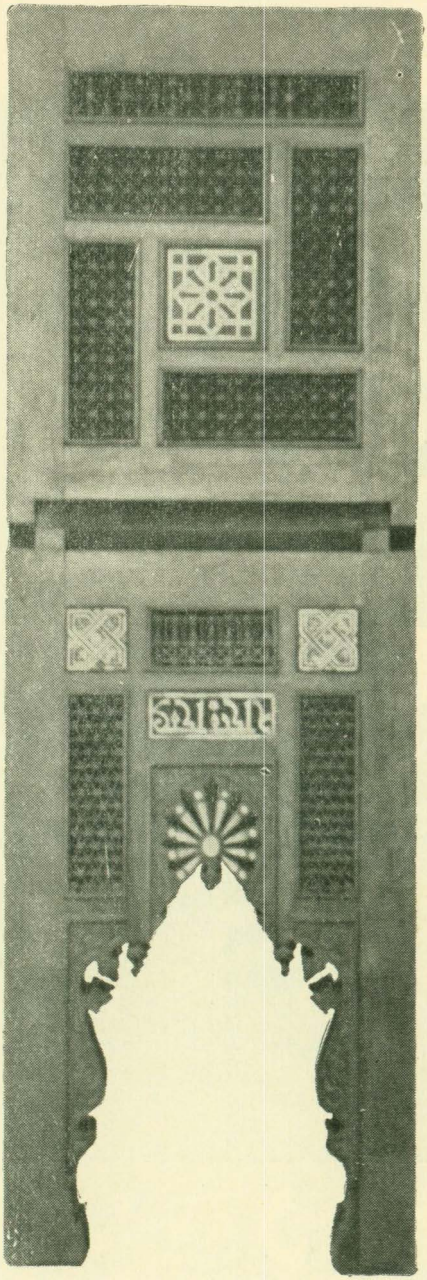

56. İstanbul: Şişli camii (XIX.)

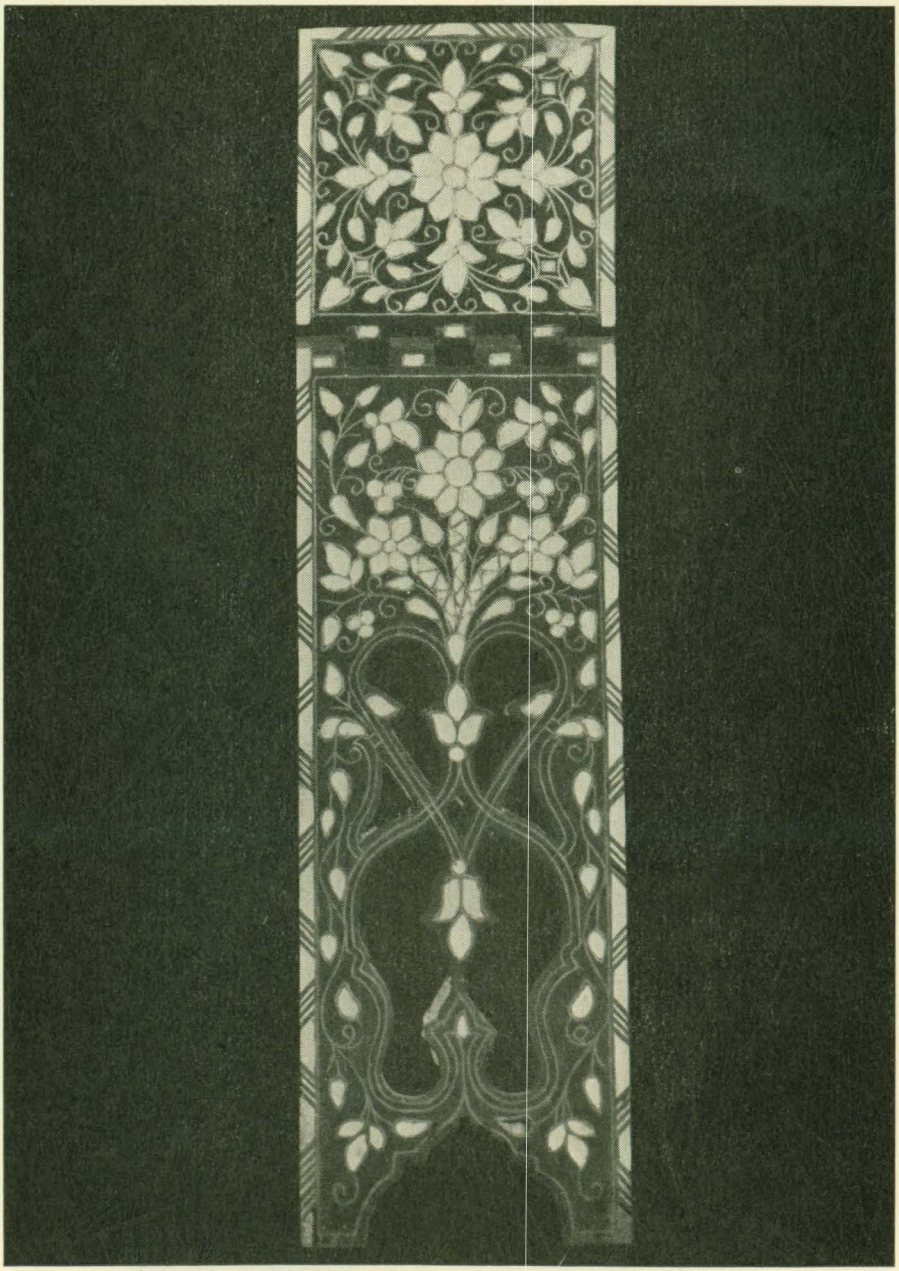

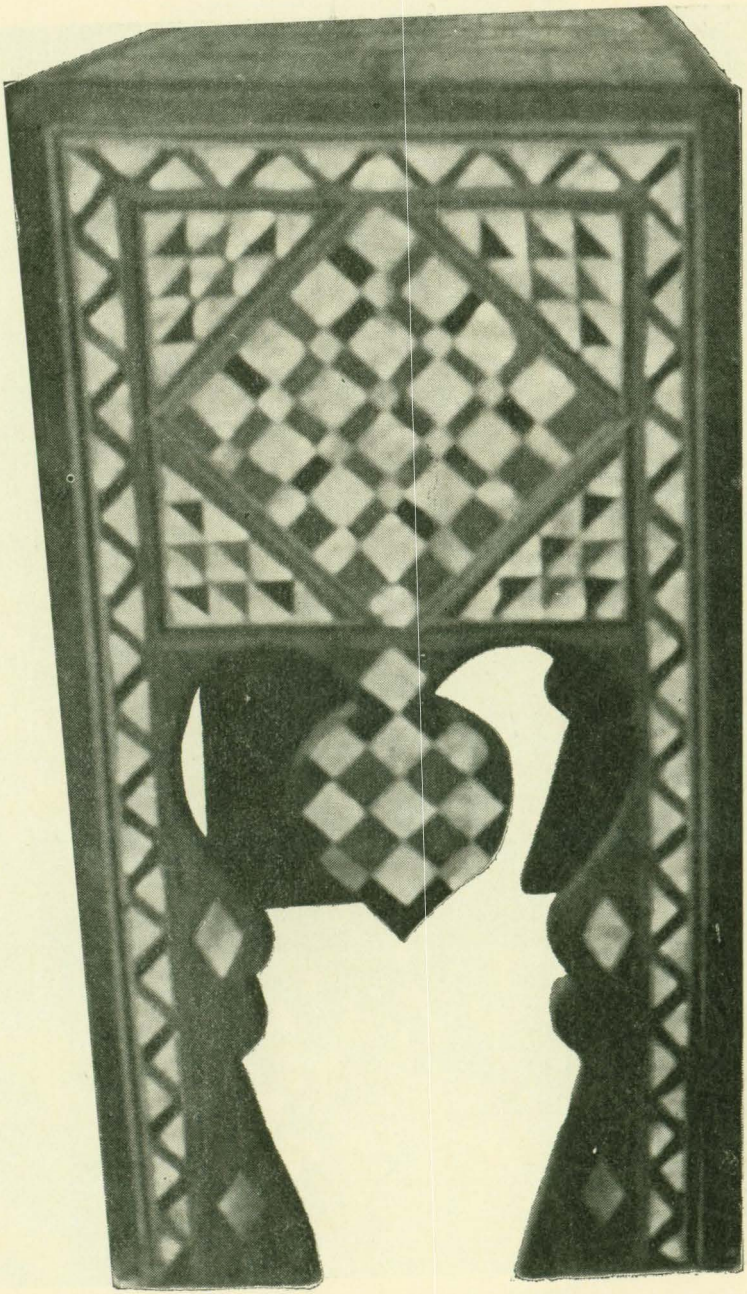
57. İstanbul: Türk İslâm eserleri müzesi - Env. N: 79 (XIX.)

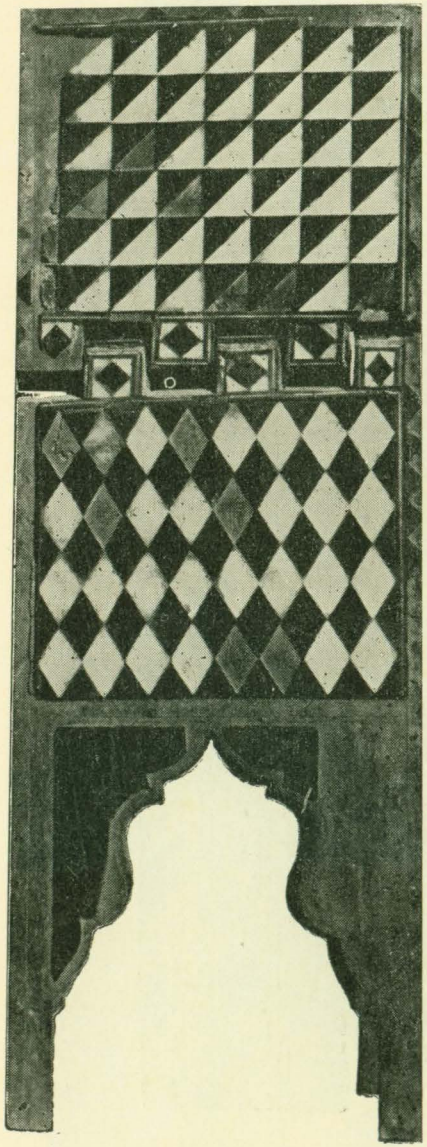
58. İstanbul: Baltalimanı mescidi
(XIX.)

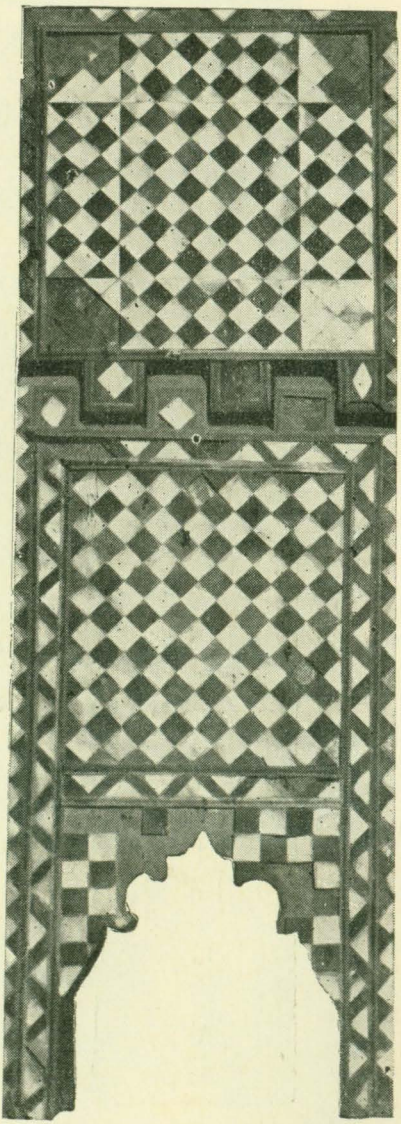
59. Ankara: Etnoğrafya müzesi - Env. N: 5523
(XIX.)

60. İstanbul: Belediye (Şehir) müzesi - (Ders rahlesi) (XIX.)

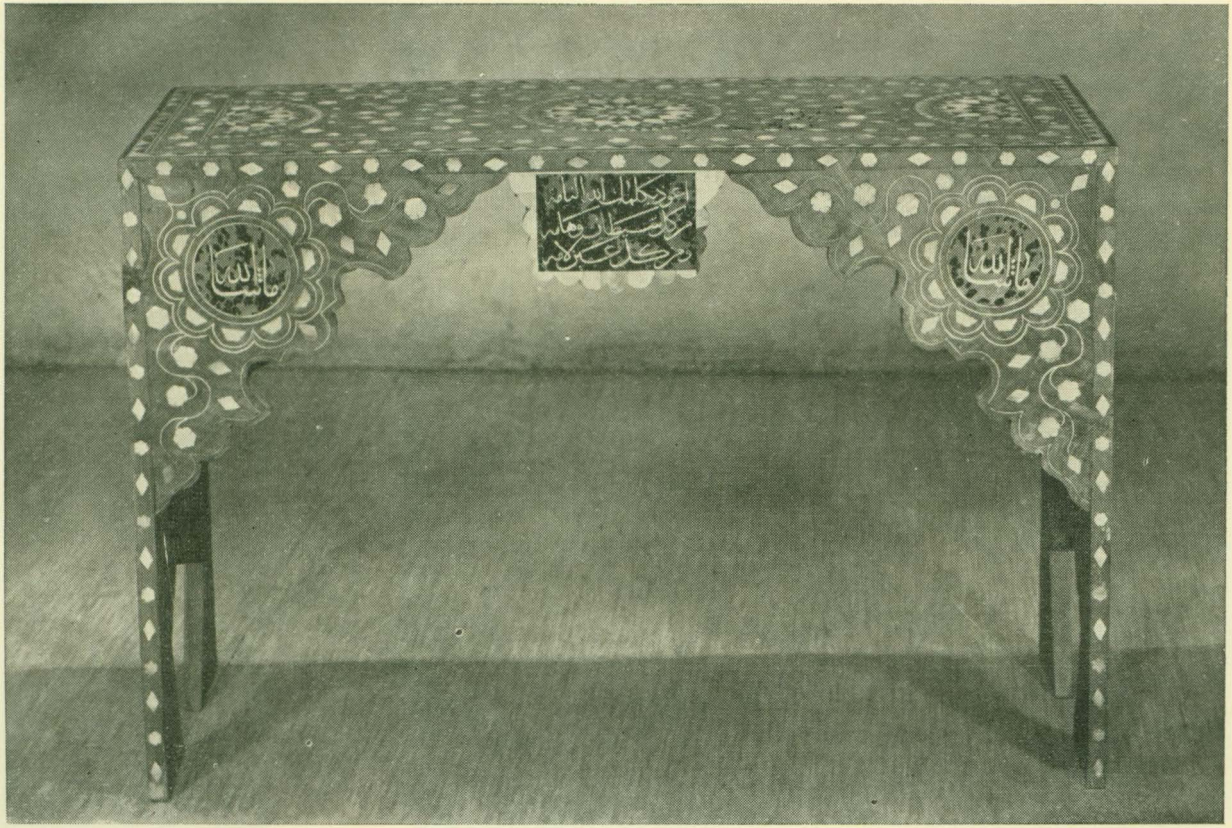
61. Ankara: Etnoğrafya müzesi - Env. N: 9545 (XIX.)

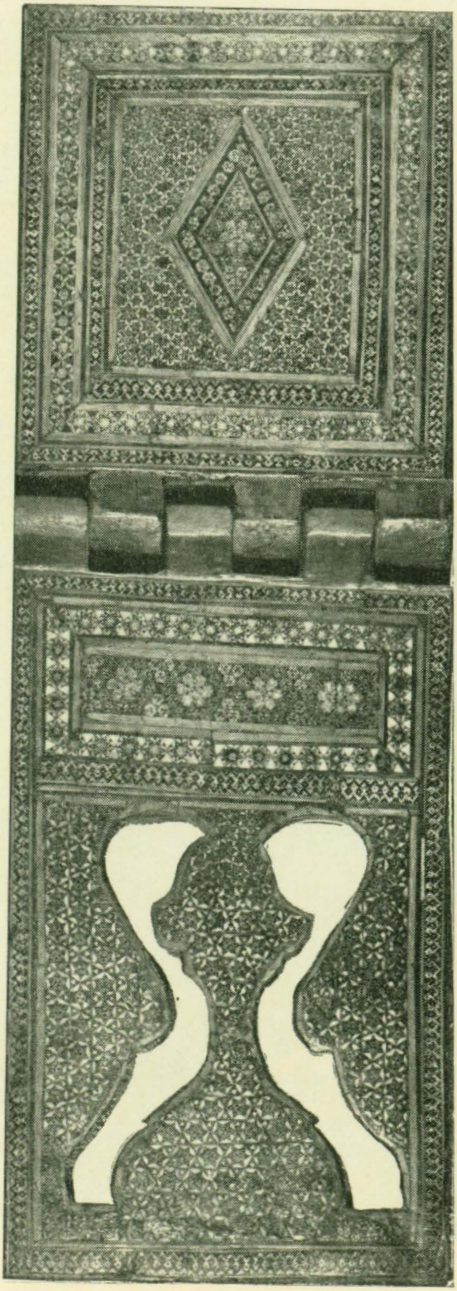
62. Ankara: Etnoğrafya müzesi - Env. N: 14183 (XIX.)

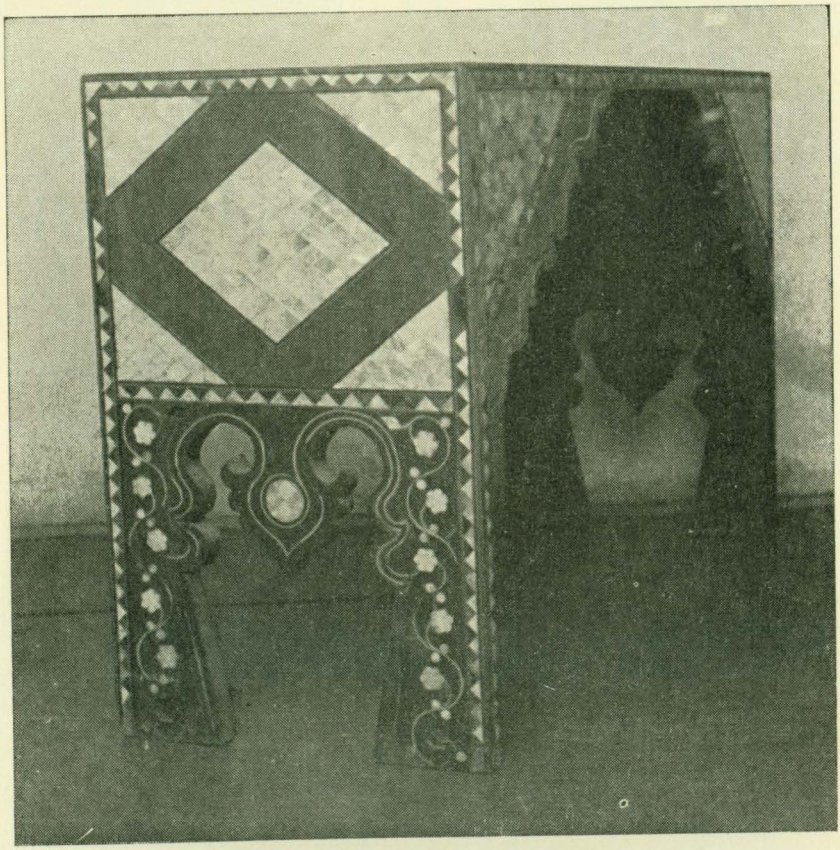
63. İstanbul: Ortaköy - Çırağan durağı - Küçük Mecidiye camii (XIX.)

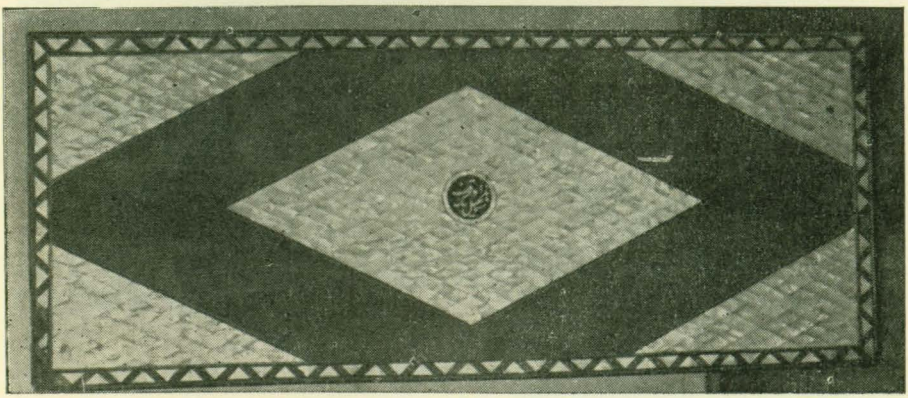
64. İstanbul: Bay Hüseyin Kocabaş özel kolleksiyonundan (XIX.)

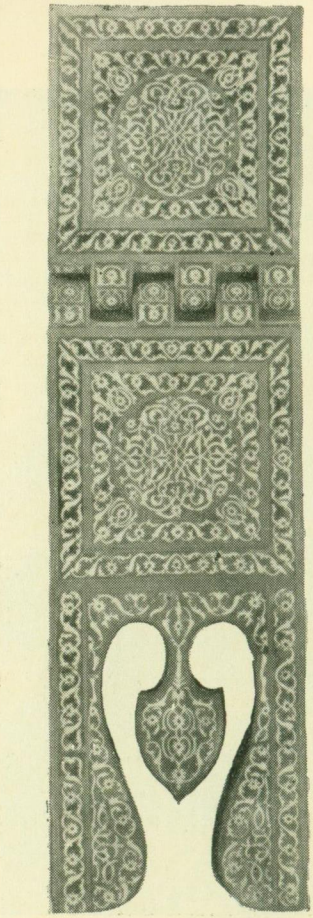

65. İstanbul: Bay Hüseyin Kocabaş özel koleksiyonundan (XIX.)

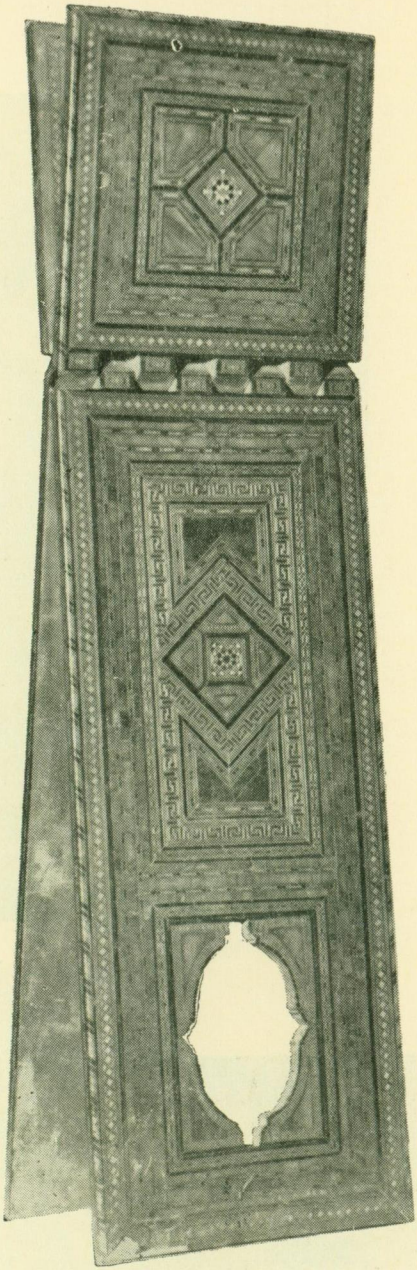

66. İstanbul: Beylerbeyi camii
(XIX.)

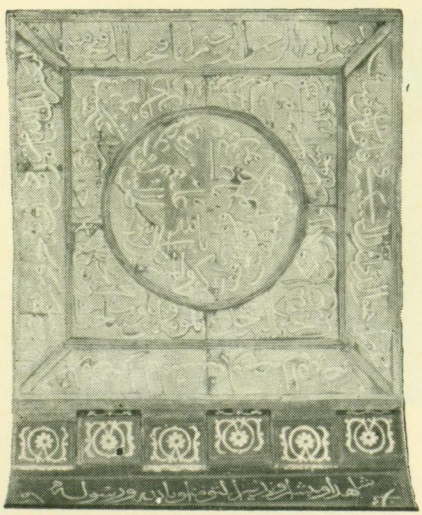

67. İstanbul: Türk - İslâm eserleri müzesi - Env. N: 95 (XIX.)

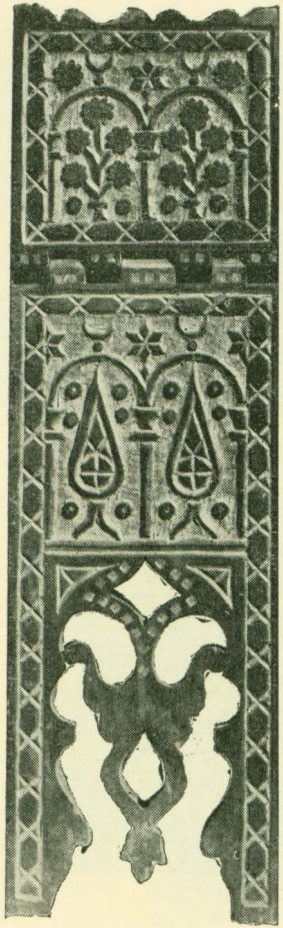

68. İstanbul: Askerî müze (XIX.)

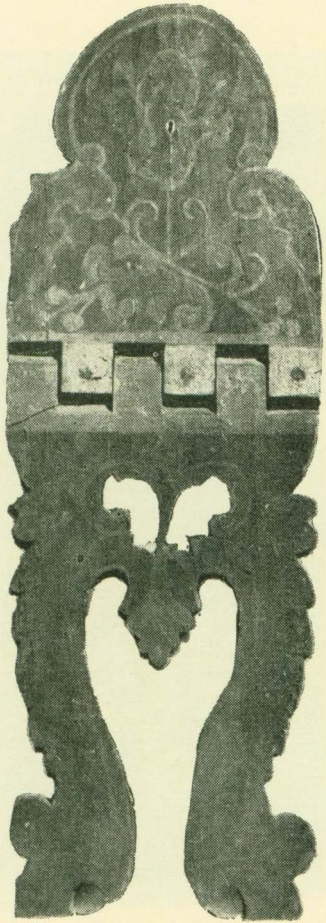

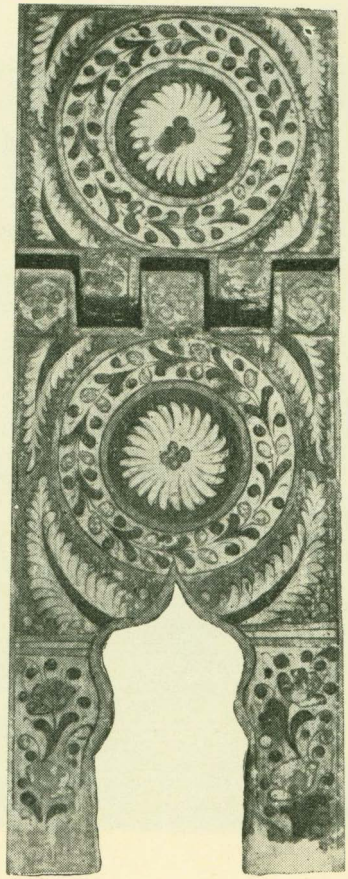
69. İstanbul: Topkapısarayı müzesi - Env. N: 4490
(XIX.)

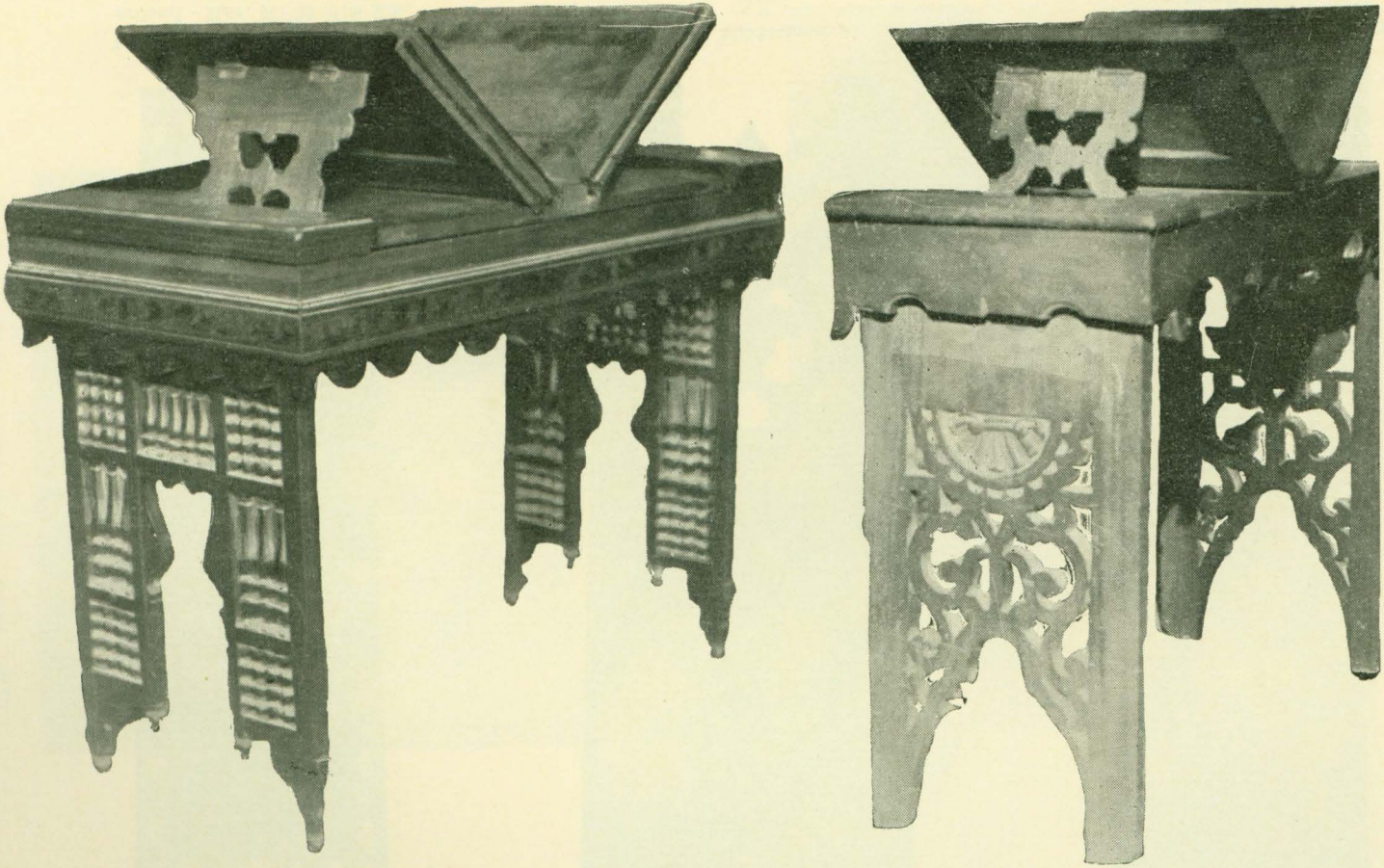
70. Ankara: Etnoğrafya müzesi - Env. N: 9879 (XIX.)

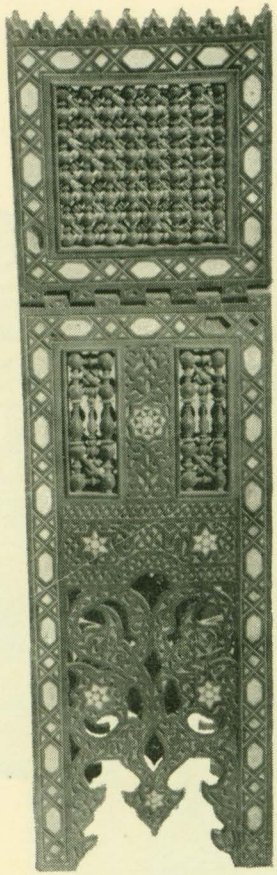
71. Ankara: Etnoğrafya müzesi - Env. N: 463 (XIX.)

72. Ankara: Etnoğrafya müzesi - Env. N: 461 (XIX.)

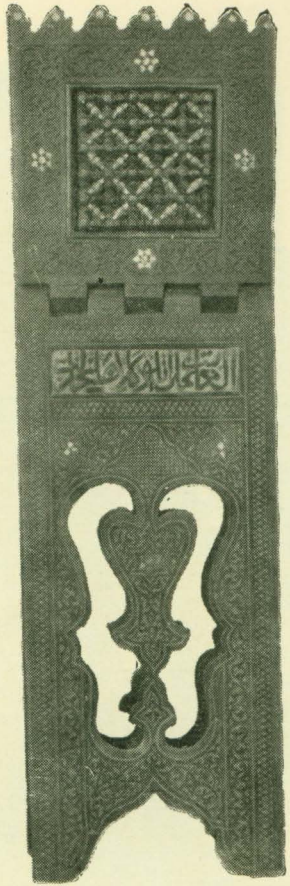
73. İstanbul: Yıldız - Hamidiye camii (XIX.)

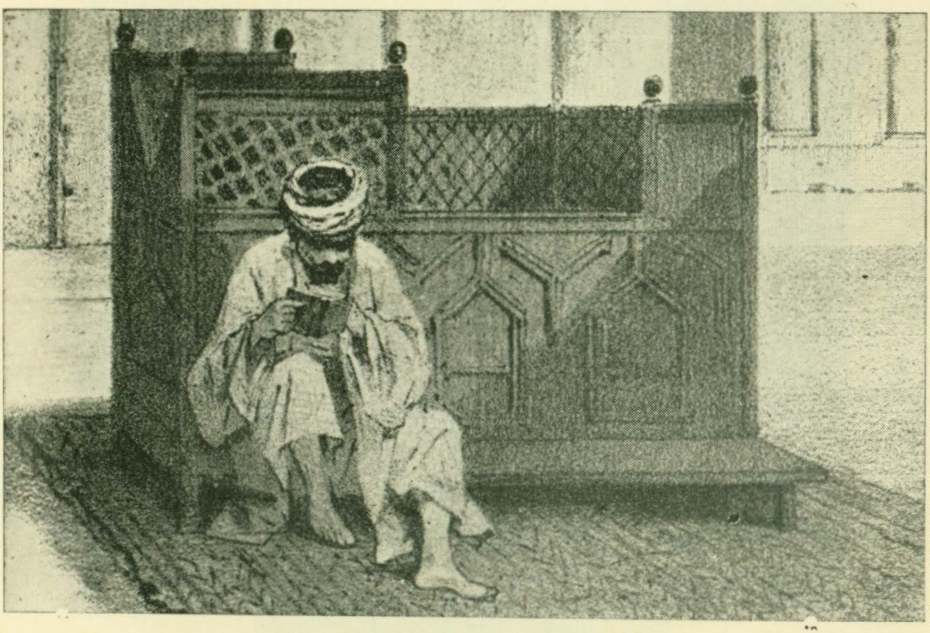
74. İstanbul: Topkapısarayı müzesi - Env. N: 27/218 XX.

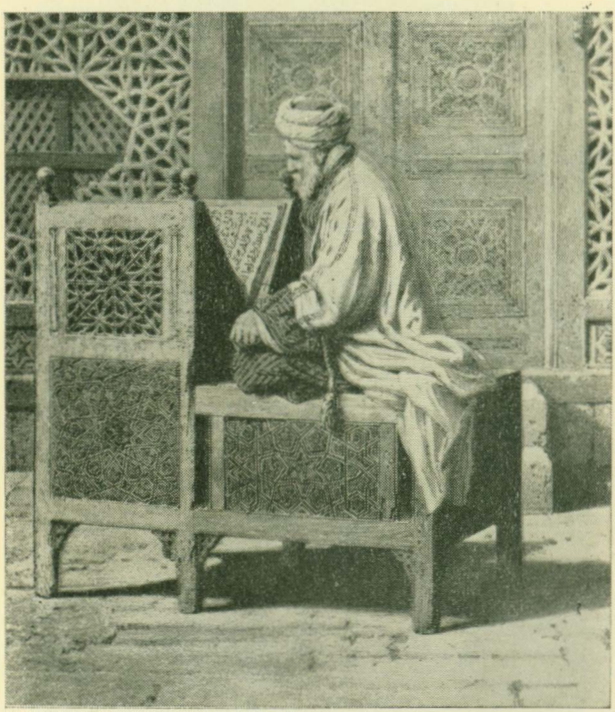
75. Bursa: Hüdâvendigâr camii (XX.)

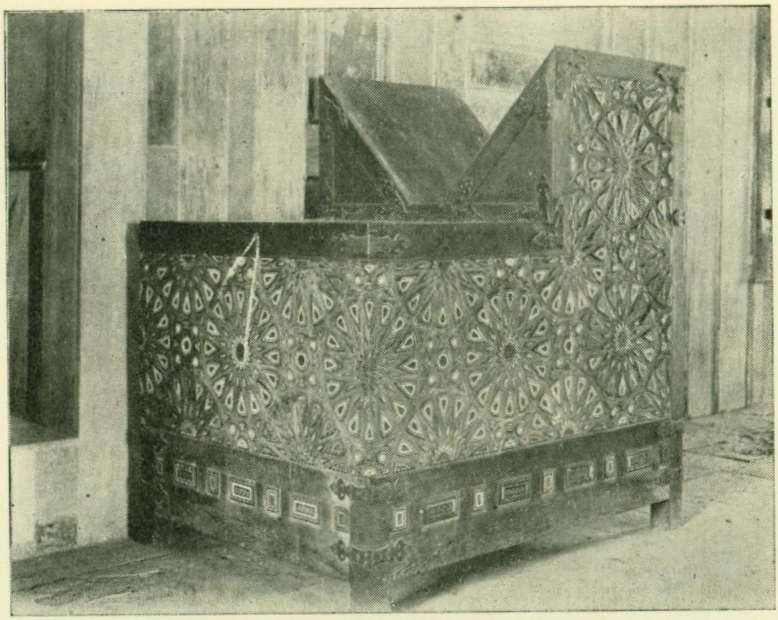
76. Bursa: Hüdâvendigâr camii (XX.)

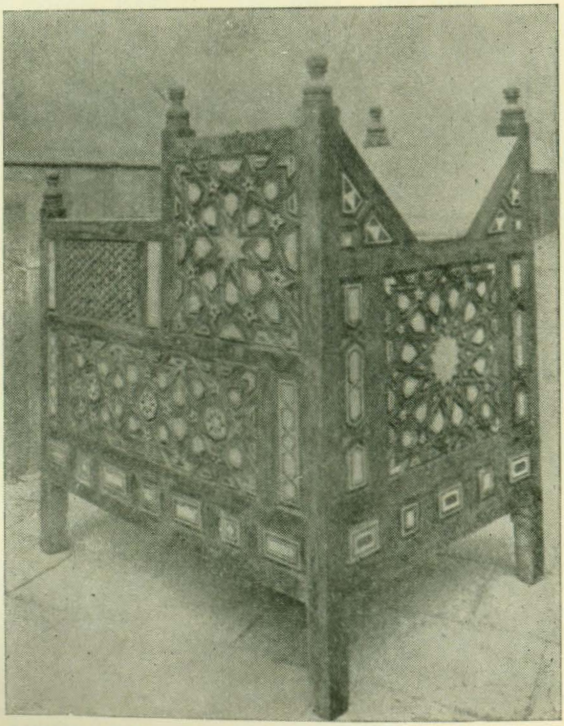
77. Mısır: Ahmed - ibn - Tulun camii (IX.)

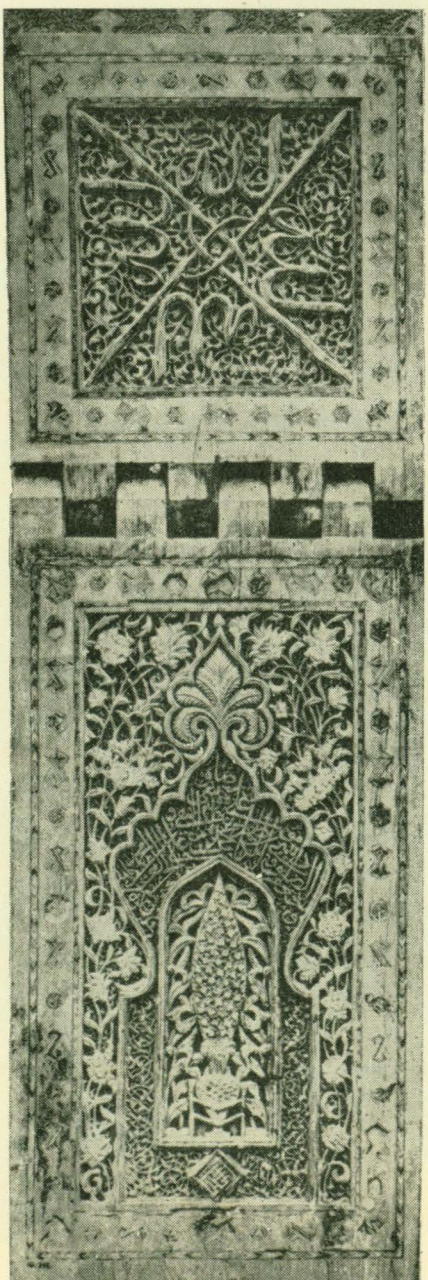
78. Mısır: Kahire - Sultan Barkuk camii (XIV.)

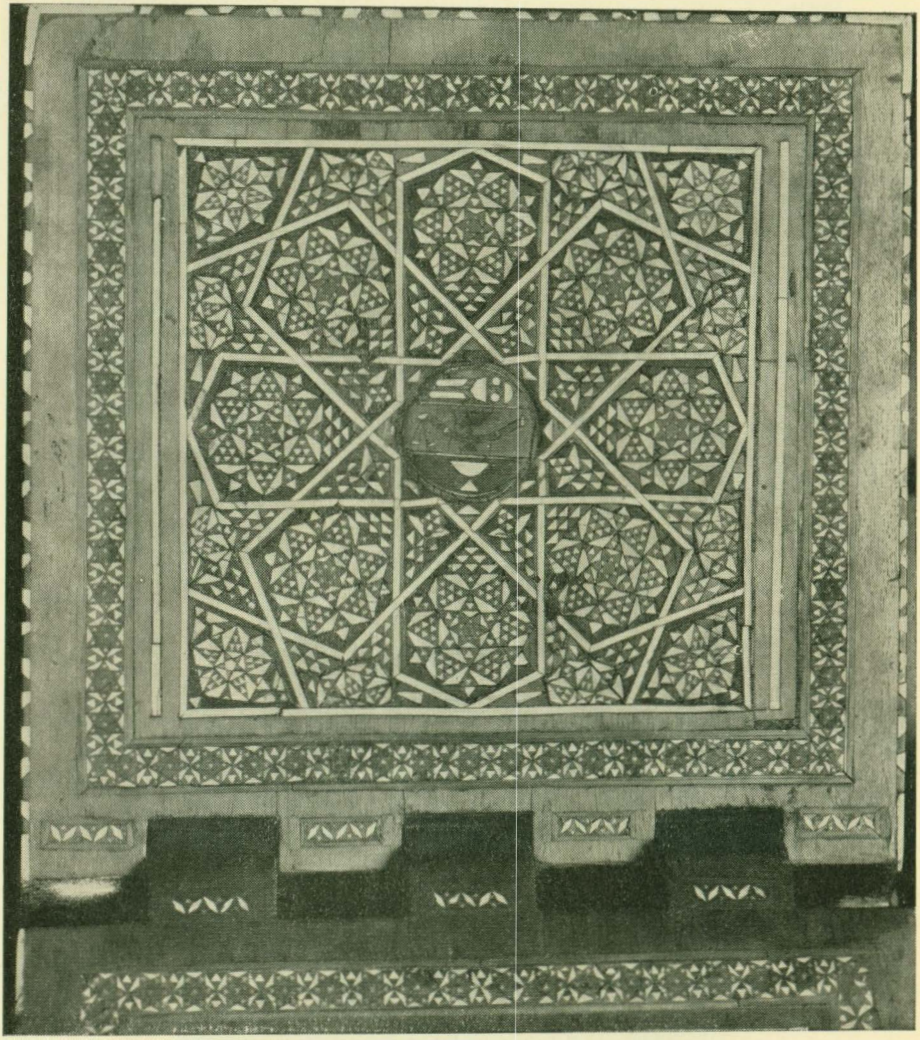
79. Mısır: Kahire - Sultan Hasan medresesi (XIV.)

80. Mısır: Kahire - Eşref Parsbay hanikahı (XV.)

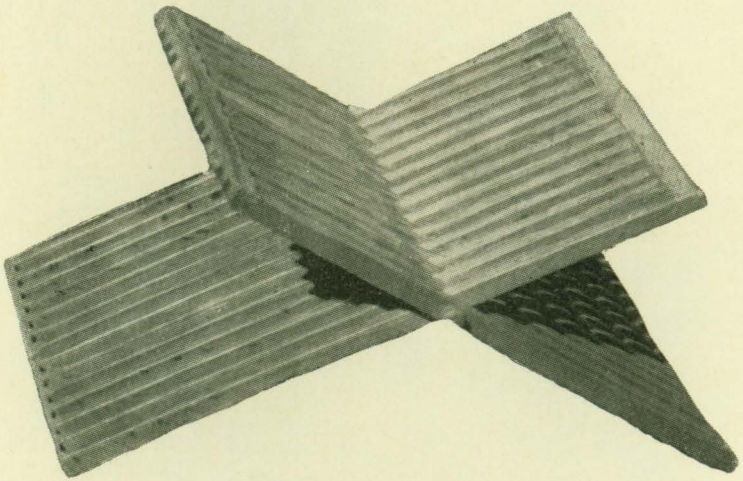
81. Amerika: New-York - Metropolitan müzesi
(XIV.)

82. Paris: Louvre müzesi - İslâm san'atları dairesi - Env. N: 4063 (XV.)

83. Mısır: Kahire müzesi (XVI.)

84. Japon: Tokyo camii (XX.)

85. Orta Asya: Samarkand - Büyük Kur'an rahlesi - Taştan - XV. yüzyıl
(Bibi Hanum mesçidi yanında).

86. İstanbul: Özel koleksiyonlardan (XX.)
(Osman Hamdi Bey yağlı boya tablosu).

87. "Mektebe başlama töreni" ve "Çocukların tören kıyafeti"

№ 4179

F. 22 Lira

SATIŞ VE DAĞITIM YERİ: İstanbul'da Devlet Kitapları Müdürlüğü
ve illerde Millî Eğitim Bakanlığı Yayınevleri